

3

FÓRUM

ODBORNÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

sociální politiky

dvouměsíčník/ročník 7

2013

Editorial	1	Poznátky z praxe	
Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy		Indikátory sociálního podniku	26
Extrapolace trendů pohybů výdělků.		Zajímavosti ze zahraničního tisku	
Predikce výdělků ve vybraných odvětvích nevýrobní sféry	2	Krise podrobuje evropský sociální model vážnému testu	29
Ondřej Šimpach, Jitka Langhamrová		Informační servis čtenářům	
Zlé zaobchádání v opatrovatelských vztazích		Recenze:	
- východiska pro veřejné politiky	13	Financování sociálních služeb vyžaduje novou úpravu	30
Kvetoslava Repková		Novinky v knižním fondu	31
Užívání prostoru a venkovní mobilita městských seniorů	19	Z domácího tisku	31
Marcela Petrová Kafková		Ze zahraničního tisku	32
Statistiky a analýzy		Příloha	
Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017	24	Z výsledků výzkumu v roce 2012	I - VIII

For summaries of selected articles see the 3rd page of the cover.

Obsahové zaměření časopisu

Sociální problematika v nejširším vymezení, zejména tyto tematické okruhy:

- sociální teorie, sociální politika,
- sociální služby, státní sociální podpora, hmotná nouze,
- posudková služba, zdravotní postižení,
- rodina, sociálně-právní ochrana dětí, rovné příležitosti,
- pojistné systémy, důchodové, nemocenské a úrazové pojištění,
- příjmová politika,
- zaměstnanost, politika zaměstnanosti,
- služby zaměstnanosti, trh práce, zahraniční zaměstnanost,
- mzdová politika, mzdové a platové systémy,
- bezpečnost práce a pracovní prostředí,
- pracovní podmínky, organizace práce,
- sociální dialog a kolektivní vyjednávání,
- migrace, integrace cizinců,
- mezinárodní spolupráce v oblasti sociálního zabezpečení,
- legislativa upravující všechny tyto oblasti,
- další příbuzná tematika.

Informace pro autory

Časopis se skládá ze dvou částí, v první, tvořené rubrikou Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy, jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky.

Autoři mohou nabízet příspěvky do obou částí, tj. do recenzované i nerecenzované části, s tím, že uvedou, do které.

Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky v elektronické podobě.

Autor by měl připojit úplnou kontaktní adresu včetně telefonního čísla a e-mailové adresy.

Příspěvky zasílejte v elektronické podobě na e-mailovou adresu: helena.lisa@vupsv.cz.

Uveřejněné příspěvky jsou honorovány.

Formální požadavky

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění souhrn /resumé, abstrakt/, úvod, současný stav poznání a odkazy na odbornou literaturu, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu zhruba 20 tisíc znaků včetně mezer v editoru Word musí vedle vlastního textu obsahovat cca 20řádkové resumé a klíčová slova v češtině.

Citace a bibliografické odkazy musí být úplné a v souladu s příslušnou normou, příklady viz www.vupsv.cz.

Grafy a obrázky musí být přizpůsobeny černobílému provedení (ve formátu excel skupinový sloupcový, ne prostorový).

Připojeny musí být i jejich zdrojové soubory.

Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

FÓRUM sociální politiky

odborný recenzovaný časopis

3/2013

Vydává Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Palackého nám. 4
128 01 Praha 2
IČO 45773009

Šéfredaktorka: Mgr. Helena Lisá
kontakt: helena.lisa@vupsv.cz
tel.: 224 972 645, 721 094 106

Tisk: Vydavatelství KUFŘ, s. r. o.
Naskové 3, 150 00 Praha 5

Distribuce a předplatné: Postservis
Poděbradská 39, 190 00 Praha 9
Kontakt: e-mail postabo.prstc@cpost.cz
fax: 284 001 847
tel.: 800 300 302 (bezplatná infolinka ČR)
www.periodik.cz

Prodej za hotové:
Knihkupectví Karolinum
Celetná 18, 116 36 Praha 1

Cena jednotlivého čísla: 50 Kč

Vychází: 6krát ročně

Dáno do tisku: 10. 6. 2013

Registrace MK ČR E 17566
ISSN 1802-5854 – tištěná verze
ISSN 1803-7488 – elektronická verze
© VÚPSV

Redakční rada:

Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (předseda - VÚPSV)
Doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc. (FHS UK)
Prof. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D. (ČSSZ, ZSF JČU)
Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. (VŠFS)
Mgr. Aleš Kroupa (VÚPSV)
PhDr. Věra Kuchařová, CSc. (VÚPSV)
Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (MU)
Doc. JUDr. Iva Chvátalová, CSc. (MUP, o. p. s., VŠE)

Vážení čtenáři,
i když se jarní údaje o vývoji hospodářství a nezaměstnanosti střídavě zdají ukazovat na mírné zlepšování ekonomického vývoje, míra nezaměstnanosti zůstává stále velmi vysoká a některé skupiny obyvatelstva se na trhu práce uplatňují stále hůře. Podle prognóz mezinárodních organizací i centrálních bank však ekonomické oživení nastane později, než se předpokládalo ještě v závěru minulého roku. Na tento vývoj reaguje jak vláda opatřeními na podporu hospodářského růstu, tak MPSV svým sedmibodovým plánem na podporu zaměstnanosti.

Rubrika Recenzované statí, studie, úvahy a analýzy přináší tentokrát 3 články, z nichž první se věnuje predikci výdělků v některých odvětvích nevýrobní sféry a další dva se zaměřují na život seniorů v městském prostředí a na špatné zacházení v pečovatelských vztazích. Autoři článku „Extrapolace trendů pohybů výdělků. Predikce výdělků ve vybraných odvětvích nevýrobní sféry“ vycházejí z toho, že v České republice jsou odvětví nevýrobní sféry většinou součástí veřejného sektoru, proto má na výši průměrných hrubých měsíčních výdělků prvotní vliv rozhodování úřadů. Na rozhodování úřadů sice tlačí vliv tržní ekonomiky, ale korekce výše průměrných výdělků je zde pomalejší než v odvětvích pod tlakem nabídky a poptávky, což způsobuje ve vývoji průměrných hrubých měsíčních výdělků české nevýrobní sféry vlny o delším trvání a systematictější trend uvažovaných časových řad. Cílem článku je analyzovat trend vývoje ve vybraných časových řadách průměrného hrubého měsíčního výdělku odvětví nevýrobní sféry a poskytnout predikci tohoto vývoje do konce roku 2016. Dle očekávání ekonomických subjektů dojde v české ekonomice od roku 2013 k ekonomickému růstu. Nabízí se ale otázka, zda přitom dojde i k patřičné změně ve vývoji průměrných hrubých měsíčních výdělků. Záleží na tom, s jakou alternativou a s jakým scénářem již nyní české úřady počítají.

Autorka příspěvku „Zlé zaobchádzanie v opatrovateľských vzťahoch - východiská pre verejné politiky“ umísťuje problematiku špatného zacházení v pečovatelských vztazích do prostředí výzkumu současných změn v systému péče, zvláště dlouhodobé péče o závislé osoby a sociálně-politické reflexe těchto změn. K špatnému zacházení nepřistupuje jako k individuálnímu selhání pečujících osob, ale jako k multidimenzionálnímu systémovému fenoménu integrujícímu subsystémy opečovávaných a pečujících osob, stejně jako jejich životního a sociálního kontextu. Zdůvodňuje nutnost individualizovaného posuzování a uznávání potřeb a práv opečovávaných i pečujících osob jako základu pro podpůrná opatření a politiky směřující k prevenci špatného zacházení. Uvádí mezinárodní rámce takovýchto politik. Představuje návrh podpůrných intervencí k prevenci uvedeného fenoménu pro oblast veřejných politik. Soustřeďuje se na vztah politik zaměřených na individuální potřeby subjektů pečovatelských vztahů a těch, které jsou více orientované na pečující rodinu jako celek, přičemž upozorňuje na jejich komplexnější povahu.

Autorka článku „Užívání prostoru a venkovní mobilita městských seniorů“ se soustředila na problematiku stárnutí v environmentálním kontextu, konkrétně v prostředí městských center. Venkovní mobilita, tj. schopnost pohybu po venkovním prostředí, je základním předpokladem pro plnohodnotné participování na životě společnosti i pro udržení soběstačnosti. Text se věnuje době, kterou senioři tráví mimo svůj domov, a způsobům, jakými své mobilitní potřeby naplňují. Soustředí se na odlišnosti vzhledem k věku, pohlaví a zdravotnímu stavu. Z analýz vyplývá, že senioři jsou aktivními uživateli venkovního prostředí, environmentální bariéry však společně se zdravotním stavem jejich možností venkovní mobility značně omezují.

V nerecenzované části je do rubriky Statistika a analýzy zařazen článek o age managementu, rubrika Poznátky z praxe přináší článek o indikátorech sociálního podniku, v rubrice Zajímavosti ze zahraničního tisku článek o tom, jak krize testuje evropský sociální model. Rubrika Informační servis čtenářům obsahuje kromě obvyklých podrubrik a aktuálních informací recenzi publikace o financování sociálních služeb.

Příloha seznamuje s výsledky výzkumu v roce 2012.

Helena Lisá
šéfredaktorka

Extrapolace trendů pohybů výdělků.

Predikce výdělků ve vybraných odvětvích nevýrobní sféry

Ondřej Šimpach, Jitka Langhamrová

Průměrný hrubý měsíční výdělek je v národním hospodářství pozorně sledovaným ukazatelem. Jeho vývoj v odvětvích výrobní sféry je zčásti podmíněn vývojem na trhu. Predikce budoucího vývoje musí počítat s velkou mírou rizika. V České republice jsou odvětví nevýrobní sféry většinou součástí veřejného sektoru, proto má na výši průměrných hrubých měsíčních výdělků prvotní vliv rozhodování úřadů. Na rozhodování úřadů sice tlačí vliv tržní ekonomiky, ale úřední proces s korekcí výše průměrných výdělků dle aktuálního ekonomického dění je pomalejší, než je tomu u odvětví přímo se nacházejících v tlaku nabídky a poptávky. Právě tato pomalejší reakce vytváří ve vývoji průměrných hrubých měsíčních výdělků české nevýrobní sféry vlny o delším trvání, než tomu je u sféry výrobní, uvažované časové řady tudíž mají systematictější trend. Tento systém, který se v časových řadách nachází, je možno s použitím příslušných předpokladů využít k predikci budoucího očekávaného trendu. Cílem této studie je analyzovat trend vývoje ve vybraných časových řadách průměrného hrubého měsíčního výdělků odvětví nevýrobní sféry a poskytnout predikci tohoto vývoje do konce roku 2016. Dle očekávání ekonomických subjektů dojde v české ekonomice od roku 2013 k ekonomickému růstu. Nabízí se ale otázka, zda přitom dojde i k patřičné změně ve vývoji průměrných hrubých měsíčních výdělků. Záleží na tom, s jakou alternativou a s jakým scénářem již nyní české úřady počítají.

Úvod

Vývoj průměrných hrubých měsíčních výdělků sleduje v České republice poměrně sofistikovaným způsobem odhadu jak Informační systém o průměrném výdělků (ISPV), tak Český statistický úřad (ČSÚ) s využitím podnikového výkaznictví. Předkládaná studie využije časových řad s čtvrtletní frekvencí z podnikového výkaznictví ČSÚ. Z odvětvové klasifikace ekonomických činností CZ-NACE druhé revize byla zvolena čtyři odvětví, pro něž bude průměrný hrubý měsíční výdělek analyzován ve dvou scénářích. Jedná se o skupinu „O“ - Veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení, skupinu „P“ - Vzdělávání, skupinu „Q“ - Zdravotní a sociální péče a o skupinu „R“ - Kulturní, zábavní a rekreační činnosti. U uvedených odvětví je důležité upozornit na jejich strukturovanost na subodvětví, která mají rozdílné procesy utváření prostředků na odměňování zaměstnanců. Vzhledem k tomu, že v subodvětví zdravotní péče lze sledovat zdravotní péči s prolínáním veřejného a soukromého sektoru, (v subodvětví sociálních služeb je to obdobné) a dále např. u veterinárních služeb jasně převažuje soukromý sektor, dochází tak k prolínání mzdové a platové sféry. Toto prolínání je obdobné i v případě vzdělávání.

Zmíněné časové řady vykazují sezonnost - i na 1% hladině významnosti, viz Arlt, Arltová, (2007), začínají 1. čtvrtletím roku 2000 a končí 4. čtvrtletím roku 2011. Jelikož výpočet publikovaných odhadů je časově náročný, jsou tyto odhady zveřejňovány s velkým zpožděním a v době tvorby předkládané analýzy ještě vybalancované odhady pro 1.-4. čtvrtletí roku 2012 publikovány nejsou, pouze prvotní odhady 1. a 2. čtvrtletí. Studie poskytuje bodové odhady dosud nezveřejněných hodnot 1.-4. čtvrtle-

tí 2012, k nimž jsou dopočteny 95% intervaly spolehlivosti, a dále predikci budoucnosti od 1. čtvrtletí 2013 do 4. čtvrtletí 2016, na které ekonomické a zainteresované subjekty očekávají již plné zotavení z období hospodářského poklesu roku 2009 a nastartování potenciálního ekonomického růstu.

Z obecných postupů, uvedených Boxem a Jenkinsem (1970) a dále aplikovaných např. Šimpachem a Langhamrovou (2012) pro potřeby predikce očekávaného trendu zaměstnaných osob, je možno analyzovat sezonní i nesezonní časové řady a odhadnout předpovědi do budoucna (za předpokladu ceteris paribus). Postup, který v práci bude využit, je vhodný pro krátkodobé až střednědobé předpovědi - viz také Langhamrová, Bílková (2011). V případě tvorby dlouhodobějších předpovědí je potřeba využít zcela jiného přístupu, který by využíval např. aditivní informace a různé techniky z teorie očekávání. V závislosti na různých okolnostech, ať už ekonomických, sociálních či demografických, je možno zkonstruovat jiný model, kterým by bylo možno střednědobé předpovědi z tohoto příspěvku zkorrigovat a případně i modifikovat směr dlouhodobého trendu. Technika, která byla využita v tomto příspěvku, je konzervativnější a na dlouhodobější předpovědi se spíše nevyužívá. Nevyužívá se zejména z toho důvodu, že v dlouhém období by již byly velmi široké intervaly spolehlivosti, neboť napozorovaný trend a čas již nestačí jako jediné vysvětlující proměnné, zahrnuté do modelu. V delších obdobích se bez aditivních informací, korigujících budoucí vývoj, nedá obejít. I přesto, že je zde použit pro odhady budoucího vývoje průměrného hrubého výdělků konzervativnější postup odhadu, jsou výsledky dobře použitelné pro představu o budoucím vývoji hrubého výdělků v nevýrobní

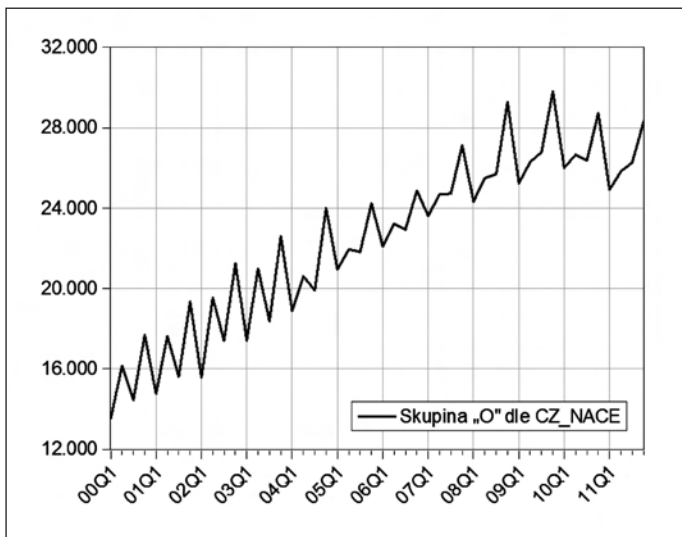
sféře do doby, než budou publikovány odhady ISPV či ČSÚ.

Upozorníme ještě, že studie se nebude zabývat rozбором faktorů zásadně exogenně ovlivňujících vývoj výdělků, mezi které patří např. záměry a postupy vlády (programové kroky ve vládních výdajích, rozpočtová opatření pro jednotlivá odvětví nevýrobní sféry), dále zásadní opatření v oblasti odměňování (deregulace až 1/3 platového tarifu, opatření pro vybrané skupiny zaměstnanců, například pedagogů), způsobu a zdroje financování jednotlivých odvětví (ze státního rozpočtu, z veřejného zdravotního pojištění, popřípadě z jiných rozpočtů), dále změny způsobu poskytování veřejné služby soukromými subjekty, úroveň nezaměstnanosti, inflace a vývoj reálných výdělků a jiných faktorů. Jejich zohlednění by nežádoucím způsobem změnilo charakter studie. Tyto studie konstruuje jiné instituce a jsou vysoce náchylné na změnu byť jediné exogenní proměnné, brané v úvahu. Předkládaná studie je čistě statistická a na zmíněné výkyvy je nezávislá.

Metodika

Základní výstupy jsou uvedeny ve dvou scénářích, a to ve scénářích A-KOMPLET a B-ČÁST. Rozdělení na tyto dva scénáře vyplývá z charakteru trendu minulého vývoje podle hodnot průměrných výdělků publikovaných ČSÚ. V posledních 11 letech vývoje průměrných hrubých měsíčních výdělků se střídaly ekonomické fáze jak růstové, tak klesající, proto využití kompletní časové řady pro výpočet odhadovaného budoucího trendu poskytne jiné predikce než využití časových řad zkrácených. Pro výpočet předpovědí dle scénáře A-KOMPLET bude tedy uvažována celá délka časové řady, tj. od 1. čtvrtletí roku 2000 do 4. čtvrtletí

Obrázek č. 1: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců ve veřejné správě a obraně, povinném sociálním zabezpečení, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno

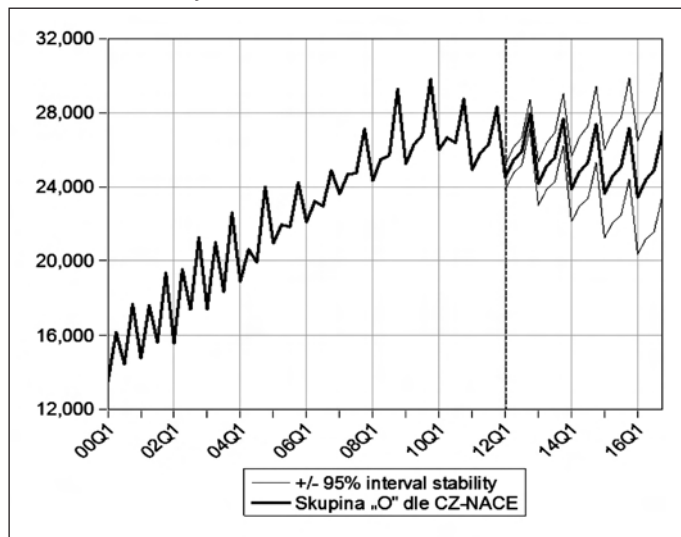
Zdroj dat: ČSÚ

roku 2011. V období od 1. čtvrtletí roku 2000 do 4. čtvrtletí 2006 národní hospodářství České republiky zaznamenávalo expanzi, a proto je trend z tohoto období pro výpočet odlišných (např. pesimističtějších) verzí předpovědi nevyhovující. Od počátku roku 2007 došlo k mírnému oslabení růstového trendu a od roku 2009 se již naplno začala projevovat vlna ekonomického oslabení. Stagnující až mírně klesající trend je patrný v závěru analyzovaných časových řad, proto období od 1. čtvrtletí 2007 do 4. čtvrtletí 2011 bude využito k odhadu budoucího trendu průměrných hrubých měsíčních výdělků ve scénáři B-ČÁST. Ve výstupech bude patrné, že v některých případech mohou předpovědi ze scénáře A-KOMPLET být optimističtější než ze scénáře B-ČÁST, v některých případech tomu však bude naopak.

Veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení

V odvětvové klasifikaci ekonomických činností CZ-NACE druhé revize je pod známkou „O“ uvedena „Veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení“. Odhadované hodnoty průměrných hrubých měsíčních výdělků jsou zjišťovány z výsledků zpracování podnikových výkazů a průběh časové řady od 1. čtvrtletí 2000 do 4. čtvrtletí 2011 publikovaný ČSÚ je zobrazen na obrázku č. 1. Jedná se o časovou řadu sezonně neočištěnou, kde sezonnost je přítomna i na 1% hladině významnosti. To však napomůže s využitím sofistikovaného přístupu vhodně namodelovat trend, který posléze může být pro lepší patrnost sezonně očištěn. Průměrný hrubý výdělek začínal v 1. čtvrtletí roku 2000 na 13 538 Kč/měsíc, respektive ve 4. čtvrtletí roku 2000 na 17 691 Kč/měsíc a do 1. čtvrtletí roku 2006 vyrostl na 22 096 Kč/měsíc, respektive do 4. čtvrtletí roku 2006 na 24 876 Kč/měsíc. Z grafu je tedy patrné ob-

Obrázek č. 2: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců ve veřejné správě a obraně, povinném sociálním zabezpečení + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno, A-KOMPLET

Zdroj dat: ČSÚ

dobí permanentního růstu, který byl podminěn ekonomickou stabilitou v České republice. Sezonní volatilita časové řady od počátku roku 2007 klesá, rozdíly mezi jednotlivými čtvrtletími nejsou tak výrazné, jako byly v uplynulých šesti letech. Ještě do konce roku 2009 je však časová řada průměrných hrubých měsíčních výdělků rostoucí, i když vlna hospodářského oslabení zasáhla Českou republiku už v závěrečném čtvrtletí roku 2008.

Mezi lety 2007 a 2009 ještě průměrné výdělků rostly. Růst výdělků v průběhu roku 2009, kdy již česká ekonomika procházela fází poklesu, je způsoben právě informačním a rozhodovacím zpožděním úřadů, které určují výši průměrných výdělků nevýrobní sféry.

Nárůst byl z 23 619 Kč/měs. v 1. čtvrtletí roku 2007, respektive z 27 115 Kč/měs. ve 4. čtvrtletí roku 2007 na 25 240 Kč/měs. v 1. čtvrtletí roku 2009, respektive na 29 808 Kč/měs. ve 4. čtvrtletí roku 2009. Pokles průměrných výdělků zaznamenali zaměstnanci ve veřejné správě a obraně, povinném sociálním zabezpečení od roku 2010 a v roce 2011 byla již úroveň výdělků 24 922 Kč/měs. v 1. čtvrtletí, resp. 28 305 Kč/měs. ve 4. čtvrtletí.

Pomocí Boxovy-Jenkinsovy metodologie (Box, Jenkins, 1970) byl identifikován model SARIMA (1, 0, 1) (0, 1, 0), jehož parametry jsou v tabulce č. 1.¹ Jedná se o odhad parametru modelu pro celou délku časové řady průměrného hrubého měsíčního výdělků zaměstnanců ve veřejné

Tabulka č. 1: Odhady parametrů modelu SARIMA pro skupinu „O“ dle CZ-NACE: Veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení, scénář A-KOMPLET

Parametr	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
AR(1)	0,959915	0,038849	24,708810	0,0000
MA(1)	-0,577154	0,138818	-4,157635	0,0002

Tabulka č. 2: Odhady výše průměrného hrubého měsíčního výdělků ve veřejné správě a obraně, povinném sociálním zabezpečení, scénář A-KOMPLET

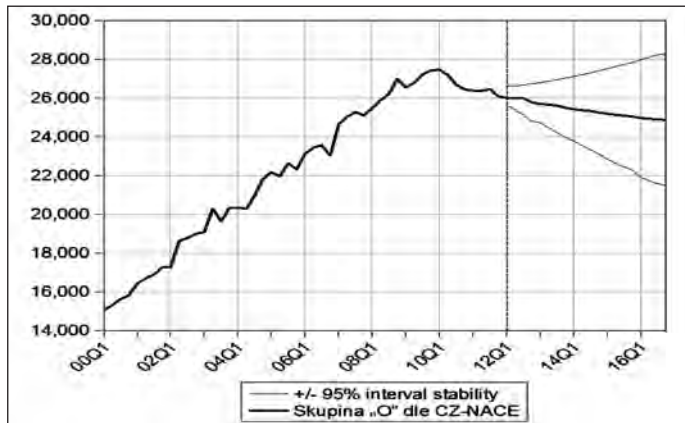
2012Q1	24 516	2013Q1	24 171	2014Q1	23 879	2015Q1	23 630	2016Q1	23 419
2012Q2	25 438	2013Q2	25 107	2014Q2	24 826	2015Q2	24 588	2016Q2	24 385
2012Q3	25 905	2013Q3	25 587	2014Q3	25 318	2015Q3	25 089	2016Q3	24 894
2012Q4	27 946	2013Q4	27 641	2014Q4	27 382	2015Q4	27 162	2016Q4	26 976

Tabulka č. 3: Procentní přírůstky či úbytky průměrného hrubého měsíčního výdělků ve veřejné správě a obraně, povinném sociálním zabezpečení k bazickému období roku 2011, scénář A-KOMPLET

2012Q1	-1,6%	2013Q1	-3,0%	2014Q1	-4,2%	2015Q1	-5,2%	2016Q1	-6,0%
2012Q2	-1,5%	2013Q2	-2,8%	2014Q2	-3,9%	2015Q2	-4,8%	2016Q2	-5,6%
2012Q3	-1,4%	2013Q3	-2,6%	2014Q3	-3,7%	2015Q3	-4,5%	2016Q3	-5,3%
2012Q4	-1,3%	2013Q4	-2,3%	2014Q4	-3,3%	2015Q4	-4,0%	2016Q4	-4,7%

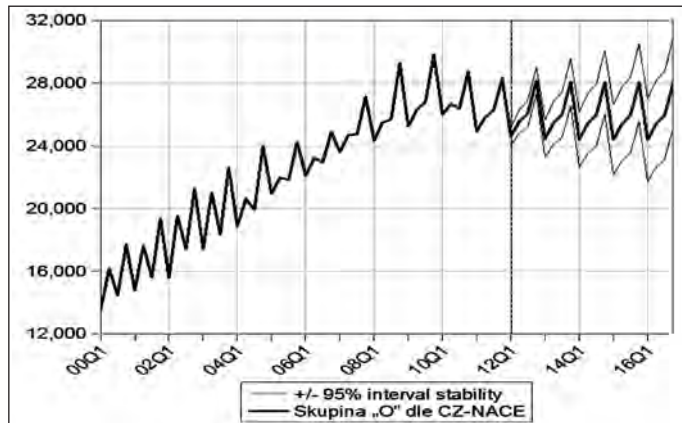
Zdroj: vlastní výpočet

Obrázek č. 3: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců ve veřejné správě a obraně, povinném sociálním zabezpečení + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně očištěno, scénář A-KOMPLET

Zdroj dat: ČSÚ

Obrázek č. 4: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců ve veřejné správě a obraně, povinném sociálním zabezpečení + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno, scénář B-ČÁST

Zdroj dat: ČSÚ

Tabulka č. 4: Odhady parametrů modelu ARIMA pro skupinu „O“ dle CZ-NACE: Veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení, scénář B-ČÁST

Parametr	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
AR(1)	0,78922	0,158727	4,972176	0,0002

Tabulka č. 5: Odhady výše průměrného hrubého měsíčního výdělku ve veřejné správě a obraně, povinném sociálním zabezpečení, scénář B-ČÁST

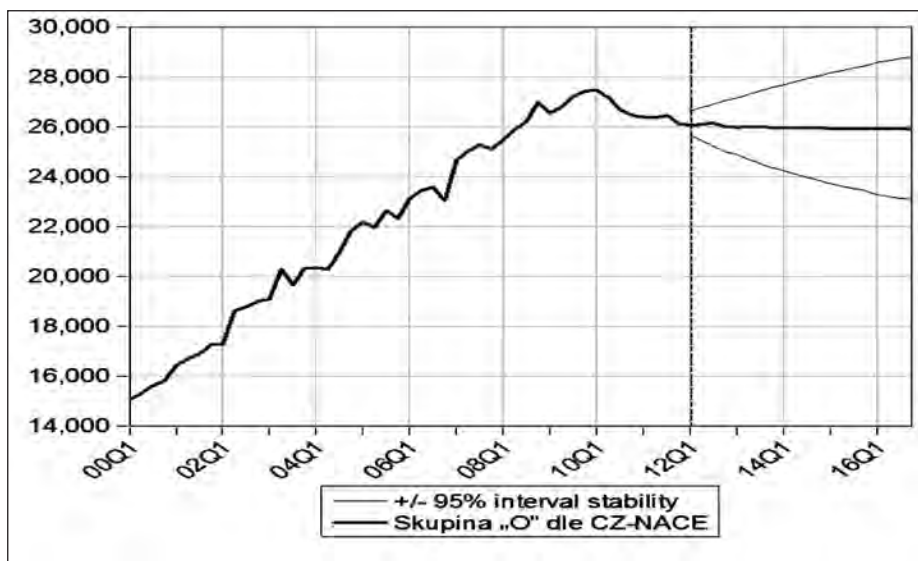
2012Q1	24 583	2013Q1	24 452	2014Q1	24 401	2015Q1	24 381	2016Q1	24 374
2012Q2	25 561	2013Q2	25 457	2014Q2	25 417	2015Q2	25 401	2016Q2	25 395
2012Q3	26 068	2013Q3	25 986	2014Q3	25 955	2015Q3	25 942	2016Q3	25 937
2012Q4	28 139	2013Q4	28 074	2014Q4	28 049	2015Q4	28 039	2016Q4	28 035

Tabulka č. 6: Procentní přírůstky či úbytky průměrného hrubého měsíčního výdělku ve veřejné správě a obraně, povinném sociálním zabezpečení k bazickému období roku 2011, scénář B-ČÁST

2012Q1	-1,4%	2013Q1	-1,9%	2014Q1	-2,1%	2015Q1	-2,2%	2016Q1	-2,2%
2012Q2	-1,0%	2013Q2	-1,4%	2014Q2	-1,6%	2015Q2	-1,7%	2016Q2	-1,7%
2012Q3	-0,8%	2013Q3	-1,1%	2014Q3	-1,2%	2015Q3	-1,3%	2016Q3	-1,3%
2012Q4	-0,6%	2013Q4	-0,8%	2014Q4	-0,9%	2015Q4	-0,9%	2016Q4	-1,0%

Zdroj: vlastní výpočet

Obrázek č. 5: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců ve veřejné správě a obraně, povinném sociálním zabezpečení + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně očištěno, scénář B-ČÁST

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

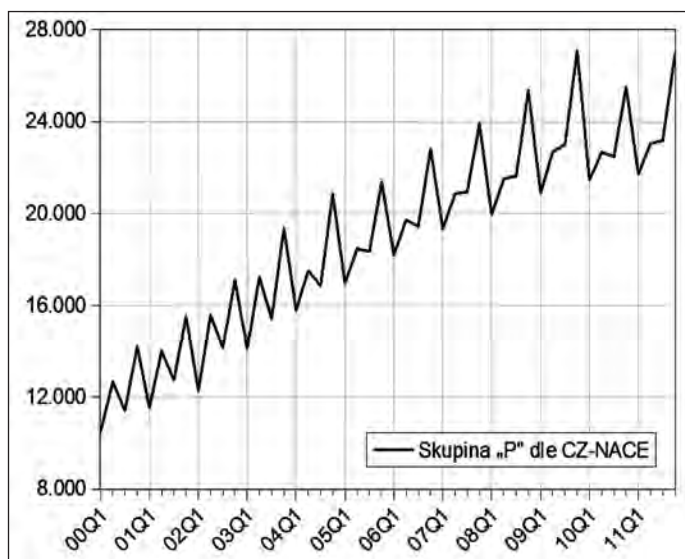
správě a obraně, povinném sociálním zabezpečení, tj. jde o scénář A-KOMPLET. Diagnostické testy modelu indikují, že nesystematická složka modelu není autokorelovaná, je homoskedastická a má normální rozdělení.² Odhadnuté budoucí hodnoty na období od 1. čtvrtletí roku 2012 do 4. čtvrtletí roku 2016 jsou zobrazeny v obrázku č. 2 i s dopočtenými 95% intervaly stability. Scénář A-KOMPLET, využívající celý minulý vývoj časové řady, tedy očekává klesající tendenci trendu do budoucna.

Predikované hodnoty pro období 1. čtvrtletí 2012 až 4. čtvrtletí 2016 z obrázku č. 2 jsou přehledně zobrazeny v tabulce č. 2, ke které byly dopočteny procentní přírůstky, respektive úbytky, vztažené ke konkrétním bazickým čtvrtletím roku 2011, aby bylo možno klasifikovat budoucí vývoj ve srovnání se současnou úrovní. Tyto přírůstky, respektive úbytky, zobrazuje tabulka č. 3.

S využitím celého trendu od 1. čtvrtletí roku 2000 do 4. čtvrtletí roku 2011 očekává předpověď potenciální úbytky v průměrném hrubém měsíčním výdělku ve všech analyzovaných budoucích obdobích. Odvětví veřejné správy a obrany, povinného sociálního zabezpečení má v současnosti korigovány průměrné výdělky směrem dolů. V případě, že od roku 2013 skutečně nastane ekonomický růst, tyto zaměstnanci budou v národním hospodářství velmi znevýhodněni, neboť v průběhu roku 2016 by mohly jejich výdělky být i o 6 % nižší ve srovnání s rokem 2011.

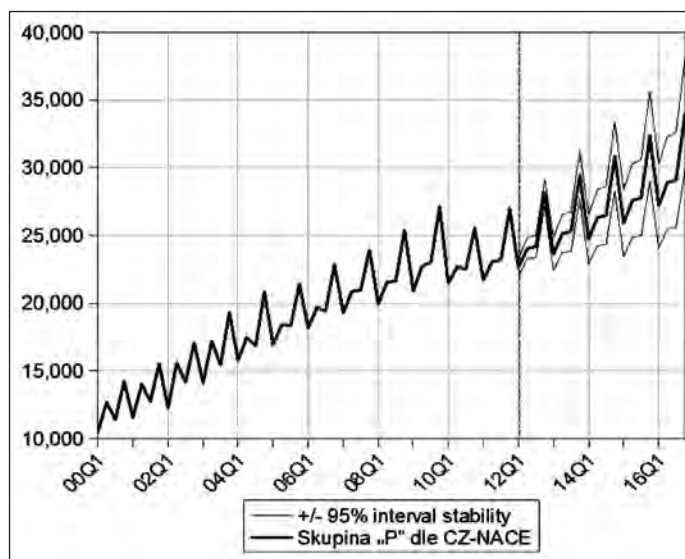
Protože výrazná sezonnost může zakrývat trend, je na obrázku č. 3 zobrazena i časová řada sezonně očištěná (metodou X12-ARIMA).³ Výrazný rostoucí trend od počátku časové řady je ukončen jasně patrným vrcholem, nacházejícím se na konci roku 2010. Následuje pokles do konce roku 2011, odkud již není pravděpodobné, že by se vývoj trendu otočil. Pokud nenastane změna v podobě přepočítání tarifních tabulek v odvětví veřejné správy a obrany, povinného sociálního zabezpečení, do konce roku 2016 budou výdělky perma-

Obrázek č. 6: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti vzdělávání, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno

Zdroj dat: ČSÚ

Obrázek č. 7: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti vzdělávání + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno, scénář A-KOMPLET

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

nenčně klesat. Scénář A-KOMPLET se tudíž jeví jako velmi pesimistický.

Jak bylo uvedeno v úvodní části studie, zkrácení časové řady a analýza pouze její závěrečné části nám poskytne odhady odlišné. Z uvažované časové řady od 1. čtvrtletí roku 2007 do 4. čtvrtletí roku 2011 byl dle scénáře B-ČÁST identifikován model SARIMA (1, 0, 0) (0, 1, 0), jehož parametry jsou v tabulce č. 4. Diagnostické testy modelu indikují, že nesystematická složka modelu není autokorelovaná, je homoskedastická a má normální rozdělení. Odhadnuté budoucí hodnoty na období od 1. čtvrtletí roku 2012 do 4. čtvrtletí roku 2016 jsou zobrazeny v obrázku č. 4 i s dopočtenými 95% intervaly stability. Je patrné, že výsledky se v mnohém odlišují, neboť předpověď očekává trend mnohem méně klesající.

Predikované hodnoty pro období 1. čtvrtletí 2012 až 4. čtvrtletí 2016 z obrázku č. 3 jsou i nyní přehledně zobrazeny v tabulce č. 5, ke které byly dopočteny procentní úbytky, vztažené ke konkrétním bazickým čtvrtletím roku 2011. Tyto úbytky zobrazuje tabulka č. 6.

Vždy na začátku každého roku je očekáván největší úbytek v průměrných výdělích, 1,4 % v roce 2012, 1,9 % v roce 2013 a dále 2,1 %, 2,2 % a 2,2 % v letech 2014, 2015 a 2016. Jelikož je průběh trendu zakryt sezonností, je zobrazen i průběh po sezonním očištění, který můžeme vidět na obrázku č. 5. Očekávaný mírný pokles je patrný v celé délce predikce.

Vzdělávání

Další z důležitých oblastí nevýrobní sféry je vzdělávání, proto je ve druhé části analýzy proveden odhad modelu pro předpovědi průměrných hrubých měsíčních výdělků ve skupině „P“ - Vzdělávání, dle klasifikace ekonomických činností CZ-NACE, druhé revize. Při pohledu na průběh časové

řady od 1. čtvrtletí roku 2000 do 4. čtvrtletí roku 2011 na obrázku č. 6 je možno tvrdit, že amplituda se rok od roku zvyšuje, čili se zvyšují rozdíly mezi výděly, které pracovníci pobírají v průběhu školního roku, a těmi, které pobírají v období letních prázdnin. Průměrný hrubý výdělek začínal v 1. čtvrtletí roku 2000 na 10 508 Kč/měs., resp. ve 4. čtvrtletí r. 2000 na 14 230 Kč/měs. a do 1. čtvrtletí r. 2009 vyrostl na 20 877 Kč/měs., resp. do 4. čtvrtletí r. 2009 na 27 101 Kč/měs. Z grafu je tedy patrné období permanentního růstu od 1. čtvrtletí 2000 do 4. čtvrtletí 2009. Všimněme si tedy, že z vývoje průměrných hrubých měsíčních výdělků zaměstnanců v odvětví vzdělávání není při-

chod hospodářského poklesu ve 3. čtvrtletí roku 2008 vůbec patrný. V odvětví veřejné správy a obrany, povinného sociálního zabezpečení byl patrný jistý náznak zpomalení růstového trendu již v roce 2007. Zde se trend pro roky 2007, 2008 a 2009 od trendu předchozího prakticky nijak neliší. Pokles průměrných výdělků zaznamenali zaměstnanci v oblasti vzdělávání tedy až od r. 2010 a v r. 2011 byla již úroveň 21 704 Kč/měs. v 1. čtvrtletí, resp. 26 948 Kč/měs. ve 4. čtvrtletí.

Pomocí Boxovy-Jenkinsovy metodologie byl identifikován model SARIMA (1, 0, 1) (0, 1, 0)c, jehož parametry jsou v tabulce č. 7. Jedná se o odhady parametrů modelu pro celou délku časové řady průměrně-

Tabulka č. 7: Odhady parametrů modelu ARIMA pro skupinu „P“ dle CZ-NACE: Vzdělávání, scénář A-KOMPLET

Parametr	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
Konst.	0,048468	0,023717	2,043655	0,0476
AR(1)	0,881787	0,102094	8,637043	0,0000
MA(1)	-0,458262	0,205781	-2,22694	0,0316

Tabulka č. 8: Odhady výše průměrného hrubého měsíčního výdělku v oblasti vzdělávání, scénář A-KOMPLET

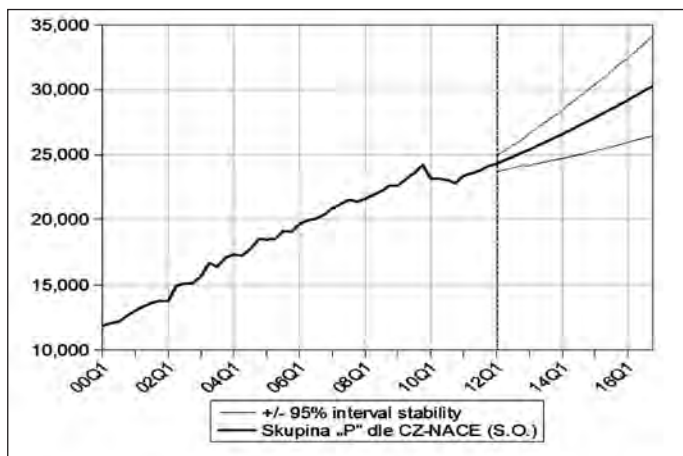
2012Q1	22 601	2013Q1	23 609	2014Q1	24 709	2015Q1	25 891	2016Q1	27 148
2012Q2	24 021	2013Q2	25 107	2014Q2	26 286	2015Q2	27 549	2016Q2	28 890
2012Q3	24 167	2013Q3	25 272	2014Q3	26 467	2015Q3	27 744	2016Q3	29 098
2012Q4	28 132	2013Q4	29 432	2014Q4	30 832	2015Q4	32 324	2016Q4	33 904

Tabulka č. 9: Procentní přírůstky / úbytky průměrného hrubého měsíčního výdělku v oblasti vzdělávání k bazickému období roku 2011, scénář A-KOMPLET

2012Q1	4,1%	2013Q1	8,8%	2014Q1	13,8%	2015Q1	19,3%	2016Q1	25,1%
2012Q2	4,2%	2013Q2	8,9%	2014Q2	14,1%	2015Q2	19,5%	2016Q2	25,4%
2012Q3	4,3%	2013Q3	9,1%	2014Q3	14,2%	2015Q3	19,8%	2016Q3	25,6%
2012Q4	4,4%	2013Q4	9,2%	2014Q4	14,4%	2015Q4	19,9%	2016Q4	25,8%

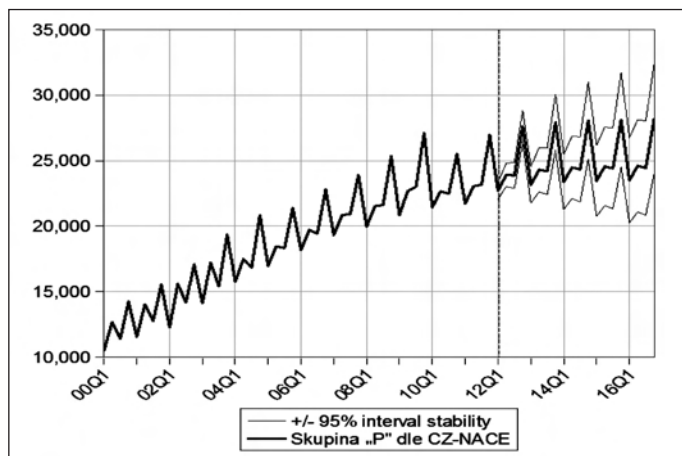
Zdroj: vlastní výpočet

Obrázek č. 8: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti vzdělávání + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně očištěno, scénář A-KOMPLET

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

Obrázek č. 9: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti vzdělávání + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno, scénář B-ČÁST

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

Tabulka č. 10: Odhady parametrů modelu SARIMA pro skupinu „P“ dle CZ-NACE: Vzdělávání, scénář B-ČÁST

Parametr	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
AR(1)	0,843772	0,117365	7,18927	0,0000

Tabulka č. 11: Odhady výše průměrného hrubého měsíčního výdělku v oblasti vzdělávání, scénář B-ČÁST

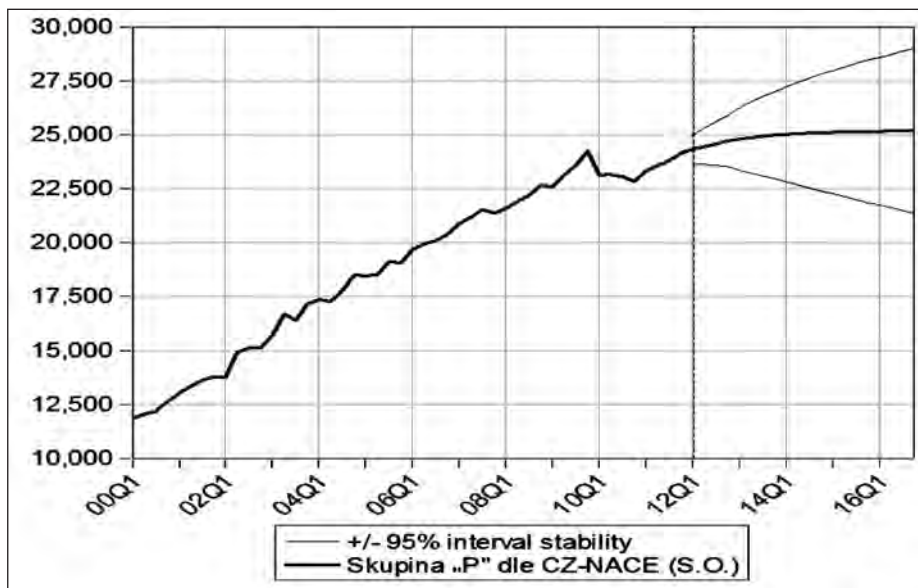
2012Q1	22 701	2013Q1	23 162	2014Q1	23 370	2015Q1	23 464	2016Q1	23 506
2012Q2	23 908	2013Q2	24 304	2014Q2	24 483	2015Q2	24 563	2016Q2	24 599
2012Q3	23 873	2013Q3	24 196	2014Q3	24 341	2015Q3	24 407	2016Q3	24 436
2012Q4	27 618	2013Q4	27 922	2014Q4	28 060	2015Q4	28 121	2016Q4	28 149

Tabulka č. 12: Procentní přírůstky / úbytky průměrného hrubého měsíčního výdělku v oblasti vzdělávání k bazickému období roku 2011, scénář B-ČÁST.

2012Q1	4,6%	2013Q1	6,7%	2014Q1	7,7%	2015Q1	8,1%	2016Q1	8,3%
2012Q2	3,7%	2013Q2	5,5%	2014Q2	6,2%	2015Q2	6,6%	2016Q2	6,7%
2012Q3	3,0%	2013Q3	4,4%	2014Q3	5,1%	2015Q3	5,4%	2016Q3	5,5%
2012Q4	2,5%	2013Q4	3,6%	2014Q4	4,1%	2015Q4	4,4%	2016Q4	4,5%

Zdroj: vlastní výpočet

Obrázek č. 10: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti vzdělávání + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně očištěno, scénář B-ČÁST

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

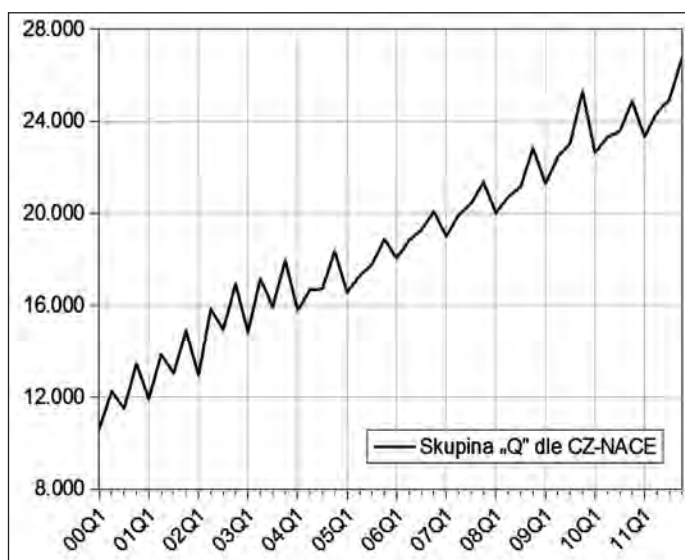
ho hrubého měsíčního výdělku zaměstnanců v oblasti vzdělávání, tj. jde o scénář A-KOMPLET a z důvodu vysoké variability zejména v závěru časové řady byly odhady parametrů spočteny z logaritmu časové řady. Diagnostické testy modelu indikují, že nesystematická složka modelu není autokorelovaná, je homoskedastická a má normální rozdělení. Odhadnuté budoucí hodnoty na období od 1. čtvrtletí roku 2012 do 4. čtvrtletí roku 2016 jsou zobrazeny v obrázku č. 7. Scénář A-KOMPLET nyní očekává permanentně rostoucí trend od roku 2013.

Predikované hodnoty pro období 1. čtvrtletí 2012 až 4. čtvrtletí 2016 z obrázku č. 7 jsou přehledně zobrazeny v tabulce č. 8, ke které byly dopočteny procentní přírůstky, vztažené ke konkrétním bazickým čtvrtletím roku 2011, aby bylo možno klasifikovat budoucí vývoj ve srovnání se současnou úrovní. Tyto přírůstky zobrazuje tabulka č. 9. Rostoucí trend byl od počátku roku 2000 opravdu velmi silný, a tak ani nepatrné snížení průměrných hrubých měsíčních výdělků v roce 2010 neznamenal, že by snižování mělo být dle predikce trvalé. Procentní úbytky se od roku 2012 dle předpovědi modelu A-KOMPLET neočekávají žádné. Průměrný hrubý výdělek by mohl být dle tohoto scénáře necelých 34 000 Kč/měs. na konci roku 2016.

Protože výrazná sezonnost i nyní zakrývá trend, je na obrázku č. 8 zobrazena časová řada sezonně očištěná (metodou X12-ARIMA). Výrazný rostoucí trend od počátku časové řady je ukončen jasně patrným vrcholem, nacházejícím se na konci roku 2010. Následuje pokles do konce roku 2011 a posléze oživení a silný permanentní růst.

Odlišnou verzi předpovědi poskytne scénář B-ČÁST. Z uvažované časové řady od 1. čtvrtletí roku 2007 do 4. čtvrtletí roku 2011 byl identifikován model SARIMA (1, 0, 0) (0, 1, 0), jehož parametry jsou v tabulce č. 10. Diagnostické testy modelu indikují, že nesystematická složka modelu není autokorelovaná, je homoskedastická a má normální

Obrázek č. 11: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti zdravotní a sociální péče, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno

Zdroj dat: ČSÚ

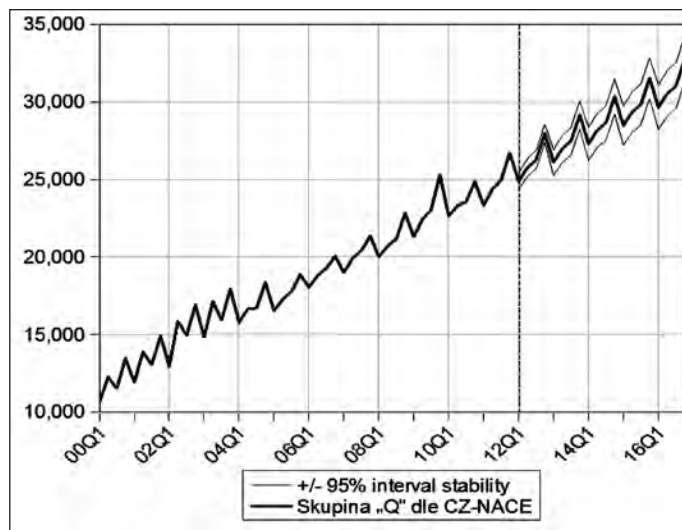
rozdělení. Odhadnuté budoucí hodnoty na období od 1. čtvrtletí roku 2012 do 4. čtvrtletí roku 2016 jsou zobrazeny v obrázku č. 9 (včetně dopočtených 95% intervalů stability). Výsledky se od předchozího případu odlišují, ne ale zas až tak příliš. Trend je i v případě druhého modelu dle scénáře B-ČÁST očekáván rostoucí.

Predikované hodnoty modelu dle scénáře B-ČÁST pro období 1. čtvrtletí 2012 až 4. čtvrtletí 2016 z obrázku č. 9 jsou i nyní přehledně zobrazeny v tabulce č. 11, ke které byly dopočteny procentní přírůstky, vztažené ke konkrétním bazickým čtvrtletím roku 2011. Tyto přírůstky zobrazuje tabulka č. 12 a je patrné, že i přes zkrácení časové řady a vypuštění nejvýznamnějšího období rostoucího trendu je pro rok 2016 očekáván na jednotlivá čtvrtletí nárůst proti čtvrtletím roku 2011 v rozsahu 2,5%–8,3%. Sezonně očištěný průběh odhadnutých hodnot je následně zobrazen v obrázku č. 10.

Zdravotní a sociální péče

Populace České republiky stárne, zvyšují se nároky na zdravotní a ambulantní péči a bez zdravotnictví se žádná země neobejde. Vzhledem k tomuto asi příliš nepřekvapí, že vývoj průměrného hrubého měsíčního výděleku v oblasti zdravotní a sociální péče měl ve své historii prakticky neustále rostoucí trend, bez žádných statisticky významných poklesů, a to ani v období hospodářského oslabení v roce 2008. Časová řada průměrných hrubých měsíčních výdělků od 1. čtvrtletí 2000 do 4. čtvrtletí 2011 ve zdravotní a sociální péči, která je odvětvovou klasifikací ekonomických činností CZ-NACE druhé revize označena jako skupina „R“, je zobrazena v obrázku č. 11. Průměrný hrubý výdělek začínala v 1. čtvrtletí r. 2000 na 10 640 Kč/měs., respektive ve 4. čtvrtletí roku 2000 na 13 466 Kč/měs. a do 1. čtvrtletí r. 2011 vyrostl na 23 320 Kč/měs., resp. do

Obrázek č. 12: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti zdravotní a sociální péče + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno, scénář A-KOMPLET

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

4. čtvrtletí r. 2011 na 26 709 Kč/měs. Z obrázku č. 11 je tedy patrné období permanentního růstu. Výděleky se zaměstnancům v období hospodářského poklesu prakticky nesnížily, (jen nepatrný náznak bude později patrný v posledním období roku 2009 v obrázku č. 13, kde je průběh časové řady zobrazen po sezonním očištění).

Opět za pomoci Boxovy-Jenkinsovy metodologie byl identifikován model SARIMA (1, 0, 0) (0, 1, 0)c, jehož parametry jsou v tabulce č. 13. Odhady parametrů modelu jsou pro celou délku časové řady průměrného hrubého měsíčního výděleku zaměstnanců v odvětví zdravotní a sociální péče, tj. jde o model dle scénáře A-KOM-

PLET. Diagnostické testy modelu indikují, že nesystematická složka modelu není autokorelovaná, je homoskedastická a její rozdělení je normální. Odhadnuté budoucí hodnoty na období od 1. čtvrtletí roku 2012 do 4. čtvrtletí roku 2016 jsou zobrazeny v obrázku č. 12 i s dopočtenými 95% intervaly stability. Velmi optimistický scénář A-KOMPLET tedy očekává doposud nejvíce rostoucí trend, jaký byl v předkládané analýze prezentován.

Predikované hodnoty modelu dle scénáře A-KOMPLET pro období 1. čtvrtletí 2012 až 4. čtvrtletí 2016 z obrázku č. 12 jsou přehledně zobrazeny v tabulce č. 14, ke které byly dopočteny procentní přírůstky, vztažené ke

Tabulka č. 13: Odhady parametrů modelu SARIMA pro skupinu „Q“ dle CZ-NACE: Zdravotní a sociální péče, scénář A-KOMPLET

Parametr	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
Konst.	1184,592	174,4517	6,790371	0,0000
AR(1)	0,567379	0,131602	4,311317	0,0001

Tabulka č. 14: Odhady výše průměrného hrubého měsíčního výděleku v oblasti zdravotní a sociální péče, scénář A-KOMPLET

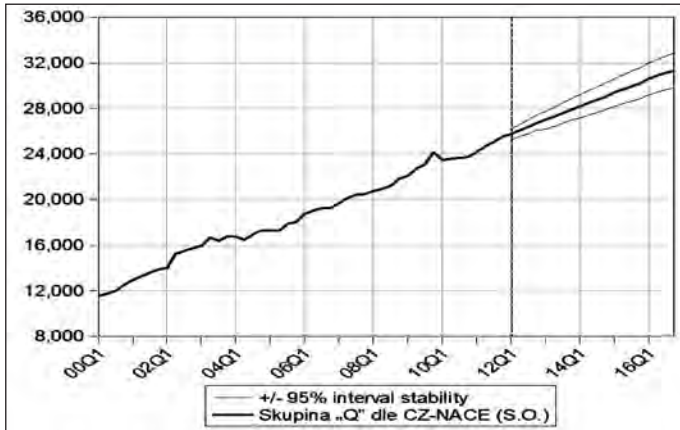
2012Q1	24 879	2013Q1	26 102	2014Q1	27 291	2015Q1	28 476	2016Q1	29 660
2012Q2	25 764	2013Q2	26 970	2014Q2	28 157	2015Q2	29 342	2016Q2	30 527
2012Q3	26 266	2013Q3	27 463	2014Q3	28 649	2015Q3	29 834	2016Q3	31 018
2012Q4	27 962	2013Q4	29 154	2014Q4	30 339	2015Q4	31 524	2016Q4	32 708

Tabulka č. 15: Procentní přírůstky / úbytky průměrného hrubého měsíčního výděleku v oblasti zdravotní a sociální péče k bazickému období roku 2011, scénář A-KOMPLET

2012Q1	6,7%	2013Q1	11,9%	2014Q1	17,0%	2015Q1	22,1%	2016Q1	27,2%
2012Q2	5,7%	2013Q2	10,7%	2014Q2	15,6%	2015Q2	20,4%	2016Q2	25,3%
2012Q3	5,2%	2013Q3	10,0%	2014Q3	14,8%	2015Q3	19,5%	2016Q3	24,3%
2012Q4	4,7%	2013Q4	9,2%	2014Q4	13,6%	2015Q4	18,0%	2016Q4	22,5%

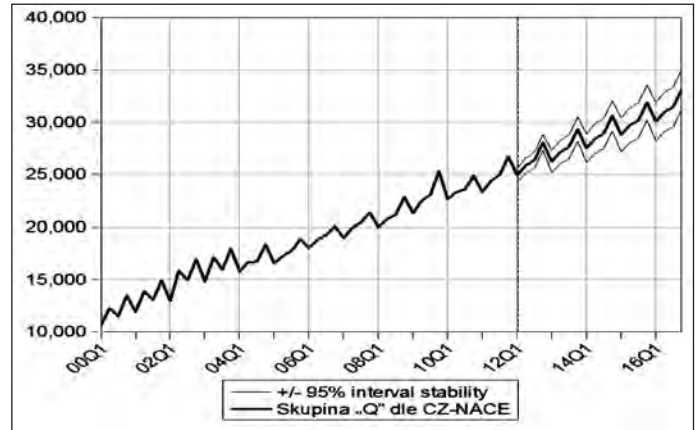
Zdroj: vlastní výpočet

Obrázek č. 13: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti zdravotní a sociální péče + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně očištěno, scénář A-KOMPLET

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

Obrázek č. 14: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti zdravotní a sociální péče + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno, scénář B-ČÁST

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

Tabulka č. 16: Odhady parametrů modelu SARIMA pro skupinu „Q“ dle CZ-NACE: Zdravotní a sociální péče, scénář B-ČÁST

Parametr	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
Konst.	1265,348	397,1246	3,186274	0,0072
AR(1)	0,611699	0,231856	2,638274	0,0205

Tabulka č. 17: Odhady výše průměrného hrubého měsíčního výdělku v oblasti zdravotní a sociální péče, scénář B-ČÁST

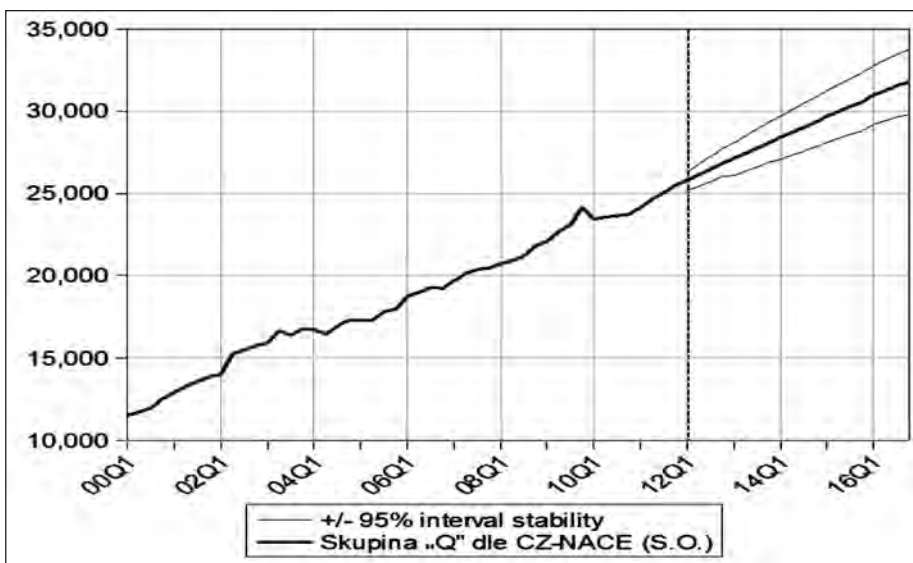
2012Q1	24 939	2013Q1	26 254	2014Q1	27 526	2015Q1	28 793	2016Q1	30 058
2012Q2	25 849	2013Q2	27 145	2014Q2	28 414	2015Q2	29 680	2016Q2	30 945
2012Q3	26 359	2013Q3	27 643	2014Q3	28 911	2015Q3	30 176	2016Q3	31 442
2012Q4	28 055	2013Q4	29 332	2014Q4	30 599	2015Q4	31 865	2016Q4	33 130

Tabulka č. 18: Procentní přírůstky / úbytky průměrného hrubého měsíčního výdělku v oblasti zdravotní a sociální péče k bazickému období roku 2011, scénář B-ČÁST

2012Q1	6,9%	2013Q1	12,6%	2014Q1	18,0%	2015Q1	23,5%	2016Q1	28,9%
2012Q2	6,1%	2013Q2	11,4%	2014Q2	16,6%	2015Q2	21,8%	2016Q2	27,0%
2012Q3	5,6%	2013Q3	10,7%	2014Q3	15,8%	2015Q3	20,9%	2016Q3	26,0%
2012Q4	5,0%	2013Q4	9,8%	2014Q4	14,6%	2015Q4	19,3%	2016Q4	24,0%

Zdroj: vlastní výpočet

Obrázek č. 15: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti zdravotní a sociální péče + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně očištěno, scénář B-ČÁST

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

konkrétním bazickým čtvrtletím roku 2011, aby bylo možno klasifikovat budoucí vývoj průměrných hrubých měsíčních výdělků v odvětví zdravotní a sociální péče ve srovnání se současnou úrovní. Tyto přírůstky zobrazuje tabulka č. 15.

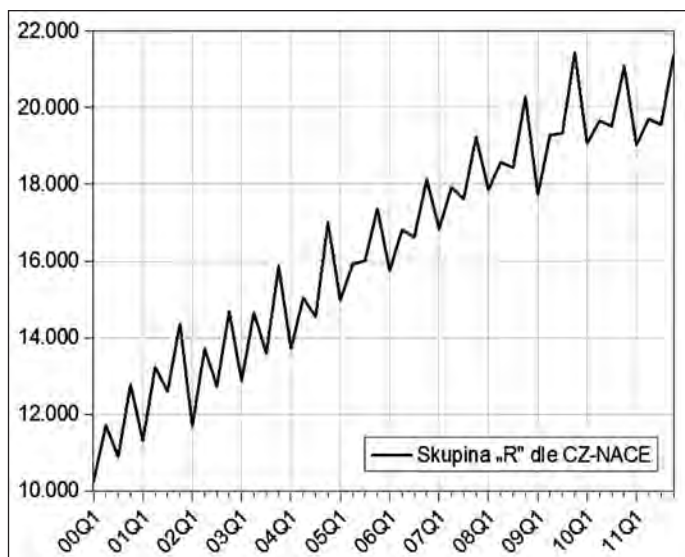
Velmi optimistický scénář predikce A-KOMPLET očekává pro odvětví zdravotní a sociální péče pravděpodobně nejvýznamnější přírůstky v průměrném hrubém měsíčním výdělku vůbec. Z hodnot roku 2011, které v současné době odpovídají přibližně celorepublikovému průměru, by mohly průměrné výdělky v konfrontaci s jednotlivými čtvrtletími roku 2011 vzrůst o více než 27 %. Znamenalo by to nárůst na hodnotu 29 660 až 32 708 Kč/měs., dle příslušného čtvrtletí.

Aby byl lépe patrný průběh trendu, bylo i zde provedeno sezonní očištění uvažované časové řady metodou X12-ARIMA. Tyto hodnoty jsou zobrazeny v obrázku č. 13, kde je patrné již z úvodu zmíněné nepatrné snížení průměrných hrubých měsíčních výdělků v závěru roku 2009. Toto snížení bylo skutečně jen symbolické, neboť jak ukazují již veřejně publikovaná empirická data, v průběhu roku 2010 již probíhal růst, který nepřestával ani v roce 2011. Optimistická verze předpovědi dle scénáře A-KOMPLET se v odvětví zdravotní a sociální péče jeví z dosud uvažovaných odvětví jako nejpravděpodobnější, avšak i zde bude proveden výpočet druhého scénáře B-ČÁST ze zkrácené časové řady.

Z uvažované zkrácené časové řady průměrného hrubého měsíčního výdělku zaměstnanců zdravotní a sociální péče od 1. čtvrtletí roku 2007 do 4. čtvrtletí roku 2011 byl identifikován model SARIMA (1, 0, 0) (0, 1, 0)c, jehož parametry jsou v tabulce č. 16. Diagnostické testy modelu jsou na 5% hladině významnosti v pořádku. Odhadnuté budoucí hodnoty na období od 1. čtvrtletí roku 2012 do 4. čtvrtletí roku 2016 jsou zobrazeny v obrázku č. 14 (i s dopočtenými 95% intervaly stability). Je důležité konstatovat, že výsledky se nijak významně neliší.

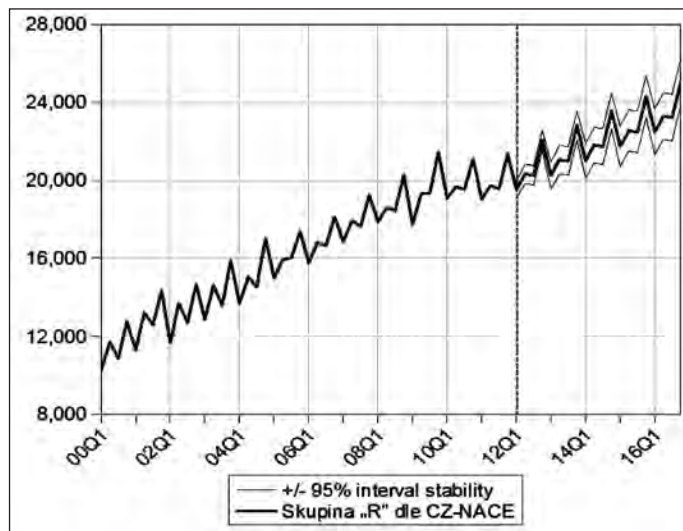
Uvažované časové řady mají poměrně nízkou volatilitu, a i když neuvažujeme pří-

Obrázek č. 16: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti kulturní, zábavní a rekreační činnosti, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno

Zdroj dat: ČSÚ

Obrázek č. 17: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti kulturní, zábavní a rekreační činnosti + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno, scénář A-KOMPLET

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

liš mnoho pozorování, intervaly stability nevychází široké. Predikované hodnoty pro období 1. čtvrtletí 2012 až 4. čtvrtletí 2016 z obrázku č. 14 jsou i nyní přehledně zobrazeny v tabulce č. 17, ke které byly dopočteny procentní přírůstky, vztažené ke konkrétním bazickým čtvrtletím roku 2011. Tyto úbytky zobrazuje tabulka č. 18.

Při srovnání tabulky č. 15 s tabulkou č. 18 je zřejmé, že rozdíly v jednotlivých přírůstcích nejsou v každém čtvrtletí větší než 2 procentní body. Očekávaná hodnota průměrného hrubého měsíčního výdělku v oblasti zdravotní a sociální péče je dle scénáře B-ČÁST pro 1. čtvrtletí r. 2016 rovna 30 058 Kč/měs. a pro 4. čtvrtletí r. 2016 je rovna 33 130 Kč/měs. Rozdíly v obou modelech jsou minimální. Jelikož i nyní je průběh trendu zakryt sezonností, je zobrazen průběh po sezonním očištění metodou X12-ARIMA, který může vidět na obrázku č. 15.

Kulturní, zábavní a rekreační činnosti

Poslední analyzovaná skupina průměrných hrubých měsíčních výdělků, skupina „R“ dle klasifikace ekonomických činností CZ-NACE, je pravděpodobně s ekonomickými výkyvy nejflexibilnější časovou řadou. Při pohledu na zobrazený průběh, který ukazuje obrázek č. 16 (a který bude dále lépe patrný ze sezonně očištěného průběhu, např. z obrázku č. 18), je jasné patrné, že ke snížení výdělků došlo již v závěru roku 2009. Sezonnost je v časové řadě rovněž přítomna, příslušné testy prokázaly přítomnost na kterékoliv hladině významnosti. Z průběhu časové řady je patrné, že od počátku sledovaného období až do konce roku 2009 byl trend prakticky rostoucí, pouze s malými a nenadálými výkyvy. Od začátku roku 2010 prakticky až do poloviny roku 2011 výdělků těchto zaměstnanců klesaly. Vzhledem k tomu, že kultu-

ra, zábava a rekreace je pro spotřebitele statek zbytný (viz Kubátová, 2011), v období poklesu agregátní poptávky zaznamenává sektor nabízející zbytné statky významnou restrikcí. Tato restrikce v sobě pochoptitelně skrývá propouštění zaměstnaných osob i snižování výdělků.

Úroveň průměrných hrubých měsíčních výdělků zaměstnanců v kulturní, zábavní a rekreační činnosti je položena ze všech zkoumaných průměrných výdělků v této studii nejnižší. Hluboký pokles průměrných výdělků v zimních měsících je způsoben zejména sníženou poptávkou po rekreačních službách a nedostatkem příležitostí pro volnočasové aktivity. Zábavní centra, hrady,

zámky, památky, koupaliště a spousta dalších míst, kde lze trávit volný čas, v zimních měsících nejsou v provozu. Průměrný hrubý měsíční výdělek začínal v 1. čtvrtletí roku 2000 na 10 250 Kč/měs., respektive ve 4. čtvrtletí roku 2000 na 12 772 Kč/měs. a do 1. čtvrtletí r. 2009 vyrostl na 17 729 Kč/měs., resp. do 4. čtvrtletí r. 2009 na 21 441 Kč/měs. Z obrázku č. 16 je tedy patrné období růstu od 1. čtvrtletí 2000 do 4. čtvrtletí 2009, přičemž lokální výkyvy jsou (především pak v sezonně očištěném průběhu v obrázku č. 18), patrné v 1. čtvrtletí roku 2002 a 1. čtvrtletí roku 2009.

V průběhu roku 2010 zaznamenali zaměstnanci odvětví kulturní, zábavní a re-

Tabulka č. 19: Odhady parametrů modelu SARIMA pro skupinu „R“ dle CZ-NACE: Kulturní, zábavní a rekreační činnosti, scénář A-KOMPLET

Parametr	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
Konst.	746,2505	138,2523	5,397742	0,0000
AR(1)	0,531852	0,133877	3,972678	0,0003

Tabulka č. 20: Odhady výše průměrného hrubého měsíčního výdělku v oblasti kulturní, zábavní a rekreační činnosti, scénář A-KOMPLET

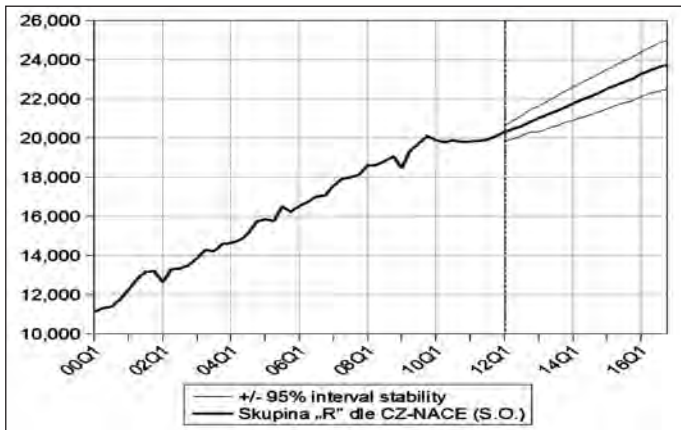
2012Q1	19 519	2013Q1	20 245	2014Q1	20 990	2015Q1	21 736	2016Q1	22 482
2012Q2	20 324	2013Q2	21 059	2014Q2	21 804	2015Q2	22 551	2016Q2	23 297
2012Q3	20 238	2013Q3	20 978	2014Q3	21 724	2015Q3	22 470	2016Q3	23 216
2012Q4	22 067	2013Q4	22 810	2014Q4	23 556	2015Q4	24 303	2016Q4	25 049

Tabulka č. 21: Procentní přírůstky / úbytky průměrného hrubého měsíčního výdělku v oblasti kulturní, zábavní a rekreační činnosti k bazickému období roku 2011, scénář A-KOMPLET

2012Q1	2,6%	2013Q1	6,4%	2014Q1	10,3%	2015Q1	14,2%	2016Q1	18,2%
2012Q2	3,1%	2013Q2	6,8%	2014Q2	10,6%	2015Q2	14,4%	2016Q2	18,2%
2012Q3	3,4%	2013Q3	7,2%	2014Q3	11,0%	2015Q3	14,9%	2016Q3	18,7%
2012Q4	3,3%	2013Q4	6,8%	2014Q4	10,3%	2015Q4	13,8%	2016Q4	17,3%

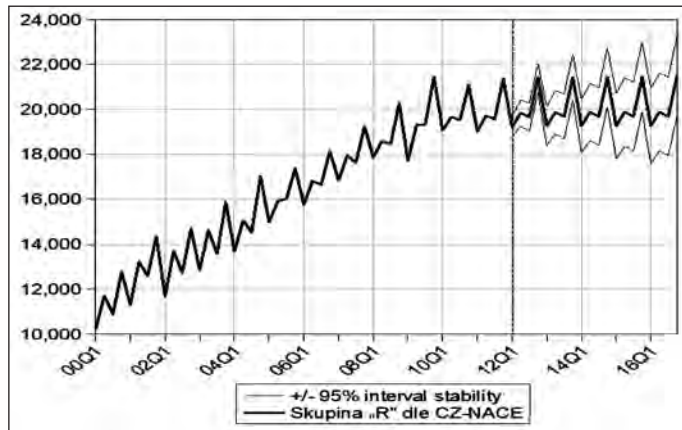
Zdroj: vlastní výpočet

Obrázek č. 18: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti kulturní, zábavní a rekreační činnosti + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně očištěno, scénář A-KOMPLET

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

Obrázek č. 19: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti kulturní, zábavní a rekreační činnosti + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně neočištěno, scénář B-ČÁST

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

Tabulka č. 22: Odhady parametrů modelu SARIMA pro skupinu „R“ dle CZ-NACE: Kulturní, zábavní a rekreační činnosti, scénář B-ČÁST

Parametr	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
AR(1)	0,694581	0,167962	4,135353	0,001

Tabulka č. 23: Odhady výše průměrného hrubého měsíčního výdělku v oblasti kulturní, zábavní a rekreační činnosti, scénář B-ČÁST

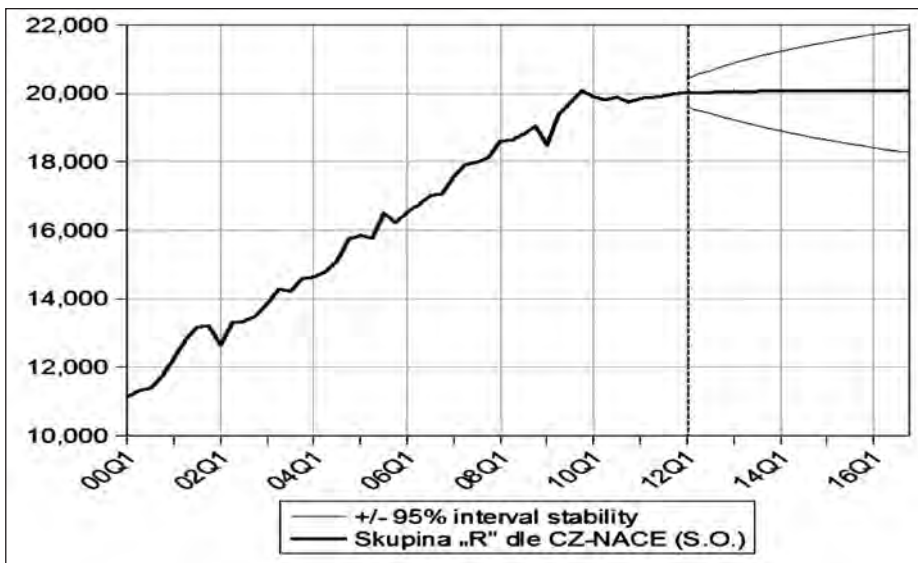
2012Q1	19 214	2013Q1	19 257	2014Q1	19 267	2015Q1	19 270	2016Q1	19 270
2012Q2	19 842	2013Q2	19 873	2014Q2	19 880	2015Q2	19 881	2016Q2	19 882
2012Q3	19 653	2013Q3	19 675	2014Q3	19 679	2015Q3	19 681	2016Q3	19 681
2012Q4	21 422	2013Q4	21 436	2014Q4	21 440	2015Q4	21 441	2016Q4	21 441

Tabulka č. 24: Procentní přírůstky / úbytky průměrného hrubého měsíčního výdělku v oblasti kulturní, zábavní a rekreační činnosti k bazickému období roku 2011, scénář B-ČÁST

2012Q1	1,0%	2013Q1	1,2%	2014Q1	1,3%	2015Q1	1,3%	2016Q1	1,3%
2012Q2	0,7%	2013Q2	0,8%	2014Q2	0,9%	2015Q2	0,9%	2016Q2	0,9%
2012Q3	0,5%	2013Q3	0,6%	2014Q3	0,6%	2015Q3	0,6%	2016Q3	0,6%
2012Q4	0,3%	2013Q4	0,4%	2014Q4	0,4%	2015Q4	0,4%	2016Q4	0,4%

Zdroj: vlastní výpočet

Obrázek č. 20: Průměrný hrubý měsíční výdělek zaměstnanců v oblasti kulturní, zábavní a rekreační činnosti + předpovědi pro roky 2012–2016, čtvrtletní údaje, sezonně očištěno, scénář B-ČÁST

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet

kreační činnosti pokles průměrných výdělků a jejich úroveň v roce 2011 dosáhla hodnoty 19 026 Kč/měs. v 1. čtvrtletí, resp. hodnoty 21 359 Kč/měs. ve 4. čtvrtletí. Identifikovaný model je pro toto odvětví SARIMA (1, 0, 0) (0, 1, 0)c, jehož parametry jsou zaznamenány v tabulce č. 19. Jedná se o odhady parametrů modelu pro celou délku časové řady průměrného hrubého měsíčního výdělku zaměstnanců v dané oblasti, tj. jde o model A-KOMPLET. Diagnostické testy modelu indikují, že nelineární složka modelu není autokorelovaná, je homoskedastická a má normální rozdělení. Odhadnuté budoucí hodnoty na období od 1. čtvrtletí roku 2012 do 4. čtvrtletí roku 2016 jsou zobrazeny v obrázku č. 17. Scénář A-KOMPLET tedy tentokrát očekává optimisticky rostoucí trend již od počátku roku 2013.

Predikované hodnoty pro období 1. čtvrtletí 2012 až 4. čtvrtletí 2016 z obrázku č. 17 jsou pak přehledně zobrazeny v tabulce č. 20, ke které byly dopočteny procentní přírůstky, vztažené ke konkrétním bazickým čtvrtletím roku 2011, aby bylo možno klasifikovat budoucí vývoj ve srovnání se současnou úrovní. Tyto přírůstky zobrazuje tabulka č. 21.

Vzhledem k tomu, že ze zkoumaných odvětví nejflexibilněji reaguje na tržní podmínky odvětví kulturní, zábavní a rekreační činnosti a empirická data průměrných hrubých měsíčních výdělků vykazují v závěru roku 2011 růst, s růstem počítá i optimistická verze předpovědi dle scénáře A-KOMPLET. V závěru roku 2012 by se průměrný výdělek těchto zaměstnanců mohl pohybovat nad 22 000 Kč/měs. a pod tuto hranici již neklesnout k žádnému budoucímu konci roku. Rok 2016 počítá s 22 482 Kč/měs. v 1. čtvrtletí, resp. s 25 049 Kč/měs. ve 4. čtvrtletí. Protože výrazná sezonnost opět zakrývá trend, je na obrázku č. 18 zobrazena časová řada sezonně očištěná (metodou X12-ARIMA).

Empirická data již v závěru roku 2011 vykazovala rostoucí trend průměrného hrubého měsíčního výdělku. Bude proto zajímavé přistoupit nyní k analýze s využitím předpokladu scénáře B-ČÁST. Z uvažované

Tabulka č. 25: Bazické indexy pro jednotlivá období (zobrazeny v %) se zvoleným základem 2011, scénář A-KOMPLET

	Veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení	Vzdělávání	Zdravotní a sociální péče	Kulturní, zábavní a rekreační činnost
2000Q1	54,3%	48,4%	45,6%	53,9%
2000Q2	62,6%	55,0%	50,3%	59,4%
2000Q3	55,0%	49,3%	46,1%	55,7%
2000Q4	62,5%	52,8%	50,4%	59,8%
2001Q1	59,3%	53,2%	51,1%	59,4%
2001Q2	68,3%	60,8%	56,9%	67,1%
2001Q3	59,4%	55,1%	52,3%	64,4%
2001Q4	68,4%	57,7%	55,8%	67,2%
2002Q1	62,5%	56,6%	55,6%	61,4%
2002Q2	75,7%	67,6%	65,0%	69,5%
2002Q3	66,2%	61,2%	59,9%	65,1%
2002Q4	75,1%	63,4%	63,3%	68,8%
2003Q1	69,9%	65,1%	63,6%	67,7%
2003Q2	81,3%	74,7%	70,3%	74,3%
2003Q3	69,9%	66,6%	63,8%	69,5%
2003Q4	79,8%	71,8%	67,1%	74,3%
2004Q1	75,8%	72,7%	67,8%	72,0%
2004Q2	79,8%	75,9%	68,3%	76,3%
2004Q3	75,8%	72,7%	66,9%	74,3%
2004Q4	84,8%	77,3%	68,7%	79,6%
2005Q1	84,1%	78,1%	70,9%	78,7%
2005Q2	85,0%	80,1%	70,8%	80,7%
2005Q3	83,1%	79,2%	71,1%	81,8%
2005Q4	85,6%	79,3%	70,6%	81,3%
2006Q1	88,7%	83,7%	77,3%	82,8%
2006Q2	89,9%	85,5%	77,2%	85,2%
2006Q3	87,3%	83,9%	77,2%	85,0%
2006Q4	87,9%	84,6%	75,1%	84,9%
2007Q1	94,8%	89,0%	81,4%	88,5%
2007Q2	95,6%	90,4%	81,7%	90,9%
2007Q3	94,1%	90,4%	81,7%	90,1%
2007Q4	95,8%	88,7%	79,9%	90,1%
2008Q1	97,7%	92,0%	85,8%	93,9%
2008Q2	98,7%	93,3%	84,9%	94,2%
2008Q3	97,8%	93,3%	84,7%	94,3%
2008Q4	103,4%	94,1%	85,5%	94,9%
2009Q1	101,3%	96,2%	91,3%	93,2%
2009Q2	101,8%	98,4%	92,1%	97,9%
2009Q3	101,9%	99,3%	92,3%	98,8%
2009Q4	105,3%	100,6%	94,7%	100,4%
2010Q1	104,3%	98,8%	97,0%	100,2%
2010Q2	103,2%	98,3%	95,6%	99,7%
2010Q3	100,4%	97,0%	94,4%	99,8%
2010Q4	101,5%	94,7%	93,1%	98,7%
2011Q1	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
2011Q2	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
2011Q3	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
2011Q4	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
2012Q1*	98,4%	104,1%	106,7%	102,6%
2012Q2*	98,5%	104,2%	105,7%	103,1%
2012Q3*	98,6%	104,3%	105,2%	103,4%
2012Q4*	98,7%	104,4%	104,7%	103,3%
2013Q1*	97,0%	108,8%	111,9%	106,4%
2013Q2*	97,2%	108,9%	110,7%	106,8%
2013Q3*	97,4%	109,1%	110,0%	107,2%
2013Q4*	97,7%	109,2%	109,2%	106,8%
2014Q1*	95,8%	113,8%	117,0%	110,3%
2014Q2*	96,1%	114,1%	115,6%	110,6%
2014Q3*	96,3%	114,2%	114,8%	111,0%
2014Q4*	96,7%	114,4%	113,6%	110,3%
2015Q1*	94,8%	119,3%	122,1%	114,2%
2015Q2*	95,2%	119,5%	120,4%	114,4%
2015Q3*	95,5%	119,8%	119,5%	114,9%
2015Q4*	96,0%	119,9%	118,0%	113,8%
2016Q1*	94,0%	125,1%	127,2%	118,2%
2016Q2*	94,4%	125,4%	125,3%	118,2%
2016Q3*	94,7%	125,6%	124,3%	118,7%
2016Q4*	95,3%	125,8%	122,5%	117,3%

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet
 Bazické indexy pro jednotlivá období [· 100 %]
 Období 1Q2011 - 4Q2011 (tučně) je bazické
 Období s [*] jsou predikované hodnoty

Tabulka č. 26: Bazické indexy pro jednotlivá období (zobrazeny v %) se zvoleným základem 2011, scénář B-ČÁST

	Veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení	Vzdělávání	Zdravotní a sociální péče	Kulturní, zábavní a rekreační činnost
2000Q1	54,3%	48,4%	45,6%	53,9%
2000Q2	62,6%	55,0%	50,3%	59,4%
2000Q3	55,0%	49,3%	46,1%	55,7%
2000Q4	62,5%	52,8%	50,4%	59,8%
2001Q1	59,3%	53,2%	51,1%	59,4%
2001Q2	68,3%	60,8%	56,9%	67,1%
2001Q3	59,4%	55,1%	52,3%	64,4%
2001Q4	68,4%	57,7%	55,8%	67,2%
2002Q1	62,5%	56,6%	55,6%	61,4%
2002Q2	75,7%	67,6%	65,0%	69,5%
2002Q3	66,2%	61,2%	59,9%	65,1%
2002Q4	75,1%	63,4%	63,3%	68,8%
2003Q1	69,9%	65,1%	63,6%	67,7%
2003Q2	81,3%	74,7%	70,3%	74,3%
2003Q3	69,9%	66,6%	63,8%	69,5%
2003Q4	79,8%	71,8%	67,1%	74,3%
2004Q1	75,8%	72,7%	67,8%	72,0%
2004Q2	79,8%	75,9%	68,3%	76,3%
2004Q3	75,8%	72,7%	66,9%	74,3%
2004Q4	84,8%	77,3%	68,7%	79,6%
2005Q1	84,1%	78,1%	70,9%	78,7%
2005Q2	85,0%	80,1%	70,8%	80,7%
2005Q3	83,1%	79,2%	71,1%	81,8%
2005Q4	85,6%	79,3%	70,6%	81,3%
2006Q1	88,7%	83,7%	77,3%	82,8%
2006Q2	89,9%	85,5%	77,2%	85,2%
2006Q3	87,3%	83,9%	77,2%	85,0%
2006Q4	87,9%	84,6%	75,1%	84,9%
2007Q1	94,8%	89,0%	81,4%	88,5%
2007Q2	95,6%	90,4%	81,7%	90,9%
2007Q3	94,1%	90,4%	81,7%	90,1%
2007Q4	95,8%	88,7%	79,9%	90,1%
2008Q1	97,7%	92,0%	85,8%	93,9%
2008Q2	98,7%	93,3%	84,9%	94,2%
2008Q3	97,8%	93,3%	84,7%	94,3%
2008Q4	103,4%	94,1%	85,5%	94,9%
2009Q1	101,3%	96,2%	91,3%	93,2%
2009Q2	101,8%	98,4%	92,1%	97,9%
2009Q3	101,9%	99,3%	92,3%	98,8%
2009Q4	105,3%	100,6%	94,7%	100,4%
2010Q1	104,3%	98,8%	97,0%	100,2%
2010Q2	103,2%	98,3%	95,6%	99,7%
2010Q3	100,4%	97,0%	94,4%	99,8%
2010Q4	101,5%	94,7%	93,1%	98,7%
2011Q1	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
2011Q2	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
2011Q3	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
2011Q4	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
2012Q1*	98,6%	104,6%	106,9%	101,0%
2012Q2*	99,0%	103,7%	106,1%	100,7%
2012Q3*	99,2%	103,0%	105,6%	100,5%
2012Q4*	99,4%	102,5%	105,0%	100,3%
2013Q1*	98,1%	106,7%	112,6%	101,2%
2013Q2*	98,6%	105,5%	111,4%	100,8%
2013Q3*	98,9%	104,4%	110,7%	100,6%
2013Q4*	99,2%	103,6%	109,8%	100,4%
2014Q1*	97,9%	107,7%	118,0%	101,3%
2014Q2*	98,4%	106,2%	116,6%	100,9%
2014Q3*	98,8%	105,1%	115,8%	100,6%
2014Q4*	99,1%	104,1%	114,6%	100,4%
2015Q1*	97,8%	108,1%	123,5%	101,3%
2015Q2*	98,3%	106,6%	121,8%	100,9%
2015Q3*	98,7%	105,4%	120,9%	100,6%
2015Q4*	99,1%	104,4%	119,3%	100,4%
2016Q1*	97,8%	108,3%	128,9%	101,3%
2016Q2*	98,3%	106,7%	127,0%	100,9%
2016Q3*	98,7%	105,5%	126,0%	100,6%
2016Q4*	99,0%	104,5%	124,0%	100,4%

Zdroj dat: ČSÚ, vlastní výpočet
 Bazické indexy pro jednotlivá období [· 100 %]
 Období 1Q2011 - 4Q2011 (tučně) je bazické
 Období s [*] jsou predikované hodnoty

časové řady od 1. čtvrtletí roku 2007 do 4. čtvrtletí roku 2011 byl identifikován model SARIMA (1, 0, 0) (0, 1, 0), jehož parametry jsou v tabulce č. 22. Diagnostické testy modelu na 5% hladině významnosti indikují, že nesystematická složka modelu není autokorelovaná, je homoskedastická a má normální rozdělení. Odhadnuté budoucí hodnoty na období od 1. čtvrtletí roku 2012 do 4. čtvrtletí roku 2016 jsou zobrazeny v obrázku č. 19 (včetně dopočtených 95% intervalů stability). Výsledky se od předchozího případu odlišují. Trend je i v případě pesimističtějšího modelu dle scénáře B-ČÁST očekáván rostoucí, takže pokud budeme uvažovat do budoucna nastoupení spíše tohoto scénáře, zaměstnanci v odvětví kulturní, zábavní a rekreační činnosti by rozhodně neměli jít se svým výdělkem pod úroveň roku 2011. Výrazně ale nad úroveň roku 2011 také nepůjdou. Předpověď nepočítá s více než 1,3% nárůstem. Případné zvyšování výdělků, pokud by nastalo, by bylo v řádech desetin procent.

Předikované hodnoty modelu dle scénáře B-ČÁST pro období 1. čtvrtletí 2012 až 4. čtvrtletí 2016 z obrázku č. 19 jsou přehledně zobrazeny v tabulce č. 23, ke které byly dopočteny procentní přírůstky, vztažené ke konkrétním bazickým čtvrtletím roku 2011. Tyto přírůstky zobrazuje tabulka č. 24 a je patrné, že přes zkrácení časové řady a vypuštění nejvýznamnějšího období rostoucího trendu je pro rok 2016 očekáván na jednotlivá čtvrtletí nárůst oproti čtvrtletím roku 2011 v rozsahu 0,4 %–1,3 %. Sezonně očištěný průběh odhadnutých hodnot je následně zobrazen v obrázku č. 20.

Shrnutí

Cílem předloženého příspěvku bylo nastínit, jak by se vyvíjely výše průměrných hrubých měsíčních výdělků ve vybraných odvětvích nevýrobní sféry v České republice v jednotlivých čtvrtletích roku 2012–2016 na základě jejich předchozího vývoje. Vzhledem k tomu, že z ekonomického hlediska se od roku 2013 očekává mírné oživení, významné vybočení ze spočtených intervalů spolehlivosti hrozí minimálně. Je to způsobeno i tím, že předkládaný přístup je ve výpočtech poměrně konzervativní a opatrný.

Využití stochastických modelů se jeví jako zajímavý nástroj v předpovídání. Jakmile bude možné porovnat tyto předpovězené hodnoty a hodnoty skutečné, které budou publikovány Českým statistickým úřadem, lze očekávat, že tyto hodnoty budou spolu silně korelovat. Pro doplnění je uvedena tabulka č. 25, kde jsou vypočteny bazické indexy, které ukazují, jak se liší jednotlivá odvětví oproti čtvrtletím roku 2011 dle modelu A-KOMPLET, a dále tabulka č. 26, která ukazuje tytéž indexy, ovšem vyplývající z modelu B-ČÁST. Technika, kterou byly odhady v příspěvku vypočteny, není vhodná k predikcím na dlouhodobé horizonty, je čistě statistická a využívá se maximálně na horizont $n/2$,

kde n je počet pozorování v uvažovaných časových řadách. (pozn.: takto stanovené omezení se někdy nedoporučuje použít, zvláště když je uvažovaná časová řada velmi rozkolísaná. Hrozí pak velké riziko vychýlení se z očekávaných intervalů spolehlivosti). V případě potřeby predikce na dlouhodobý horizont by se muselo využít zcela jiného přístupu, který by uvažoval i např. aditivní informace a různé druhy informačních očekávání. Cílem příspěvku bylo poskytnout sofistikovanou techniku předpovědi průměrných hrubých měsíčních výdělků jiným způsobem, než využívají některé české instituce, zabývající se lidskými zdroji, které si své know-how pochopitelně tají.

Asi nejhorší budoucí vývoj je očekáván u zaměstnanců v odvětví veřejné správy a obrany, povinném sociálním zabezpečení. V případě, že dojde k naplnění optimističtější varianty, vyplývající z modelu B-ČÁST, do konce roku 2016 budou tyto zaměstnanci pod úrovní, na které se nacházeli v roce 2011. Zaměstnanci z odvětví kulturní, zábavní a rekreační činnosti budou jen lehce nad touto úrovní jednotlivých čtvrtletí roku 2011. Světější budoucnost vychází jak ze scénáře A-KOMPLET, tak ze scénáře B-ČÁST pouze pro zaměstnance v odvětví vzdělávání a odvětví zdravotní a sociální péče. I kdyby nastala jen nižší varianta z modelu B-ČÁST, zaměstnanci odvětví vzdělávání by v roce 2016 mohli být přibližně o 4,5–8,3 % nad úrovní roku 2011, v závislosti na tom, o jaké se jedná čtvrtletí. Zaměstnanci odvětví zdravotní a sociální péče by se mohli nacházet dokonce až o více než 27,0 % nad úrovní roku 2011, bez ohledu na to, jaký scénář byl použit. S jistotou lze tvrdit, že odvětví zdravotní a sociální péče očekává do konce roku 2016 permanentní růst průměrných hrubých měsíčních výdělků, z analyzovaných odvětví české nevýrobní sféry jde o růst nejvýznamnější.

Příspěvek byl zpracován v rámci projektu VŠE IGA 29/2011 „Analýza stárnutí obyvatelstva a dopad na trh práce a ekonomickou aktivitu“.

1 SARIMA (p, d, q)(P, D, Q) je označení modelů, sezonních či sezonních časových řad (viz Hamilton,

1994). Význam značení: S = Seasonal - [sezonní], AR = Auto Regressive - [autoregresní], I = Integrated - [integrováný], MA = Moving Averages - [klouzavé průměry]. P, D a Q označují řád modelu ARIMA, kde p je řád AR, d je řád nesezonní diference a g je řád MA. P, D a Q určují řád modelu SARIMA, kde P je parametr SAR, D je řád sezonní diference a Q je řád SMA.

2 Diagnostické testy musí na 5% hladině významnosti nezamítnout testovanou hypotézu o neexistenci autokorelace, dále nezamítnout testovanou hypotézu o neexistenci heteroskedasticity a v poslední řadě i nezamítnout testovanou hypotézu normálního rozdělení nesystematické složky modelu - viz Greene, (2003).

3 Metoda X-12 ARIMA (viz Bruce a Simon, 1992) slouží k očišťování sezonních časových řad od sezonních variací, aby byl lépe vystižen trend, který bývá často sezonními variacemi zakryt. Tato metoda je široce využívána a její algoritmus je zakomponován téměř ve všech statistických a ekonomických softvarech na trhu. Dříve se využívala metoda X-11, z důvodu jejich nedostatků byla po roce 1992 nahrazena touto, která se využívá doposud.

Literatura:

- Arlt, J., Arltová, M. (2007): Ekonomické časové řady, Grada Publishing, 285 s.
- Box G. E. P., Jenkins, G. (1970): Time series analysis: Forecasting and control, San Francisco, Holden-Day, 375 p.
- Bruce, A. G., Simon, R. J. (1992): Non-Gaussian Season Adjustment: X-12 ARIMA Versus Robust Structural Models, Bureau of the Census Statistical Research Division, Statistical Research Report Series, November 16, 1992, Seattle.
- Greene, W. H. (2003): Econometric analysis (fifth edition), Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 1024 p.
- Hamilton, J. (1994): Time Series Analysis, Princeton University Press, 799 p.
- Kubátová, K. (2011): Tax Revenues of Post-Communist E.U. Member Countries, Creative and Knowledge Society, Volume 1, Number 2 / December 2011, Versita, Warsaw, pp. 57-69.
- Langhamrová, J., Bílková, D. (2011): Vývoj příjmových rozdělení podle krajů v České republice v letech 2002–2009 a predikce pro rok 2010. Praha 05.12.2011 - 06.12.2011. In: RELIK 2011 - Reprodukce lidského kapitálu, vzájemné vazby a souvislosti [CD-ROM]. Praha: VŠE, 2011, s. 1-9.
- Šimpach, O., Langhamrová, J. (2012): Očekávané trendy ve vývoji zaměstnanosti. Predikce zaměstnaných osob ve vybraných odvětvích nevýrobní sféry. Fórum sociální politiky, 2012, roč. 6, č. 4, s. 11-17.

Oba autoři působí na katedře demografie Fakulty informatiky a statistiky VŠE Praha.

V Ženevě se počátkem května konala konference Potential and Limits of Social and Solidarity Economy (Potenciál a limity sociální a solidární ekonomiky), spolupořádaná výzkumným institutem OSN Research Institute for Social Development (UNRISD) a ILO. Při jejím zahájení generální ředitel ILO zdůraznil, že družstva, sociální podniky a vzájemně prospěšné organizace mohou mít pozitivní vliv na ekonomiku a přispět k vytváření důstojné práce a pracovních příležitostí, které jsou v ohrožení v důsledku úsporných opatření přijímaných vládami v reakci na ekonomickou krizi. Tomu, co mohou podniky a organizace sociální a solidární ekonomiky (SSE) nabídnout v oblasti důstojných a produktivních pracovních příležitostí, je třeba hlouběji porozumět. Pozitivně mohou působit zejména v době ekonomické krize, při řešení nezaměstnanosti mladých, v neformální ekonomice a oblasti zaměstnanosti v zemědělských oblastech. Jen v samotné Evropě sociální a solidární ekonomika poskytuje placené zaměstnání více než 14,5 mil. lidí, což představuje zhruba 6,5 procenta celkové evropské placené zaměstnanosti. Může se také stát základem strategie oživení orientované na vytváření pracovních míst, mladým lidem může poskytnout placenou práci a podporu při samostatné výdělečné činnosti. SSE mají rovněž potenciál stát se mostem mezi neformální a formální ekonomikou. V zemědělských oblastech hrají družstva, vzájemně prospěšné společnosti a organizace zaměřené na mikrofinancování hlavní úlohu při snižování chudoby a podpoře sociální inkluze.

Zlé zaobchádzanie v opatrovateľských vzťahoch - východiská pre verejné politiky

Kvetoslava Repková

Problematiku zlého zaobchádzania v opatrovateľských vzťahoch autorka umiestňuje do prostredia výskumu súčasných zmien v systéme starostlivosti, osobitne dlhodobej starostlivosti o odkázané osoby a sociálno-politickej reflexie týchto zmien. K zlému zaobchádzaniu neprístupuje ako k individuálnemu zlyhaniu opatrujúcich osôb, ale ako k mnohodomenzionálnemu systémovému fenoménu integrujúcemu subsystémy opatrovaných a opatrujúcich osôb, rovnako ich životného a sociálneho kontextu. Zdôvodňuje potrebu osobitného (individualizovaného) posudzovania a uznania potrieb a práv opatrovaných i opatrujúcich osôb ako základu pre podporné opatrenia a politiky smerom k prevencii zlého zaobchádzania. Uvádza medzinárodné rámce takýchto politik. Následne predstavuje návrh podporných intervencií pre oblasť verejných politik na prevenciu uvedeného fenoménu. V diskusii sa zameriava na vzťah politik zameraných na individuálne potreby subjektov opatrovateľských vzťahov a tých, ktoré sú viac orientované na opatrujúcu rodinu ako celok. Prezентuje názor o ich komplementárnej povahe.

V rámci Špeciálneho Eurobarometra (2007) k zdravotnej a dlhodobej starostlivosti v EÚ (Health, 2007) sa respondenti a respondentky vyjadrovali aj k otázke, aké je najlepšie riešenie starostlivosti o samostatne žijúcich starších ľudí odkázaných na dlhodobú starostlivosť. Najčastejšie ako prvú voľbu uvádzali riešenie, kedy staršia osoba zostáva žiť s jedným zo svojich detí. Vyššie zastúpenie mala len druhá voľba, podľa ktorej by jedno z detí malo pravidelne navštevovať rodiča v jeho domácnosti a poskytovať mu potrebnú starostlivosť. Slovenskí a českí respondenti a respondentky ešte častejšie preferovali starostlivosť poskytovanú v domácnosti dieťaťa. V tom istom prieskume zároveň takmer polovica respondentov EÚ vyjadrila názor, že zlé zaobchádzanie, zneužívanie a zanedbávanie starších odkázaných ľudí je v ich krajinách dosť alebo výrazne rozšírené. Aj keď v Čechách a na Slovensku bol tento odhad približne o polovicu nižší, oveľa častejšie respondenti a respondentky z našich krajín uvádzali, že je to práve najbližšia rodina, t.j. deti, manželia a súrodenci staršej osoby, ktorí sa na nich dopúšťajú zlého zaobchádzania.

Prečo rodina, ktorá sa tradične chápala ako prostredie naprogramované na pozitívne interakcie a vzťahy (van Gaalen et al., 2010), ako norma „dobrej starostlivosti“ (Pfau-Effinger – Rostgaard, 2011), generuje riziko zlého zaobchádzania s jej odkázanými členmi? Výklad poskytuje teória *medzigeneračnej ambivalencie* (Lüscher – Pillemer, 1998; Lowenstein, 2007; van Galen et al., 2010), ktorou sa vysvetľuje prítomnosť mixu pozitívnych a negatívnych interakcií, psychologických a sociologických kontradikcií a dilem, ktoré tieto vzťahy sprevádzajú a ktoré môžu viesť k prejavom zlého zaobchádzania, najmä v situáciách intenzívneho opatrovania v rodine.¹ Na psychologické aspekty ambivalencie v kontexte meniacich sa podmienok zabezpečovania starostlivosti poukazuje napr. B. Pfau-Effinger, T. Rostgaard (2011:17-18): „...starostlivosť motivovaná niečím, čo

možno nazvať ako povinný altruizmus, obsahuje oveľa viac emócií ako len lásku. Preto netrvalo dlho, a začali sa študovať negatívne skúsenosti spojené so starostlivosťou, ako napríklad násilie“. Okrem psychologických sú podstatné aj sociologické ambivalencie, ktorých zdroje vychádzajú zo stále viac inkompatibilných normatívnych očakávaní spoločnosti od opatrujúcich členov rodiny rovnocenne sa angažovať v rozličných spoločenských rolách (v zamestnaní i starostlivosti o odkázaných blízkych). F. Hoffmann, R. Rodrigues (2010) v tejto súvislosti hovoria o kontradiktórnych sociálno-politických cieľoch, kedy sa na jednej strane podporuje zvýšenie zamestnanosti dospeléj populácie, zároveň je vo verejnom záujme podporovať zabezpečovanie starostlivosti o odkázané osoby dospelými členmi rodiny v ich prirodzenom domácom prostredí.

Ak vychádzame z uznania nadindividuálnej povahy zlého zaobchádzania v opatrovateľských vzťahoch, potom je na mieste otázka, ako by mali byť dizajnované verejné politiky zamerané na jeho prevenciu. V článku sa pokúsime načrtnúť odpoveď, resp. uvažovať o jej alternatívach.

Pojem zlé zaobchádzanie a súvisiace pojmy

Na základe štúdia dostupnej literatúry zaoberajúcej sa problematikou zlého zaobchádzania môžeme v súčasnosti identifikovať dve výrazné charakteristiky jej odbornej komunikácie, ktoré sa následne premietajú aj do príslušnej terminológie. Prvou je spájanie zlého zaobchádzania s opatrovateľskými vzťahmi formujúcimi sa v procese dlhodobej starostlivosti, jeho kontextualizovanie primárne do situácie, kedy je nejaká osoba z dôvodu funkčných, prevažne chronických porúch odkázaná na pomoc inej osoby pri zabezpečovaní bežných denných a inštrumentálnych činností. Druhou charakteristikou je vzťahovanie zlého zaobchádzania zo strany neformálne i formálne opatrujúcich osôb a inštitúcií pri-

márne k starším ľuďom.² Stále intenzívnejšie sa preto používa spojenie „zlé zaobchádzanie so staršími ľuďmi“ (angl. elder maltreatment/poor treatment; Sethi, 2011:1), či ešte špecifickejšie „zlé zaobchádzanie s odkázanými staršími ľuďmi“ (angl. maltreatment of dependent elderly people; Health, 2007:107). T. Tošnerová (2002:12-16) ho vymedzuje ako situáciu, keď „... osoba starší 60-ti let, alebo celkovo oslabená postupujúcim vekom či telesným alebo psychickým postúžením, je vystavena niektorému z ďalej uvedených pôsobení: (1) telesné týranie, (2) materiálni/finanční zneužívanie, (3) zanedbávanie druhou osobou, (4) vlastní zanedbávanie péče o seba sama, (5) emocionálny týranie, a (6) jiné známky zneužívania či týranie člena rodiny“. D. Sethi et al. (2011:1) v rámci Európskej správy o prevencii zlého zaobchádzania so staršími ľuďmi, ktorú vydal v roku 2011 Regionálny úrad Svetovej zdravotníckej organizácie, vymedzujú zlé zaobchádzanie so staršími ľuďmi (identifikovanými ako 60-ročnými a staršími), ako „... jednorazový alebo opakovaný akt alebo nedostatok vhodnej akcie spôsobujúcej staršiemu človeku ujmu alebo trápenie; objavuje sa v rámci akéhokoľvek vzťahu, v ktorom sa očakáva dôvera“. Zlé zaobchádzanie v opatrovateľských vzťahoch sa samozrejme viaže aj na starostlivosť o osoby so zdravotným postihnutím, bez ohľadu na ich vek.³

Zlé zaobchádzanie v opatrovateľských vzťahoch – sekundárna výskumná analýza

Ako uvádzajú D. Sethi et al. (2011:3): „Zlé zaobchádzanie so staršími ľuďmi je pervazívny problém postihujúci všetky spoločnosti a krajiny“, napriek tomu sa mu venuje málo systematickej výskumnej práce a rutinne poskytované informácie (zdroje) sú skôr ojedinelé. Zároveň však pripomínajú, že vyšší vek negeneruje riziko zlého zaobchádzania zo strany iných osôb automaticky. Kým u staršej populácie všeobecne predstavuje len necelé 3 %,

Tabuľka č. 1: Nositelia zlého zaobchádzania so staršími odkázanými ľuďmi (v %)

Nositelia	Priemer EÚ	ČR	SR
Deti staršej osoby	23	38	32
Manžel alebo partner staršej osoby	8	10	13
Súrodenci staršej osoby	5	5	10
Spolu	36	53	55
Známi	11	8	16
Spolu	11	8	16
Opatrovatelia/ľky v domácnosti staršej osoby	30	17	20
Zamestnanci/kyne v rezidenčnej starostlivosti	32	22	21
Zamestnanci/kyne nemocnice	11	12	12
Spolu	73	51	53

Zdroj: Špeciálny Eurobarometer (Health, 2007)

v prípade, že ide o osoby vo vysokom rozsahu odkázanosti na pomoc inej osoby, sa prevalencia zvyšuje až na 25 %. Preto je naliehavá potreba venovať sa otázkam zlého zaobchádzania primárne v kontexte dlhodobej starostlivosti a opatrovateľských vzťahov, a to ako v rodinnom, tak v mimorodinnom prostredí (napr. v rámci rezidenčných služieb), či v rámci kombinácie formálneho a neformálneho opatrovania. Z dôvodov uvedených vyššie sa však budeme v ďalšom texte venovať najmä zlému zaobchádzaniu súvisiacemu so starostlivosťou poskytovanou v rodinnom prostredí.

V súčasnosti absentujú reprezentatívne kvantitatívne výskumy zamerané na výskyt zlého zaobchádzania v opatrovateľských vzťahoch priamo v rodinách, kde sa dlhodobá starostlivosť poskytuje. Tie, ktoré sú k dispozícii, majú skôr povahu mienky a postoju verejnosti k tejto otázke a odhadu jej rozšírenosti v spoločnosti. Vo výskumoch R. Bednárika v rokoch 1999 a 2004 takmer 31 % respondentov/tiek uviedlo, že pozná prípady ubližovania starším osobám. Najčastejšie šlo voči nim o egoizmus a vnímanie ako záťaž pre ostatných (vyše 16 %), ubližovanie spojené s neschopnosťou rodiny zvládnuť starostlivosť o staršieho človeka (16 %), či o snahu získať jeho byt, dom a majetok (takmer 14 %). Pociťovanie neúcty a ľahostajnosti prichádzalo najčastejšie od mladých ľudí (vyše 30 %), potom od pracovníkov/čok inštitúcií a úradov (takmer 24 %) či zdravotníckych zariadení (17 %). Zo strany rodiny bolo takéto správanie odhadované najmenej často (neceľých 5 %). Výsledky sa v priebehu porovnávaných rokov výraznejšie nemenili (Bednárik, 2004).

K pomerne odlišným zisteniam dospel Špeciálny Eurobarometer k Zdravotnej a dlhodobej starostlivosti v EÚ (Health, 2007),⁴ najmä ak ide o otázku nositeľov zlého zaobchádzania. Respondenti a respondentky v ňom vyjadrovali svoj názor na rozšírenosť zlého zaobchádzania s odkázanými staršími ľuďmi v ich krajine (QA30) a na osoby, ktoré sú najčastejšie jeho nositeľmi (QA32). Priemerne 47 % respondentov EÚ uviedlo, že zlé zaobchádzanie, zneužívanie a zanedbávanie starších odkázaných ľudí je v ich krajinách dosť alebo výrazne

rozšírené. Pomerne vyrovnané šlo o vytváranie zlých životných podmienok (70 %), nedostatočnú pozornosť pri uspokojovaní ich telesných potrieb (67 %), zneužívanie majetku staršej odkázanej osoby (67 %), zhoršovanie zdravotného stavu z dôvodu neadekvátnej starostlivosti (66 %) či o psychické zneužívanie (64 %). Telesné zneužívanie uvádzala približne polovica respondentov/tiek (52 %). Len v necelých tretine prípadov šlo o sexuálne zneužívanie (31 %). V našich krajinách vyjadrilo názor, že zlé zaobchádzanie so staršími ľuďmi je dosť alebo výrazne rozšírené, podstatne menej respondentov/tiek (ČR: 27 %, SR: 20 %). Na strane druhej oveľa častejšie pripúšťali výskyt zlého zaobchádzania zo strany najbližšej rodiny, t.j. detí, manželov a súrodencov staršej osoby (SR: 55 %, ČR: 53 % v porovnaní s EÚ priemerom 36 %). Naopak, výrazne menej, v porovnaní s európskym priemerom (rámcovo o 20 %), pripúšťali ako nositeľov zlého zaobchádzania zamestnancov a zamestnankyne profesionálnej sféry angažujúcich sa v domácej, rezidenčnej a nemocničnej starostlivosti. V tabuľke č. 1 sumarizujeme zistenia o tom, aké skupiny ľudí boli najčastejšími nositeľmi zlého zaobchádzania so staršími odkázanými osobami.

K podobným zisteniam dospel vo svojom ostatnom prieskume zameranom na zneužívanie a týranie starších ľudí aj P. Guráň (2012). Takmer 20 % respondentov/tiek jeho prieskumu malo zo svojho okolia, niekedy aj na základe vlastnej skúsenosti, vedomosť o zneužívaní v rodinách, v porovnaní s 12 % v zariadeniach sociálnej starostlivosti. Najčastejšou formou zlého zaobchádzania so staršími osobami v rodinách bolo pritom fyzické násilie (krik, bitka, necitlivé dotýkanie), potom psychické násilie (vyhrážky, zastrasovanie, snaha o izoláciu) či finančné zneužívanie (odobratie dôchodku, nátlak na prepis majetku). Najohrozenejšou skupinou bola podľa výsledkov prieskumu skupina sedemdesiatnikov.

Zlé zaobchádzanie v opatrovateľských vzťahoch sa v odbornej literatúre kontextualizuje aj cez negatívne dopady intenzívneho opatrovania, teda cez perspektívu opatrovateľských osôb. V rámci palety negatívnych skúseností opatrovateľských osôb sa

uvádza vysoké riziko vyhorenia, sociálna izolácia až vylúčenie či negatívne ekonomické a psychické súvislosti s jasnou evidenciou v bio-markeroch dĺžky dožitia a zdravia (FUTURAGE, 2011; Kroutilová Nováková – Jandžíková, 2012). Zdravotné i mimo-zdravotné negatívne účinky potvrdili vo svojom kvalitatívnom výskume aj B. Bodnárová, K. Šelestíaková (2011). Autorky uvádzajú obmedzenie pracovných aktivít, redukciu času stráveného s ostatnou rodinou či redukciu alebo úplnú elimináciu spoločenského života. Podľa D. Sethi et al. (2011) výlučné spoliehanie sa v opatrovaní na rodinu vedie k nezvratným následkom na neformálne opatrovateľských osobách a kvalite ich života vo forme:

- *stresu* (rastúci čas strávený starostlivosťou, viac domácej práce, poruchy spánku, emocionálny dopad, izolácia a osamelosť),
- *slabších príležitostí pre zamestnanie* (redukovanie práce alebo jej úplne zanechanie),⁵
- *rastúce požiadavky na deti* (u chlapcov očakávanie skoršieho vstupu na trh práce, u dievčat zvýšená účasť na domácich prácach a starostlivosti o odkázaného člena rodiny),
- *sťažovanie situácie starutím opatrovaných osôb* (ako opatrované osoby starú, môže byť pre opatrovateľských členov rodiny stále ťažšie poskytovať im potrebnú opateru).

Vo výskume R. Joy (2011) až 69 % respondentov/tiek označilo intenzívnu opateru za primárny zdroj ich stresu a podľa viac ako štvrtiny sa opatrovanie negatívne dotýka rodinných vzťahov. Na nepriaznivý účinok systematického opatrovania smerom k postupnému narušaniu podporných sociálnych vzťahov a vzťahov s členmi širšej rodiny poukazuje vo svojej práci aj R. Bužgová (2010). V rámci vzťahovej dimenzie opatrovania zdôrazňuje K. Pillemer (in Lüscher, Pillemer, 1998) prítomnosť vysokej miery vzájomnej závislosti oboch strán. Nejde len o odkázanosť starších osôb na pomoc v bežnom živote, ale aj o závislosť opatrovateľských detí, ktoré majú často z dôvodu potreby zabezpečenia bývania či finančnej podpory rodičov problém osamostatniť sa a založiť si vlastný nezávislý život.

V našich kvalitatívnych výskumoch v rokoch 2009–2011 (Repková, 2011) zameraných na životnú situáciu opatrovateľských členov rodiny sme sa osobitne venovali aj problematike zlého zaobchádzania. V prvej časti výskumu z roku 2009 sa intenzívne opatrovateľské osoby len zdržanlivo vyjadrovali k tejto otázke, ak mohli, radšej sa jej vyhlí všeobecným konštatovaním, že občasné kritické situácie (napr. keď bolo treba zvýšiť hlas) boli zvládnuteľné. Na druhej strane, otvorene hovorili o nepriaznivom dopade opatrovania najčastejšie na ich prácu a profesionálnu kariéru, rovnako ako na sféru súkromného života a koníčkov (Hromková, 2011, hovorí o „vzdani sa vlastného života“). Najmenej často pripúš-

Ľali negatívne účinky na vlastné zdravie. V následnom výskume na prelome rokov 2010/2011 boli v rámci pološtrukturovaných rozhovorov dotazované respondentky k problematike zlého zaobchádzania otvorenejšie. Často ho popisovali v kontexte pocitov vlastného zlyhania, ktoré sa však takmer výlučne spájalo so situáciami nevyspytateľného, nepredvídateľného správania opatrovaných členov rodiny a ich vlastnej vyčerpanosti.

„ To sú také situácie, že ja som úplne zúrila ... ja som vrieskala, ja som kričala, ja som bola hysterická. Ja som nebola nejaká ideálna opatrovatelka, ako to napokon... lebo to je život“. (respondentka Irena)

„...keď je ten človek, akokoľvek hlbokú lásku má, akékoľvek odhodlanie, to sústavné dráždenie tým, že najmä tam, kde je mentálny defekt, tak ten jedinec svojím správaním dráždi. A tam veľmi, veľmi na tenkom ľade človek chodí a veľmi sa treba kontrolovať. Nedarilo sa mi vždy, určite ... ani nie je čudo, že skutočne aj starí ľudia sa stanú obeťami týrania, lebo možno niektoré deti a rodinní príslušníci nepochopia, že toto nejde agresivitou...“. (respondentka Eva)

Otvorene sa dotýkali aj ostatných aspektov intenzívnej starostlivosti. Vzťahovú dimenziu neviazali len na svoj vzťah k opatrovanej osobe, ale na celkové vzťahy v rodine a ich zmeny vyvolané situáciou odkázanosti na operateru a jej zabezpečovania. Za problematické označili nezdialenie záväzkov opatrovania v širšej rodine, nedocenenie starostlivosti zo strany ostatných členov rodiny či nevyhnutnosť opatrovanej osoby prihliadať na potreby všetkých členov rodiny rovnomerne. Zmieňovali aj závažné ekonomické dopady na svoj (rodinný) rozpočet kombinované len s epizodickou verejnou podporou.

„...ale som padla na kolená a úplne som sa finančne viac ako poddimenzovala, pretože považujem takéto postihnutie člena rodiny, že to je ako hora nešťastia... už som chudobnela a chudobnela...“

...tie tortúry okolo zdravotníctva, okolo sociálnych vecí... to jeden nemôže byť aj intenzívnym opatrovateľom, lebo dostane sa sám do konfliktov... čo som nemusela, to som nežiadala...“ (respondentka Eva)

Zistené poznatky sme popisali ako dvojitý fenomén *privatizácie záväzkov opatrovania*, kedy si rodina „privlastňuje“ tieto záväzky vo vzťahu k verejným autoritám, zároveň opatrojúca osoba si ich privlastňuje vo vzťahu k ostatným členom rodiny, čo jej spôsobuje dvojitú záťaž a znižuje vlastné šance v živote. Okrem toho sme na základe výsledkov upozornili na *syndróm naučenej bezmocnosti*, ktorý sa u neformálne opatrovujúcich členov rodiny prejavil vo forme podceňovania zdravotných rizík systematického a intenzívneho opatrovania, rovnako odmietaním alebo rezignovaním na možnú pomoc zvonku.

Vo svetle našich záverov o privatizácii záväzkov opatrovania interpretujeme aj výsledky zisťovania preferencií foriem

Tabuľka č. 2: Rizikové faktory zlého zaobchádzania so staršími ľuďmi

Úroveň	Hlavné rizikové faktory
Individuálna (obeť)	Žena; staršia ako 74 rokov; ťažký stupeň telesného alebo mentálneho postihnutia a závislosti z dôvodu demencie, Alzheimerovej choroby; prítomnosť depresie; agresívne a vyzývavé správanie
Individuálna (násilník)	Muž v prípade telesného zneužívania, žena v prípade zanedbávania; stav depresie; alkoholizmus alebo zneužívanie iných drog; hostilita a agresia; finančné problémy; stres a vyhorenie z opatrovania
Vzťahová	Finančná závislosť na obeti; emocionálna a bytová závislosť na obeti; medzigeneračný prenos násillia; dlhodobé problémy vo vzťahoch; pozícia dieťaťa alebo partnera; spoločné bývanie
Komunitná	Sociálna izolácia obeť i násilníka; nedostatok sociálnej podpory
Spoločenská	Diskriminácia založená na veku - ageizmus; iné formy diskriminácie - sexizmus a rasizmus; sociálne a ekonomické faktory; tolerovaná kultúra násillia

Zdroj: D. Sethi et al. (2011:30)

verejnej pomoci zameranej na prevenciu zlého zaobchádzania v opatrovateľských vzťahoch. Podľa *Špeciálneho Eurobarometra* (Health, 2007) by to malo byť predovšetkým lepšie odmeňovanie tých neformálne opatrovujúcich osôb, ktoré pre opatrovanie musia redukovať alebo zanechať prácu (ČR - 35 %, SR - 39 %). Vo výrazne nižšej miere bola uplatňovaná požiadavka lepšie trénovať formálne i neformálne opatrojúce osoby pre kvalitný výkon opatrovania (ČR - 11 %, SR - 17 %). Prakticky rovnaké zistenia priniesol aj najnovší *Eurobarometer k otázkam aktívneho starnutia* (Active, 2012).⁶ Podľa jeho výsledkov by mali vlády v ČR a SR pomáhať neformálne opatrovujúcim osobám predovšetkým primeranou odmenou za starostlivosť (ČR - 57 %, SR - 65 %) či možnosťou dočasne odísť z práce s právom následne sa vrátiť (ČR - 42 %, SR - 45 %). Ostatné formy pomoci boli zastúpené výrazne nižšie, vrátane získania primeraného tréningu pre vykonávanie opatrovania (ČR - 8 %, SR - 16 %).

Zo stručného priezru vybraných výskumných zistení vyvodzujeme predbežne niekoľko sumarizujúcich poznatkov. Prvým je prevažne sprostredkovaná informácia o prevalencii zlého zaobchádzania s odkázanými osobami v „opatrovujúcich rodinách“. Prakticky v žiadnom z výskumov neboli dotazované priamo opatrované osoby (tradične chápané ako obeť zlého zaobchádzania), ale osoby rozličných vekových kategórií, ktoré uvádzali svoj postoj (stanovisko, odhad) k rozšírenosti tohto fenoménu voči opatrovaným osobám vo svojej krajine. Ďalším je poznatok o stále intenzívnejšom záujme komplexne pochopiť a popísať dôvody (podmienenosť) zlého zaobchádzania v domácom prostredí zo strany blízkych opatrovujúcich osôb ako základu pre dizajnovanie verejných podporných politík. Poznatky smerujú k vymedzeniu zlého zaobchádzania ako systémového fenoménu, ktorý zasa-

huje ako stránku opatrovaných, tak opatrovujúcich osôb fungujúcich v určitých konkrétnych životných a sociálnych podmienkach.

Zlé zaobchádzanie v opatrovateľských vzťahoch ako systémový fenomén

Pre účely vymedzenia zlého zaobchádzania ako systémového fenoménu využijeme prístup D. Sethi et al. (2011), ktorí na základe odbornej európskej literatúry identifikovali určité faktory, ktoré významne zvyšujú riziko zlého zaobchádzania so staršími ľuďmi. Autorský tím ich usporiadal na piatich úrovniach, ako ich znázorňuje tabuľka č. 2.

Systémové hľadisko zlého zaobchádzania vychádza z premisy, že jeho príčiny môžu v rodinnom prostredí prameniť zo všetkých úrovní: môže ho provokovať vyzývavé správanie na strane staršej či inej odkázanej osoby; rovnako dlhodobý stres opatrojúcej osoby spôsobený intenzívnym opatrovaním bez podpory; významnú úlohu môže zohrávať vzájomná závislosť opatrovanej a opatrojúcej osoby; rovnako chýbanie podpory opatrovujúcich rodín z komunitnej či národnej úrovne; často môže prispievať aj tolerovaná kultúra násillia a ochrana rodiny zvnútra pred pripúšťaním si zlého zaobchádzania v opatrovateľských vzťahoch.⁷ Ako uvádzajú D. Sethi et al. (2011:29), *„...žiadene jednotlivý faktor nevysvetlí, prečo sa niektorí ľudia správajú voči iným násilnícky alebo prečo je zlé zaobchádzanie so staršími ľuďmi v niektorých komunitách rozšírenejšie ako v iných. Zlé zaobchádzanie je výsledok komplexnej interakcie individuálnych, vzťahových, sociálnych, kultúrnych a environmentálnych faktorov“*. Systémový prístup k problematike zlého zaobchádzania a jeho prevencie je potom založený na identifikovaní,

poznávaní, popisovaní, analyzovaní a následnom ovplyvňovaní subsystémov opatrovanej i opatrujúcej osoby; integruje v sebe subsystémy individuálnych obetí a násilníkov, spolupôsobiacich v subsystémoch vzájomných opatrovateľských vzťahov, komunitných vzťahov a celkových spoločenských noriem, politík, hodnôt a tradícií (voľne podľa Sethi et al, 2011). Vychádza z novej paradigmy starostlivosti ponímanej ako sociálne právo opatrovaných i opatrujúcích osôb presadzované cez systém verejných politík a občianskych iniciatív na rozličných úrovniach. Podľa Z. Uhde (2009:15) „...je tedy třeba uvažovat o péči nikoli pouze jako o právu každého jedince na zajištění péče, které je v současné době formálně uznáváno, avšak reálně není vždy naplňováno, ale rovněž jako o společenském závazku, z něhož vyplývá právo na podmínky péče poskytovat“. V súlade s takýmto prístupom sa zlé zaobchádzanie v opatrovateľských vzťahoch neinterpretuje primárne ako individuálne zlyhanie subjektov týchto vzťahov (opatrovanej alebo opatrujúcej osoby), ale ako dôsledok dlhodobejšej nerovnováhy v celom systéme podmienenej zlyháváním vonkajších podmienok opatrovania a starostlivosti.

Na základe dostupnej odbornej literatúry možno v súčasnosti identifikovať dva smery (prístupy) k odstraňovaniu takejto nerovnováhy. Prvý, ktorý pracovne nazývame ako *individualistický*, stavia na uznaní a rešpektovaní dištinkívnych (osobitných, individualizovaných) práv, potrieb, predstáv a preferencií subjektov opatrovateľských vzťahov (opatrovaných i opatrujúcích osôb), ktoré nemusia byť vždy súladné. (Triantafillou, 2010; Pfau-Effinger - Rostgaard, 2011) Podľa D. Sethi et al. (2011) možno „vzájomné oddelenie“ práv a potrieb neformálne opatrujúcích a opatrovaných osôb, hľadanie rovnováhy medzi nimi tak, aby každá strana mala právo na nezávislosť, dôstojnosť a kvalitu života, považovať za jednu z ciest znižovania rizika zlého zaobchádzania v opatrovateľských vzťahoch. Pripúšťajú dokonca, že takéto oddelenie je niekedy potrebné aj za cenu, že politická podpora potrieb opatrujúcích osôb môže „súperiť“ s požiadavkami odkázaných osôb na podporu ich nezávislého života a participácie. Súhlasíme s názorom B. Pfau-Effinger, T. Rostgaard (2011:125), že: „...žiaden člen rodiny nemôže byť zvonku zaviazaný povinnosťou starať sa o staršieho príbuzného; ak sa však pre to rozhodne, má mať na základe požiadania k dispozícii formálne služby, ktoré mu/jej v tom pomôžu“. Podľa zástancov tohto smeru pomáhajú dištinkívne politiky a opatrenia pre obe strany opatrovateľských vzťahov navodzovať v rodinách rovnováhu a minimalizovať riziká zlého zaobchádzania. Navyše, majú v sebe zakomponovaný prvok zmiešaných riešení smerom k spolupráci medzi neformálne opatrujúcimi osobami, formálnymi službami a dobrovoľníckou zložkou (FUTURAGE,

2011; Repková, 2012), rešpektujúc pritom zdroje, ktoré opatrujúce osoby potrebujú k opatrovaniu v jednotlivých fázach svojho životného cyklu (Tang, 2006).

Druhý prístup by sme mohli pracovne nazvať ako prístup orientovaný na *rodinu*. Základnou jednotkou verejnej podpory je v ňom rodina ako celok. Reprezentuje ho skupina odborníkov a odborníčkou projektu FAMILYPLATFORM (2009–2010)* zameraného na výskum rodiny a rodinnej politiky. V projekte a jeho odborných výstupoch boli kriticky reflektované trendy individualizácie v rámci rodinných vzťahov. Podľa autorského kolektívu takýto prístup vedie k sociálnej individualizácii a k znižovaniu rodinnej kohézie. Vyjadril obavy, že zvyšovaním práva na individualizované voľby, individualizované právne nároky členov rodiny v jednotlivých oblastiach sociálnej ochrany, môžu ľudia začať strácať väzby ku svojej rodine alebo ku komunite (miestnej, etnickej, náboženskej) a budú mať potrebu hľadať nezávislé spôsoby osobnostného naplnenia. Opakovane vyzýval k návratu k silným rodinným väzbám, ktoré sa považujú za veľmi dôležité pre život každého individuálneho jednotlivca (Liedekerke, Bergeyck, 2010). K uplatneniu oboch prístupov sa vrátíme v rámci diskusie.

Prevenia zlého zaobchádzania v opatrovateľských vzťahoch - podporné medzinárodné dokumenty

Východiskovým dokumentom zameraným na prevenciu (ochranu) zlého zaobchádzania v opatrovateľských vzťahoch je *OSN Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím* (2006). Podľa čl. 16 Dohovoru „...zmluvné strany prijímú všetky príslušné opatrenia, aby zabránili všetkým formám vykorisťovania, násillia a zneužívania tým, že okrem iného zabezpečia primerané formy pomoci a podpory osobám so zdravotným postihnutím a pre ich rodiny a opatrovateľov zohľadňujúce ich pohlavie a vek...“. Bližšiu špecifikáciu požiadaviek na podporné politiky následne vymedzujú vybrané ľudsko-právne charty.

Prvou je *Európska charta pre rodinných opatrovateľov/ky* (*European Charter for Family Carers*; ďalej len „ECHRO“), ktorá implementuje výsledky projektu „Assistance to Family carers“ realizovaného v rokoch 2005–2006 vybranými členskými organizáciami COFACE-Handicap. Text ECHRO (2009) vychádza z poznania, že odpoveď verejných politík na otázku závislosti ľudí na pomoci iných z dôvodu zdravotného postihnutia, choroby, veku, úrazu, atď. je v súčasnosti vo väčšine európskych krajín neadekvátna alebo úplne chýba. Tento nedostatok sa potom nahrádza starostlivosťou známych a rodiny, prevažne žien, ktorá by však nemala nahrádzať úlohy štátnych a iných verejných autorít. Kľúčovou tézou je preto uznanie významu podpory rodinných opatrovateľov a opatrovateliek,

pomocou ktorej je možné udržať a/alebo zlepšiť kvalitu života tak odkázaných osôb, ako aj tých, ktorí im poskytujú starostlivosť. ECHRO je systematizovaná do 10 hlavných článkov. Okrem operacionalizácie pojmu „rodinný opatrovateľ/ka“ (family carer; ďalej len „RO“) vymedzuje otázky:

- *Výberu RO* (ide o právo opatrovanej osoby vybrať si niekoho z okruhu blízkych k opatrovaniu, rovnako ako právo blízkej osoby zvoliť si, či chce zastávať opatrovateľskú rolu).
- *Verejnej solidarity* (verejné authority sa nemôžu vzdať povinností v oblasti opatrovania, a to ako vo vzťahu k RO, tak vo vzťahu k opatrovaným osobám).
- *Rodinnej solidarity* (ide o komplementaritu rodinnej a verejnej solidarity).
- *Statusu RO v oblasti zdravotných systémov a starostlivosti*.
- *Oficiálneho uznania statusu RO* (v oblasti zamestnaneckých vzťahov, prístupu k službám, v oblasti dôchodkových nárokov a validizácie skúseností získaných opatrovaním).
- *Kvality života* (uznanie autonómnosti a nezávislosti opatrovaných aj opatrujúcích osôb smerom k nárokom na podporné opatrenia verejných politík).
- *Práva na oddych pre RO*.
- *Práva na informácie a tréning* (pre kvalitnejšie vykonávanie roly RO).
- *Hodnotenia potrieb* (uznanie autonómie a nezávislosti potrieb opatrovaných aj opatrujúcích osôb, ich schopnosti vyjadriť ich a uplatniť voči verejným politikám).

Aj keď by názov dokumentu indikoval, že sa bude jednosmerne zameriavať na práva rodinne opatrujúcích osôb, rovnovážne systemizuje práva oboch subjektov opatrovateľských vzťahov v záujme preventovať zlé zaobchádzanie ako s opatrovanými, tak s opatrujúcimi osobami.

Novším dokumentom je *Európska charta práv a zodpovedností starších ľudí odkázaných na dlhodobú starostlivosť a pomoc* (*European Charter of the rights and responsibilities of older people in need of long-term care and assistance*, ďalej len „ECHPZSL“). ECHPZSL bola publikovaná v júni 2010 za podpory európskeho programu DAPHNE III explicitne zameraného na prevenciu a boj s násillím páchaným na deťoch, mladých ľuďoch a ženách a na ochranu obetí a skupín v riziku násillia. Dokument vychádza z neodňateľného práva každého človeka na dôstojnosť, pričom vek alebo odkázanosť na pomoc inej osoby sa nemôžu stať dôvodom pre jej odopretie. U starších osôb odkázaných na pomoc inej osoby ECHPZSL upravuje sériu práv:

- *Právo na dôstojnosť, telesný a duševný blahobyť, slobodu a zabezpečenie*.
- *Právo na sebaurčenie*.
- *Právo na súkromie*.
- *Právo na vysoko kvalitnú a na mieru šitú starostlivosť*.
- *Právo na individualizované informácie, poradenstvo a informovaný súhlas*.

- Právo na kontinuálnu komunikáciu, účasť v spoločnosti a kultúrne aktivity.
- Právo na slobodu vyjadrovania a svedomia: viery, kultúry a náboženstva.
- Právo na paliatívnu starostlivosť a podporu, rešpekt a dôstojnosť pri zomieraní a v smrti.

Článok 9 ECHPZSL pod názvom „Právo na zmenu/náhradu“ oprávňuje odkázané staršie osoby odoprieť starostlivosť v prípade, že sa cítia zneužívané, alebo keď sa s nimi inak zle zaobchádza, a to ako v rámci rodinnej, tak rezidenčnej starostlivosti. Dáva im ďalej právo očakávať, že profesionálni pracovníci a pracovníčky budú trénovaní k rozpoznávaniu príznakov zlého zaobchádzania a že budú vedieť účinne konať smerom k jeho budúcemu zabráneniu; právo byť informovaní, akými spôsobmi a kde možno ohlásiť zneužívanie, bez akýchkoľvek negatívnych dopadov na vlastnú osobu; rovnako sa ustanovuje právo na zaobchádzanie, ktoré pomôže starším ľuďom plne sa zotaviť z fyzickej alebo psychickej traumy vyplývajúcej zo zneužívania alebo zlého zaobchádzania. Právna ochrana opatrujúcich osôb je v dokumente implicitne zakomponovaná do článku 10 vo forme vymedzených „Zodpovednosti/Povinnosti starších ľudí“. Ustanovuje sa ich povinnosť rešpektovať práva a potreby ostatných ľudí komunity, v ktorej žijú; práva neformálne opatrujúcich osôb a profesionálnych pracovníkov, ktorí by rovnako nemali byť v rámci opatrovateľských vzťahov zneužívaní. Záverečným ustanovením je zodpovednosť starších ľudí informovať relevantné authority a tých, ktorí sú s nimi v kontakte, o situáciách zneužívania, zlého zaobchádzania alebo zanedbávania, ktoré sami zažívajú, alebo ktorých sú svedkami.

Návrh preventívnych opatrení

Na základe vlastnej výskumnej činnosti a opierajúc sa o charakter uvedených medzinárodných odporúčaní sme na inom mieste (Repková, 2011) spracovali návrh intervenčných sociálno-politických nástrojov, ktoré by mohli napomôcť zlepšovať pozíciu jednotlivých aktérov opatrovateľských vzťahov a tým v nich preventovať zlé zaobchádzanie. Inšpirovali sme sa *ekologickým modelom*, ktorý pre oblasť zlého zaobchádzania v opatrovateľských vzťahoch formulovali D. Sethi et al. (2011:5): „*Ekologický model je užitočný pre uznanie rizík a je hodnotný pre pochopenie typov programov, ktoré musia zasahovať rozličné úrovne*“. Pri stanovovaní jednotlivých intervenčných programov sa vychádza z kombinácie všeobecných a špecifických rizík spájaných s intenzívnym opatovaním zabezpečovaným primárne neformálnou cestou (členmi rodiny). Rešpektujú sa pritom špecifické potreby opatrovaných i opatrujúcich osôb ako osobitných cieľových skupín podporných politik (intervencií, programov), a to aj v prípade, že niektoré podporné nástroje môžu fungovať ako podporné voči obom.

Tabuľka č. 3: Prevencia zlého zaobchádzania v neformálnych opatrovateľských vzťahoch - prehľad intervenčných nástrojov

Úroveň	Riziká pre neformálne opatrujúce osoby	Príklady intervenčných nástrojov
Spoločenská úroveň	<ul style="list-style-type: none"> ● Starnutie populácie ● Vyšší vek dožitia spojený so zvyšovaním odkázanosti ● Znižovanie verejných zdrojov na dlhodobú starostlivosť ● Zvyšovanie očakávaní od rodiny v oblasti starostlivosti ● Zvyšovanie očakávaní v oblasti zamestnanosti (najmä žien) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Kampane na budovanie rešpektovaného imidžu vyššieho veku a úcty k nemu ● Stanovovanie priorit v oblasti sociálno-ekonomického vývoja, vrátane fiškálnej decentralizácie ● Tvorba nových pracovných miest v oblasti dlhodobej starostlivosti ● Legislatíva ústretová zosúlaďovaniu práce a opatrovania ● Primeraná sociálna a pracovno-právna ochrana neformálne opatrujúcich osôb ● Legislatíva integrovaných služieb dlhodobej starostlivosti ● Podpora dobrovoľníctva v oblasti dlhodobej starostlivosti ● Podpora IKT v dlhodobej starostlivosti ● Zníženie administratívy a zvýšenie dostupnosti podporných nástrojov
Komunita	<ul style="list-style-type: none"> ● Anonymita a znižovanie sociálnej kohézie ● Nedostatočné miestne zdroje na služby ● Spoliehanie sa na rodinu pri plnení záväzkov opatrovania ● Nízka informovanosť cieľových skupín 	<ul style="list-style-type: none"> ● Komunitné plánovanie v oblasti sociálnych služieb ● Budovanie kapacít na úseku sociálnych služieb ● Marketing a informovanosť v sociálnych službách ● Prepúšťací nemocničný manažment ● Kvalita v sociálnych službách ● Dobrovoľnícke organizácie a programy, osвета ● Implementácia IKT v dlhodobej starostlivosti ● Zníženie administratívy a zvýšenie dostupnosti podporných nástrojov
Rodinné vzťahy	<ul style="list-style-type: none"> ● Refázanie rodinnej starostlivosti u neformálne opatrujúcich osôb ● Nedoceňovanie náročnosti opatrovania, slabé zdieľanie starostlivosti ● Negatívny dopad opatrovania na vnútro rodinné vzťahy ● Nedôvera pre finančné otázky 	<ul style="list-style-type: none"> ● Svojpomocné opatrovateľské skupiny, osвета ● Individualizované rodinné poradenstvo a krízová intervencia ● Opatrovateľský mix a zdieľaná starostlivosť - príklady dobrej praxe ● Zlé zaobchádzanie v opatrovateľských vzťahoch ako odtabuizované riziko a jeho prevencia v rodinách
Individuálna úroveň	<ul style="list-style-type: none"> ● Negatívny dopad opatrovania na zdravie ● Podceňovanie zdravotných rizík ● Zvýšená ekonomická závislosť opatrovanej osoby, strata ekonomickej suverenity ● Zužovanie života na sféru opatrovania („vzdanie sa vlastného života“) ● Protirečivé prežívanie a problémy so sebahodnotením a sebaúctou ● Rezignácia na možnosť zmeny pomocou vonkajších podporných intervencií 	<ul style="list-style-type: none"> ● Informačné kampane o dôsledkoch systematického opatrovania ● Preventívne zdravotné prehliadky ● Alternatívy osobného opatrovania - príklady dobrej praxe ● Senzibilizácia pre odľahčovacie programy ● Depistáž neformálne opatrujúcich osôb ● Prevencia burn-out, vyčerpanosti ● Krízová individualizovaná intervencia (podpora budovania sebaúcty, asertivity)

Zdroj: Modifikované podľa K. Repková (2011:211-212)

Diskusia a záver

Identifikované riziká a im zodpovedajúce navrhované opatrenia (intervenčné nástroje) sú samozrejme len indikatívne. Vždy ich treba vzťahovať k národným, regionálnym a miestnym politikám, okolnostiam a tradíciám v konkrétnej komunite, rodine, či vo vzťahu k preferenciám konkrétnej opatrovanej a opatrujúcej osoby. Podoba a intenzita intervenčných nástrojov bude záležať od množstva faktorov na všetkých uvedených úrovniach. Za každých okol-

ností je však kľúčovým princípom rešpekt k rôznorodosti individuálnych skúseností, postojov a preferencií členov rodín s opatrovanou osobou, nevylučujúc ani také, kedy sa intenzívne opatrovanie nevníma ako žiaden problém, či potenciálne riziko v oblasti zlého zaobchádzania (čo opakovane potvrdila aj naša výskumná práca).

Pri takomto prístupe zastávame názor, že individualistický a na rodinu zameraný model fungujú skôr komplementárne než vylučujúco. Ich komplementaritu vymedzujeme rôznorodosťou potrieb členov

opatrujúcich rodín, ktoré sa v rozličných fázach ich individuálneho životného cyklu, rovnako rodinného cyklu, môžu presadzovať rozličným spôsobom. Podľa našich skúseností predpokladáme, že rodiny, kde sa intenzívne opatrujú menšie deti so zdravotným postihnutím, budú viac priateľské k univerzálnejším „rodinne“ orientovaným riešeniam (napr. cez systém štátnych rodinných dávok). Čím sa však intenzívna opatera časovo predlžuje alebo sa posúva do neskorších období rodinného cyklu, tým intenzívnejšie môže vystupovať do popredia otázka individualizovanej podpory oboch strán opatrovateľských vzťahov (napr. v oblasti zdravotného, zamestnaneckého či dôchodkového poistenia, ale aj podpory v oblasti duševného, telesného a sociálneho zdravia). Pri preferencii rozličných modelov a opatrení budú zrejme významnú úlohu zohrávať aj tradície konkrétnych rodín a postoje jej jednotlivých členov, rovnako skutočnosť, či rodina žije v rurálnom či veľko/mestskom prostredí. Nemožno teda univerzálne stavať na predpoklade, že individualizovaná politika smerovaná k jednotlivým stranám opatrovateľských vzťahov, budú vždy nápomocné prevencii zlého zaobchádzania. Možno dokonca pripustiť, že v osobitných prípadoch (napr. v rurálnom prostredí so silne zakorenenu predstavou o prirodzenosti obojstrannej opatrovateľskej vzťahov sa žien – matiek, manželiek a dospelých dcér v prospech odkázaných členov rodiny) môžu viesť k odsúdeniu opatrujúcich osôb s „individualistickými záujmami“ členmi širšej rodiny a komunity. Prístup k prevencii zlého zaobchádzania cestou nezávislého a systematického/opakovaného hodnotenia potrieb opatrovaných i opatrujúcich osôb, rovnako diagnostiky rizika alebo už prítomného zlého zaobchádzania, ktoré viacerí autori a autorky považujú za cestu jeho prevencie (napr. ECHRO, 2009; Sethi et al, 2011; Pfau-Effinger – Rostgaard, 2011; FUTURAGE, 2011), tak môže mať v budúcnosti svoje reálne limity.

V závere považujeme za dôležité zdôrazniť, že bez ohľadu na preferovaný model by v rámci primárneho rešpektu k rôznorodosti mala verejná politika vždy garantovať podmienky pre uplatňovanie práva opatrovaných i opatrujúcich osôb na možnosť voľby a informovaný výber. Tieto sa zabezpečujú včasnou a ľahkou dostupnosťou všetkých relevantných informácií dôležitých pre prijímanie rozhodnutí týkajúcich sa dlhodobej starostlivosti o odkázané osoby. V rámci systémového prístupu to bude zrejme najúčinnejší východiskový bod k prevencii zlého zaobchádzania v opatrovateľských vzťahoch.

té účely (výskumné i sociálno-politické) limitujúce. Vychádzame z faktu, že zlé zaobchádzanie sa môže vzhľadom voči ľuďom všetkých vekových kategórií, preto považujeme pre výskumné účely za inšpirujúci aj pojem „násilie páchané na ľuďoch so zdravotným postihnutím“ (violence against people with disabilities). Použila ho napr. Svetová zdravotnícka organizácia v rámci *Svetovej správy o zdravotnom postihnutí*, vydané v roku 2011 (World, 2011).

- 3 Druhý poznatok nekorešponduje so skúsenosťami B. Balogovej (2007), podľa ktorej sa problematika násilia a zlého zaobchádzania v rodine často spája s deťmi, potom so ženami, a až s oneskorením niekoľkých rokov sa o nej hovorí v súvislosti so seniormi. Ako autorka ďalej uvádza, s alternatívnou syndrómom CAN pôvodne vyvinutého v súvislosti s deťmi, sa v prípade starších ľudí stretávame až v 90. rokoch minulého storočia.
- 4 Prieskumu sa zúčastnilo 28 660 respondentov/tiek z 27 krajín EÚ 15-ročných a starších. Zo Slovenska ich bolo celkovo 1075, z ČR 1024.
- 5 Na Slovensku len približne 2 % intenzívne opatrujúcich osôb zároveň pracuje (Repková, 2008).
- 6 Prieskumu sa zúčastnilo 31 280 respondentov/tiek z 32 európskych krajín. Zo Slovenska ich bolo celkovo 1000, z ČR 1003.
- 7 B. Balogová v tejto súvislosti uvádza, že „Všeobecná mienka o rodine, že ako spoločenstvo si sama ochraňuje svojich členov, má svoj podiel na nedostatočnom rozpoznaní zneužívania starších ľudí v rodine. Práve rodina sa snaží často zabrániť tomuto rozpozňavaniu“ (Balogová, 2007:33).
- 8 Bližšie informácie o projekte sú dostupné na adrese: http://ec.europa.eu/research/social-sciences/projects/457_en.html

Literatúra:

- Active Ageing. Report. Special Eurobarometer 378/Wave EB76.2. 2012.
- Balogová, B. *Seniari v spektre súčasného života*. Prešov: Pavol Šidelský - Akcent Print. 2007. ISBN 978-80-89259-03-6.
- Bednárik, R. *Sociálno-ekonomická situácia starších ľudí na Slovensku (sociologický výskum)*. Bratislava: SŠPR. 2004.
- Bodnárová, B., Šestlíková, K. *Kvalita života rodinných opatrovateľov závislých, inkontinenciu postihnutých starších osôb v Európe (Národná správa – Slovenská republika)*. Bratislava: IVPR. 2011.
- Bužgová, R. Identifikácia potrieb rodinných príslušníkov v domáci palatívni péči. *Sociálna práca/Sociálna práca*. 2010, č. 2, s. 91-95.
- Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím*. Príloha k Oznámeniu č. 317/2010 Z.z.
- European Charter for Family Carers*. Brussels: COFACE. [online] Dostupné na internete 11. 04. 2011. <http://www.coface-eu.org/en/Publications/Charter-for-Family-Carers/print/>
- European Charter of the rights and responsibilities of older people in need of long-term care and assistance*. [online] Dostupné na http://www.tercersector.cat/admin/repositori/file/Manifestos/22204_AGE_charte_europeenne_EN_v4.pdf
- FUTURAGE. *A Road Map for European Ageing Research*. Sheffield. October 2011.
- Health and long-term care in the European Union*. Special Eurobarometer 283/Wave 67.3. 2007.
- van Gaalen, R. I., Dykstra, P. A., Komter, A. E. Where is the exit? Intergenerational ambivalence and relationship quality in high contact ties. *Journal of Aging Studies*. 2010, Vol. 24, pp. 105 - 114.

Guráš, P. *Prieskum zneužívania a týrania starších ľudí*. Bratislava: Fórum pre pomoc starším. 2012. Nepublikovaný materiál.

- Hoffman, F., Rodrigues, R. *Informal Carers: Who Takes Care of Them?* Policy Brief. Vienna: European Centre. April 2010.
- Hromková, M. *Kombinácia domácej starostlivosti o dieťa so zdravotným postihnutím so starostlivosťou v denných centrách*. Diplomová práca. Trnava: FZaSP TU v Trnave. 2011.
- Joy, R. *Family Caregivers Face Major Financial Burdens, Increased Stress, and Work Struggles*. [online] Dostupné na: <http://www.caring.com/about/news-room/family-caregivers-face-major-financial-burdens-increased-stress-and-work-struggles.html>
- Kroutilová Nováková, R., Jandžíková, E. Kvalita života osôb pečujúcich o osoby s priznaným príspevkom na péči ve III. a IV. stupni závislosti. *Fórum sociálnej politiky*, (2012) roč. 6, č. 2, s. 20-24.
- Liederke, A.C., Bergeyck, J. *Wellbeing of Families in Future Europe*. Key Policy and Research Issues. [online] Dostupné na: <http://www.familyplatform.eu>
- Lowenstein, A. Solidarity – conflict and ambivalence. Testing two conceptual frameworks and their impact on quality of life for older family members. *Journal of Gerontology Social Science*. 2007, Vol. 62, pp.100-117.
- Lüscher, K., Pillimer, K. Intergenerational Ambivalence. A New Approach to the Study of Parent-Child Relationships in Later Life. *Journal of Marriage and the Family*. 1998, Vol. 60, No. 2, pp. 413-425.
- Pfau-Effinger, B., Rostgaard, T. *Care between Work and Welfare in European Societies*. New York: PALGRAVE MACMILLAN, 2011, ISBN 978-0-230-29129-4.
- Pfeiffer, J. Similarities – Differences in Long Term Care of different Groups? Prednesené na konferencii INTERLINKS Final Conference. Baden, 13.-14.10.2011.
- Repková, K. *Situácia rodinných opatrovateľov/liek vo svetle sociálnych štatistik*. Bratislava: IVPR, 2008.
- Repková, K. (2009) Podpora neformálne opatrujúcich osôb – nástroje efektívneho zosúladovania práce a opatrovania. Bratislava: IVPR.
- Repková, K. *Dlhodobá starostlivosť v kontexte integrovanej sociálnej práce*. Bratislava: IVPR, 2011, ISBN 978-80-7138-132-7.
- Repková, K. Dobrovoľníctvo v sektore dlhodobej starostlivosti a aktívne starnutie. *Sociológia*, 2012, Roč. 44, č. 4, s. 432-454.
- Scott, J., Marshall, G. *Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford: University Press, 2009, ISBN 978-0-19-953300-8, s. 417-418.
- Sethi, D. (ed.) et al. *European report on preventing elder maltreatment*. WHO Regional Office for Europe, 2011, ISBN 978 92 890 0237 0.
- Tang, F. What Resources Are Needed for Volunteerism? A Life Course Perspective. *The Journal of Applied Gerontology*, 2006, Vol. 25, No.5, s. 375-390.
- Tošnerová, T. *Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině*. Praha: Ústav lékařské etiky 3. LF UK Praha, 2002, ISBN 80-238-9505-2.
- Triantafyllou, J. et al. *Informal care in the long-term care system*. European Overview Paper. Athens/Vienna, 2010.
- Uhde, Z. K feministickému pojetí péče jako kritické kategorie sociální nerovnosti. *Sociologický časopis*, 2009, Vol. 45, No.1: 9-29.
- World Report on Disability*. Malta: World Health Organisation, 2011, ISBN 978 92 4 068521 5.

Autorka pôsobí v Inštitúte pre výskum práce a rodiny a na FF PU v Prešove.

Generations@school 2013 je názov medzinárodnej súťaže pro střední školy pořádané Evropskou komisí v rámci letošního Evropského roku občanů na podporu dialogu mezi generacemi. Je určena pro střední školy, které do 30. června zorganizují vlastní akci na podporu mezigeneračního dialogu. Ze všech přihlášek mezinárodní porota složená ze zástupců Evropské komise vybere tři vítězné školy, které vyhrají digitální fotoaparát. Vyhrát pro svou třídu lze také výlet do Bruselu, a to za iniciování mezigeneračního dialogu o otázkách důležitých pro budoucnost Evropy ve škole. Zvítězí projekt s nejlépeším poselstvím. Soutěže se mohou zúčastnit školy ze všech členských států EU, z Islandu, Norska a Lichtenštejnska. Hlásit se může třída nebo škola. Přihlášky je třeba posílat do 30. června. Více o soutěži Generations@school 2013 na <http://generationsatschool.eu/cs> a <http://www.mpsv.cz/cs/14764>

1 Pre výklad zlého zaobchádzania v mimorodinnom rezidenčnom prostredí sa využívajú iné teórie, napr. teória totálnej inštitúcie (Goffman, 1961; in Scott, Marshal 2009:764) či teória inštitucionálnej kultúry (Pfeiffer, 2011).

2 Aj keď sú v súčasnosti k dispozícii prevažne informácie o zlom zaobchádzaní so staršími osobami, spájanie tohto fenoménu primárne s uvedenou skupinou ľudí môže byť za určitých okolností a pre urči-

Užívání prostoru a venkovní mobilita městských seniorů¹

Marcela Petrová Kafková

Text se soustředí na problematiku stárnutí v environmentálním kontextu, konkrétně v prostředí městských center. Venkovní mobilita, tedy schopnost pohybu po venkovním prostředí, je základním předpokladem pro plnohodnotné participování na životě společnosti i pro udržení soběstačnosti. Text se věnuje době, kterou senioři tráví mimo svůj domov, a způsobům, jakými své mobilní potřeby naplňují. Soustředí se na odlišnosti vzhledem k věku, pohlaví a zdravotnímu stavu. Vychází z výběrového šetření, které bylo realizováno v roce 2011 ve třinácti největších městech jednotlivých krajů a hl. m. Praze na populaci starší šedesáti let. Z analýz vyplývá, že senioři jsou aktivními uživateli venkovního prostředí, environmentální bariéry však společně se zdravotním stavem jejich možnosti venkovní mobility značně omezují.

V textu se zaměřím na mobilitu seniorů v blízkém i vzdálenějším okolí a způsob užívání venkovního prostředí seniory obecně. Venkovní mobilita, tedy schopnost pohybu po venkovním prostředí, je základním předpokladem pro plnohodnotné participování na životě společnosti i pro udržení soběstačnosti a zásadně tak ovlivňuje kvalitu života jedince. Jak ukazují ve své studii Peace, Holland a Keelahaer (2005: 202), ztráta schopnosti vyjít sám ven je kritickým zlomem pro konstrukci vlastní identity, protože bez širšího kontextu se domov stává nedostatečným zdrojem pro konstruování identity. Mobilita totiž umožňuje saturování mnoha potřeb, od nákupu každodenních nezbytností po zachování sociálních vazeb. Potřeba mobility v každé další generaci narůstá společně s růstem aktivity populace, současní senioři jsou ve stáří aktivnější než předchozí generace, což jejich nároky na mobilitu zvyšuje (Hjorthol, 2012). Dnešní senioři sice nejsou neustále na cestách, ale možnost cestování, pohybu má pro ně zcela zásadní hodnotu. Jedinci, kteří mají možnost cestovat, jsou celkově spokojenější než ti, kteří si tuto aktivitu z různých důvodů nemohou dovolit (Mollenkopf, Ruoppila a Marcellini, 2007).

Mobilitu jedince ovlivňují jednak individuální faktory jako věk, zdravotní stav, řídicí schopnosti, ale také externí vlivy, tedy konkrétní podmínky prostředí a afektivní vztahy ve veřejné sféře (Mollenkopf et al., 1997). Phillips et al. (2005) v tomto kontextu hovoří o tzv. environmentální kompetenci dané spolupůsobením dvou komponent, jednak osobních schopností, tedy zdatností jedince, jednak charakteristiky prostředí. Prostředí přitom může mít pro pohyb jedinců roli buď podpůrnou, nebo omezující. A z logiky věci nemůže být prostředí podporující mobilitu vytvářeno bez porozumění potřebám a zdatností jeho obyvatel a jejich proměně například v důsledku stárnutí. Přestože nemůžeme ztotožňovat vyšší věk s horším zdravotním stavem či disabilitou, může v průběhu stárnutí pohyb po venkovním prostředí představovat určitou výzvu. Zejména v pokročilém stáří přibývá jedinců s určitými fyzickými omezeními, z nichž některá přímo ovlivňují možnost mobility, například problémy s chůzí, vstáváním či

překonáváním schodů. Ale i zhoršení smyslu, zejména zraku a sluchu, činí pohyb po venkovním prostředí obtížnějším (Tacken, 1998). Podpora prostředí usnadňujícího mobilitu navzdory fyzickým bariérám výrazně zlepšuje kvalitu života obyvatel. Vzhledem k tomu, že ve městech žije v České republice 73 % populace a v seniorské populaci starší šedesáti let je to 74 % (ČSÚ: 401911ri02), znamená mobilita pro většinu seniorů pohyb především v urbánním prostředí. Městské prostředí je z hlediska možnosti úspěšného stárnutí (*successful ageing*) hodnoceno ambivalentně. Smith (2009) kromě faktorů rizikových pro dobré stárnutí našla ve městě i charakteristiky pro seniory podpůrné, mezi něž řadí zejména vyšší hustotu obyvatel a lepší dostupnost služeb a obchodů. Dobrou dostupnost služeb zvládajících uspokojit každodenní potřeby seniorů a jejich spokojenost s nabídkou v centrálních oblastech Prahy zjistily i Temelová, Dvořáková a Slezáková (2010). Dopravní přetíženost, hluk a prašnost společně s dynamickou proměnou městského prostředí související s probíhající regenerací městských center mohou naopak možnost úspěšného stárnutí omezit.

Mobilitu nemůžeme zúžit jen na cestování, ale jde obecně o pohyb po venkovním prostředí. Takto chápaná mobilita saturuje široké spektrum potřeb, například Metz (2000) nachází pět přínosů mobility pro seniory: 1. cestování za dosažením požadovaných cílů (blízkých lidí, obchodů, služeb apod.), 2. psychologický přínos pohybu – možnost dostat se ven, 3. prospěšnost tělesného pohybu, 4. zapojení do lokální komunity, do sociálního života v sousedství i širším okolí, 5. samotná možnost mobility, vědomí možnosti a schopnosti pohybu po venkovním prostředí jako hodnota sama o sobě. Musselwhite a Haddad (2010) in Hjorthol, (2012) vytvořili jinou kategorizaci potřeb naplňovaných mobilitou: 1. cestování spojené s utilitárními (běžnými) potřebami (dostupnost obchodů), 2. cestování spojené s uspokojováním afektivních potřeb (nezávislost a kontrola), 3. cestování spojené s estetickými potřebami (cestování jako požitek sám o sobě).

Vzhledem k tomu, že mobilita představuje z hlediska kvality života seniorů a je-

jich možnosti úspěšného stárnutí klíčový prvek, soustředím se v tomto textu na otázku venkovní mobility seniorů žijících v městském prostředí. Budu zejména zjišťovat, zda jsou čeští senioři mobilní a případně s jakými omezeními, a také jaké způsoby pohybu preferují. Mobilní vzorce budu zkoumat zejména v kontextu věku, pohlaví a zdravotního stavu.

Data a datové zdroje

Cílem tohoto textu je tedy analyzovat způsoby a formy mobility seniorů žijících v městském prostředí. Využívám k tomu data z výběrového šetření v městské populaci České republiky starší šedesáti let, které proběhlo ve dvou krocích. První vlna šetření „Kvalita života seniorů ve městě“ se uskutečnila v termínu od 5. května do 9. července 2011 ve třinácti velkých městech v rámci každého z krajů ČR a v hl. m. Praze² a bylo v ní získáno 1001 rozhovorů. Druhé šetření „Senioři ve velkých městech – percepce proměn urbánního prostředí“ proběhlo od 10. listopadu do 11. prosince 2011 a bylo zaměřeno pouze na obyvatele tří největších měst – Prahy, Brna a Ostravy – s celkovým počtem 921 rozhovorů. V obou vlnách šetření byla zahrnuta pouze populace centrálních oblastí měst, suburbánní a okrajové oblasti byly ze vzorku vyloučeny. Metodou sběru dat byl kvótní výběr³ formou dotazníkového šetření tváří v tvář. Jelikož byl výzkum zaměřen zejména na kvalitu života seniorů podmíněnou venkovními charakteristikami prostředí, byly rozhovory realizovány pouze s respondenty, kteří za posledních šest měsíců vyšli ven ze svého bytu. Pokud respondent či respondentka tuto podmínku nesplňovali, měl tazatel pokyn rozhovor ukončit. V dalším kroku byly oba datové soubory sloučeny, výsledná data, na kterých je tento text založen, jsou zvažena tak, aby podíl obyvatel tří největších měst vůči ostatním městům odpovídal jejich podílu v základním souboru.

Průměrný věk je ve výsledném souboru 70 let (směrodatná odchylka $\pm 7,3$, medián 69 let). Podíl žen a vysokoškolačů je o něco vyšší než v české populaci celkově, a to v důsledku vysoké feminizace ve stáří a vy-

Tabulka č. 1: Základní sociodemografické charakteristiky souboru

		%	N
pohlaví	žena	59	1 140
	muž	41	781
věk	60–69 let	53	1 020
	70–79 let	34	646
	80+ let	13	248
vzdělání	ZŠ	12	232
	vyučen(a)	43	822
	SŠ	32	607
	VŠ	13	257
	celkem	1 921	100

Poznámka: Součty v jednotlivých kategoriích se nemusejí rovnat celkovému N nebo 100 % v důsledku chybějících odpovědí, případně zaokrouhlování.

šího vzdělání městské populace oproti populaci České republiky celkově. Přesnější sociodemografická charakteristika souboru – viz tabulka č. 1.

Mobilita seniorů ve venkovním prostředí

První a zásadní překážku pro venkovní mobilitu představuje samotná nemožnost dostat se za práh svého bytu či domu. Andersson Svidén (2011) ve své studii ze

švédského prostředí upozornila na klíčový vliv environmentálních bariér existujících přímo v domě na možnost užívat venkovní prostory, neboli pokud se jedinec zvládne dostat ze svého domova do venkovního prostředí, není pro něj už zásadním problémem pohybovat se i ve větší vzdálenosti. Mezi největší environmentální bariéry znemožňující jedincům opustit domov patří vstupní prostory, schodiště a výtahy. Ve zkoumaném souboru musí 85 % seniorů překonat schody, pokud chtějí vyjít ze

svého bytu či domu. Vzhledem k tomu, že byl výzkum zacílen na seniory žijící v centrech velkých měst, žije naprostá většina z nich (84 %) v bytě, obvykle ve starší cihlové zástavbě. Pokud tyto domy mají výtah, je často příliš úzký pro pohodlné nastupování s různými pomůckami (berlemi, holemi či chodítky), zastavuje v mezipatře nebo má velmi těžké dveře, které se obtížně otevírají. Překonání byt jen několika schodů je tak běžnou každodenní realitou obyvatel žijících v centrech. Schodiště jsou navíc ve starší zástavbě delší v důsledku vyšších stropů tehdejší zástavby oproti novějším panelovým domům.

Naprostá většina respondentů zvládá pohyb po venkovním prostředí bez pomůcek nebo doprovodu a v potřebě doprovodu není mezi muži a ženami žádný rozdíl. Tato nezávislá mobilita však výrazně klesá s věkem: zatímco mezi 60–69letými využívá doprovod jen 12 %, mezi nejstaršími seniory už je to 29 %. V těchto případech se ukazuje zásadní význam rodiny pro zachování kvality života jedince. Potřebné totiž v 78 % případů doprovází někdo z rodiny, a to především ti její členové, kteří žijí se seniorem ve společné domácnosti; přátelé (10 %) a placené služby (9 %) hrají mnohem menší roli. Potřeba doprovodu je silně ovlivněna zdravotním stavem respondenta (Cramerovo $v = 0,48$, $p < 0,001$) a jeho funkční zdatností, tedy hodnotou indexu IADL (Cramerovo $v = 0,42$, $p < 0,0001$).⁴ Významným podpůrným prostředkem pro zachování mobility může být vlastnictví psa, jehož doprovod může na jednu stranu představovat výrazný psychologický prvek podporující samostatnou mobilitu jedince, poskytující jistotu a pocit většího bezpečí, na druhou stranu představuje motivaci pro vyjít z bytu. Pohyb po venkovním prostředí v doprovodu psa preferuje 13 % seniorů.

Ještě výrazněji než podíl respondentů využívajících pro pohyb po venkovním prostředí doprovod stoupá s věkem počet těch, kteří používají nějakou pomůcku, tedy například hůlku, berle či v České republice zatím nepříliš rozšířené chodítko. Celkově tyto pomůcky používá čtvrtina seniorů, mezi nejstaršími je to však více než polovina (59 %). Mezi muži a ženami není v jejich užívání rozdíl. Jejich používání také silně koreluje jak se zdravotním stavem (Pearsonovo $r = 0,44$, $p < 0,001$), tak s IADL respondentů (Pearsonovo $r = 0,40$, $p < 0,001$), a to v logickém směru, kdy se zhoršujícím se zdravím stoupá používání pomůcek. Přestože se na první pohled zdá, že používání pomůcek klesá se vzděláním, jde o vztah zdánlivý, do kterého silně intervenují věk a zdravotní stav. Relativně malá rozšířenost těchto pomůcek samozřejmě nemusí být dána jejich nepotřebností, tedy dobrou pohyblivostí, působit mohou i psychologické bariéry, jako je stud.

S věkem se zmenšuje žitý prostor jedince, roste intenzita využívání domova a jeho bezprostředního okolí (Sýkorová, 2008). Závislost vzdálenosti, v níž jedinec tráví

Tabulka č. 2: Pohyb po venkovním prostředí (%)

celkem	vychází ven sám/s doprovodem			používá pomůcku (berle, hůlku, chodítko atd.)	
	sám/sama	sám/sama se psem	s doprovodem		
	71	13	16	25	
pohlaví	ženy	71	13	16	26
	muži	72	12	16	22
věk	60–69 let	75*	12	12*	14*
	70–79 let	67	16	16	29
	80+ let	64*	6,9*	29*	59*

Poznámka: * statisticky signifikantní rozdíl na hladině 0,05.

Tabulka č. 3: Převažující vzdálenost od domova, v níž respondent tráví čas (%)

		Trávím obvykle většinu času v okolí, nejedním/nechodím nikam daleko.	Jedním i relativně daleko, mimo sousedství.	To je různé podle toho, co zrovna potřebuji zařídit/ v různých dnech.
celkem		40	16	45
pohlaví	ženy	44*	13*	43*
	muži	33*	19*	48*
věk	60–69 let	29*	20*	51*
	70–79 let	46*	12*	42*
	80+ let	65*	7*	29*
vzdělání	ZŠ	53*	12	35*
	vyučen(a)	42	13*	46
	SŠ	35*	17	48
	VŠ	32*	23*	44
zdrav. stav (prům. a s. o.)		6,5 (2,1)	4,5 (1,9)	5,2 (2,1)
IADL (prům. a s. o.)		5,8 (1,8)	6,8 (0,9)	6,6 (0,9)

Poznámka: * statisticky signifikantní rozdíl na hladině 0,05.

obvykle čas, na věku potvrzují i data v tabulce č. 3. Většinu času v okolí tráví 29 % 60–69letých oproti 65 % nejstarších seniorů. Jak je však patrné i v nejstarší skupině, 29 % respondentů stále ještě nezustává jen v bezprostředním okolí bydliště, ale vyjíždí i do větší vzdálenosti od domova, a to v závislosti na potřebách, které chtějí saturovat.

Způsob trávení volného času se u mužů a žen mírně liší (Cramerovo $v = 0,12$, $p < 0,001$), ženy bez ohledu na věk častěji zůstávají v blízkosti bydliště (44 % vs. 33 %) a méně než muži vyjíždějí do větší vzdálenosti (13 % vs. 19 %). Menší mobilita žen byla zjištěna i v celoevropském kontextu (Mollenkopf et al., 1997). Roli hraje i vzdělání respondenta, kdy se stoupajícím vzděláním klesá podíl těch, kteří tráví většinu času poblíž bydliště.⁵ Mezi seniory se základním vzděláním je to 53 %, z vysokoškolsky vzdělaných jen 32 %. Můžeme se proto domnívat, že spektrum aktivit seniorů je do značné míry odvislé od jejich vzdělání či obecněji od kulturního kapitálu jedince.

Pro odhalení vlivu jednotlivých faktorů na mobilitu městských seniorů jsem použila multinomické logistické regrese se závislou proměnnou „Který z výroků nejlépe vystihuje to, co děláte, když zrovna nejste doma?“ a referenční kategorií „Trávím obvykle většinu času v okolí, nejzdím/nehodím nikam moc daleko.“ Jako nezávisle proměnné jsem do modelu zahrнула sociodemografické proměnné věk, pohlaví a vzdělání.⁶ Dále jsem zahrнула proměnné, které mohou působit na mobilitní vzorec seniorů, a to konkrétně subjektivní zdravotní stav, příjem domácnosti, vlastnictví řídicího průkazu a četnost užívání MHD.

Výsledný model prošel úspěšně testy, které vedly k zamítnutí nulové hypotézy o nulovém vlivu nezávisle proměnných (statisticky významný LR test, test dobré shody modelu). Parametry výsledného modelu jsou následující: Nagelkerkovo pseudo $R^2 = 0,22$, $2LL = 2\,907,8$ (model pouze s konstantou (3 250,8)). Výsledný model viz tabulka č. 4.

Výsledky ukazují, že pohlaví respondentů jeho mobilitní vzorec neovlivňuje, jak už naznačil i výpočet asociace pomocí Cramerova v . Výrazný vliv má však vzdělání, kdy lidé s alespoň středoškolským vzděláním mají 1,2–2,2krát větší šanci jezdit i relativně daleko mimo sousedství. Seniori, kteří se pohybují převážně ve větší vzdálenosti od domova, jsou také celkově zdravější, vlastní řídicí průkaz, častěji používají MHD a mají vyšší příjem.

Samotné pohlaví tedy na způsob mobility v seniorské populaci vliv nemá, přesto třídění druhého stupně (tabulka č. 3) značné rozdíly v mobilitě mužů a žen nalezlo. Je třeba si uvědomit, že seniorky mají často nižší vzdělání než muži, méně často vlastní řídicí průkaz a jejich příjem je v průměru nižší než příjem mužů. Ženy se také dožívají vyššího věku a udávají horší zdravotní stav než muži. Tyto všechny okol-

Tabulka č. 4: Intervaly poměrů šancí pro regresní model

kategorie závisle proměnné	nezávisle proměnné	interval šancí
Jezdím i relativně daleko, mimo sousedství	věk	0,921-0,970***
	pohlaví (0 - žena, 1 - muž)	0,932-1,884
	vzdělání (0 - ZŠ+vyučení, 1 - SŠ+VŠ)	1,158-2,213**
	počet členů v domácnosti (0 - více, 1 - jeden)	1,156-2,560**
	příjem (1 - do 10 000 Kč, 10 - 50 001+ Kč)	1,093-1,357**
	subj. zdraví (1 - zcela bez zdrav. obtíží, 10 - výrazné zdrav. potíže)	0,655-0,769***
	řidičský průkaz (0 - ne, 1 - ano)	1,103-2,248*
	četnost užívání MHD (1 - denně, 5 - nikdy)	0,708-0,929**
To je různé podle toho, co zrovna potřebuji zařadit.	věk	0,944-0,976***
	pohlaví (0 - žena, 1 - muž)	0,931-1,565
	vzdělání (0 - ZŠ+vyučení, 1 - SŠ+VŠ)	0,814-1,304
	počet členů v domácnosti (0 - více, 1 - jeden)	0,803-1,447
	příjem (1 - do 10 000 Kč, 10 - 50 001+ Kč)	1,066-1,271**
	subj. zdraví (1 - zcela bez zdrav. obtíží, 10 - výrazné zdrav. potíže)	0,766-0,860***
	řidičský průkaz (0 - ne, 1 - ano)	1,323-2,210***
	četnost užívání MHD (1 - denně, 5 - nikdy)	0,686-0,838***

Poznámka: Referenční kategorie je „Trávím většinu času v okolí, nejzdím/nehodím nikam moc daleko.“
* statisticky signifikantní na hladině 0,05; ** statisticky signifikantní na hladině 0,01; *** statisticky signifikantní na hladině 0,001. $N = 1590$.

Tabulka č. 5: Četnost používání MHD (%)

		denně	týdně	alespoň 1x měsíčně	méně často	nikdy
celkem		24	42	13	12	10
pohlaví	ženy	26*	42	12	10*	9
	muži	21*	40	14	15*	11
věk	60–69 let	29*	39*	11*	13	9
	70–79 let	19*	47*	16*	9*	9
	80+ let	17*	39	13	15	17*
zdrav. stav (prům. a s. o.)		5,3 (2,2)	5,6 (2,0)	5,7 (2,3)	5,5 (2,4)	6,2 (2,8)
IADL (prům. a s. o.)		6,7 (1,0)	6,6 (1,0)	6,2 (1,5)	6,1 (1,7)	5,2 (2,2)

Poznámka: * statisticky signifikantní rozdíl na hladině 0,05.

nosti tak zřejmě působí na nižší mobilitu žen a na jejich častější pohyb pouze v okolí bydliště.

Celkově jsou však seniori aktivními uživateli venkovního prostředí, celých 45 % saturuje své potřeby v menší i větší vzdálenosti od domova dle svých aktuálních potřeb, a to přestože se jejich možnosti mobility zdají být postupujícím věkem a/či zdravotním stavem značně ovlivněny. Podívejme se proto nyní, jaké způsoby dopravy seniori pro svou mobilitu využívají.

Prostředky mobility

Už Golant (1984) ukazuje, že převažujícím způsobem pohybu seniorů po venkovním prostředí je chůze. Pro možnost mobility do větší vzdálenosti však hraje nezanedbatelnou roli využívání veřejné dopravy, ve městech zejména MHD, či automobilu. Respondenti používají MHD velmi často, téměř čtvrtina každodenně a dalších 41 % alespoň každý týden. Muži a ženy se v čet-

nosti používání MHD příliš neliší, přestože některé rozdíly jsou statisticky významné, věcně jsou však spíše bezvýznamné. Četnost používání klesá s věkem a horším zdravotním stavem jedince. Rozdíly přitom nejsou zanedbatelné. Mezi 60–69letými jezdí MHD každý den 29 %, mezi nejstaršími seniory je to o 12 p. b. méně. Progressivně s věkem narůstá i podíl těch, kteří MHD nepoužívají nikdy. Můžeme proto usuzovat, že nejde až tak o seniory, kteří naplňují potřebu mobility jinými způsoby, ale spíše o ty, jejichž mobilita ve venkovním prostředí je výrazně omezena. Napovídá tomu i zjištění, že podíl těchto nikdy MHD necestujících jedinců je stejný u mužů i žen, přestože (jak uvidíme níže) muži častěji používají auto. A také že tito respondenti mají horší zdravotní stav a vyšší disabilitu než ti, kteří cestují pravidelně.

Jak je patrné z tabulky č. 5, nevyužívají seniori pro svou dopravu pouze MHD, ale jsou i aktivními řidiči, a to především muži. Vlastnictví řídicího průkazu je totiž ve

Tabulka č. 6: Používání auta (%)

	vlastní či vlastní(a) řidičský průkaz	četnost řízení auta			v případě potřeby možnost nechat se někam zavézt, něco dovézt	
		pravidelně	občas	už neřídí vůbec		
celkem	56	30	30	40	82	
pohlaví	ženy	38*	19*	28	53*	84
	muži	82*	38*	31	31	79
věk	60–69 let	60*	39*	33*	28*	84
	70–79 let	53	21*	26*	54*	82
	80+ let	43*	8*	26	67*	79
vzdělání	ZŠ	30*	29	26	45	83
	vyučen(a)	57	25*	33	42	79*
	SŠ	58	31	31	38	86*
	VŠ	72*	42*	22*	36	85
zdrav. stav (prům. a s. o.)	5,3 (2,2)	4,4 (1,9)	4,9 (2,0)	6,2 (2,1)	6,0 (2,2)	
IADL (průměr a s. o.)	6,4 (1,3)	6,8 (0,8)	6,6 (0,9)	6,0 (1,6)	6,1 (1,6)	

Poznámka: * statisticky signifikantní rozdíl na hladině 0,05.

starších generací silně genderově diverzifikované. Zatímco mezi muži vlastní či v minulosti vlastnilo řidičský průkaz 82 %, u žen je to jen 38 %. Tato nerovnost zásadním způsobem snižuje mobilitní možnosti žen, které navíc častěji než muži zůstávají po ovdovění žít v jednočlenné domácnosti (tedy s nižším příjmem a bez řídicího partnera). Popisovaná genderová diverzifikace není typická jen pro Českou republiku, ve studii z Finska podobně ukazují Sirén a Hakamies-Blomqvist (2004 in Hjorthol, 2012) větší závislost žen na ostatních při naplňování potřeb, při potřebě mobility, právě proto, že ženy méně často vlastní řidičský průkaz. Stejně tak Tacken (1998) ukazuje, že v nizozemské seniorské populaci jsou častějšími řidiči muži.

Genderová diverzifikace není patrná jen u vlastnictví řidičského průkazu, ale i mezi těmi, kteří zůstávají aktivními řidiči. Z žen vlastnicích řidičský průkaz uvedlo 53 %, že už neřídí, mezi muži to bylo jen 31 %. Tento výsledek je v souladu se zjištěním Hjorthol (2012), že ženy přestávají řídit dříve než muži, a obě skupiny se liší také důvody, proč řídit přestaly. Zatímco ženy nejčastěji přestávají řídit, protože se už při řízení cítí v provozu nejisté, muže častěji přiměje k ukončení řízení někdo jiný, například lékař nebo rodina.

Frekvence používání auta stejně jako ostatních dopravních prostředků klesá s věkem a s horším zdravotním stavem. Mezi nejstaršími seniory (80+ let) je nejen vysoký podíl těch, kteří už přestali řídit (67 %), ale také nejméně současných či dřívějších vlastníků řidičského průkazu. Z 60–69letých vlastní či v minulosti vlastnilo řidičský průkaz 60 %, mezi osmdesátiletými a staršími je to 43 %. Rozdíl je podmiňován nejen postupným rozšiřováním automobilové dopravy, ale i značnou feminizací vysokého stáří, tedy

vyšším podílem žen v nejstarších věkových kategoriích. Podíl těch, kteří přestali řídit, výrazně stoupá s věkem. Mezi 60–69letými řídí pravidelně 39 %, dalších 33 % občas a pouze 28 % uvedlo, že už řídit přestalo. V nejstarším věku se tento poměr obrací, 67 % nejstarších seniorů už řídit přestalo, zatímco stále alespoň občas řídí 34 %. Podobně se liší zdravotní stav aktivních řidičů a osob, které už neřídí (asociace zdravotního stavu a četnosti řízení dle Kendallova τ $c = 0,32$, $p < 0,001$).

Roli však hraje i vzdělání jedince, podíl vlastníků řidičského průkazu výrazně stoupá s výší vzdělání. Mezi seniory se základním vzděláním vlastní či vlastnilo řidičský průkaz 30 %, mezi vysokoškolsky vzdělanými jsou to téměř tři čtvrtiny (72 %). Stejně tak je mezi vysokoškoláky vyšší podíl pravidelných řidičů. Podobně jako u akčního pole seniorů se tak ukazuje význam kulturního kapitálu jedinců či v tomto případě možná z něj vycházejícího kapitálu ekonomického.

Ani seniory, kteří neřídí či nevyužívají MHD, však nejsou zcela vyloučeni z potřeb naplňovaných ve větší než docházkové vzdálenosti. Celých 82 % respondentů totiž uvedlo, že pokud potřebují něco s pomocí auta zařídit či něco dovézt, mají k dispozici někoho, kdo je svezde či potřebné věci doveze. Což však na druhou stranu samozřejmě snižuje nezávislost a soběstačnost takto potřebných.

Celkově jsou městští seniory aktivními uživateli dopravních prostředků, a to jak veřejných (MHD), tak individuálních. To jim umožňuje saturovat své potřeby i ve větší než docházkové vzdálenosti od domova. Do této větší vzdálenosti vyjíždějí i přesto, že v Praze i centrech dalších velkých měst je obvykle možné uskutečnit potřebné nákupy a služby v pěší vzdále-

nosti (Temelová a Dvořáková, 2011; Petrová Kafková a Galčanová, 2012). Můžeme se proto domnívat, že značná mobilita není nutností, ale spíše volbou. Tato mobilita klade překážky až zhoršení zdravotního stavu a úbytek fyzických sil, které obvykle pokročilí stáří provázejí.

Závěr a diskuse

V tomto textu jsem se věnovala otázce venkovní mobility seniorů, a to v prostředí center velkých měst. Výsledky ukazují, že městští seniory jsou aktivními uživateli venkovního prostředí. Respondenti se ve venkovním prostředí aktivně pohybují, a to jak v bezprostředním sousedství, tak ve větší vzdálenosti od svého domova. Ve své mobilitě nejsou v celkovém pohledu omezeni docházkovou vzdáleností, ale jsou i aktivními řidiči či uživateli MHD. Značná mobilita se však netýká všech seniorů. Kromě věku a zdravotního stavu se zdá mobilitu seniorů výrazně podmiňovat i jejich kulturní kapitál. Vzdělanější nejen častěji používají vlastní auto, ale celkově tráví více času ve větší vzdálenosti od domova než seniory s nižším vzděláním. Toto zjištění potvrdilo nejen třídění druhého stupně, ale i provedená multinomická logistická regrese. Vzdělání totiž výrazně ovlivňuje životní styl jedince. Vzdělanější lidé přistupují odpovědněji ke svému zdraví a jsou aktivnější nejen ve veřejném životě (WHO, 2002). Data z našeho výzkumu potvrzují, že tomu tak je i v případě způsobů užívání venkovního prostředí. Podpora celoživotního vzdělávání tak není podstatná jen z hlediska konkurenceschopnosti stárnoucích na trhu práce, ale napomáhá i jejich větší venkovní mobilitě.

Ve větší vzdálenosti od domova svůj čas tráví také lidé vlastníci řidičský průkaz nebo častěji používající veřejnou dopravu. Vlastnictví auta tak není pro městské seniory nezbytnou podmínkou pro udržení vysoké mobility. I v případě vlastnictví auta působí kulturní kapitál jedince, kdy vzdělanější seniory vlastní auto častěji než seniory s nižším vzděláním. V tomto případě se můžeme domnívat, že vyšší kulturní kapitál především zvyšuje jejich kapitál ekonomický, což jim zaručuje finanční zdroje potřebné pro vlastnictví a používání vlastního auta. Ekonomický kapitál totiž zvyšuje i mobilitu seniorů celkově, jak ukázala provedená multinomická logistická regrese.

Výsledky skrývají i jiný, méně pozitivní obraz stárnutí v městském prostředí. Přestože jsem se v tomto textu tématu environmentálních bariér primárně nevěnovala, může výrazný pokles venkovní mobility v nejvyšším věku a při zhoršení zdraví indikovat jejich přítomnost. Neboli celých 40 % seniorů uvedlo, že tráví většinu času v bezprostředním okolí svého bydliště, mezi nejstaršími je to dokonce 65 %, ale týká se to i 29 % 60–69letých. Čtvrtina potřebuje při chůzi nějakou pomůcku, například hůlku či berle, a naprostá většina (84 %) musí, pokud jde

ze svého bytu ven, překonat alespoň několik schodů. Výraznou bariérou se tak při horší pohyblivosti mohou stát už vstupní prostory domu či bytu.

Mezi další typické environmentální bariéry, které omezují mobilitu seniorů, patří nerovné či rozbité chodníky, nedostatek laviček na veřejných místech, které by umožnily krátký odpočinek a tím podpořily jednak mobilitu do větší vzdálenosti, ale také neméně významné utužování sociálních vazeb. Dále křížovatky, které je obtížné přejít kvůli hustému provozu či krátkému intervalu na semaforech, a nedostatek veřejných toalet (WHO, 2007). Bariéry mobility neplynou jen ze samotné fyzické podoby venkovního prostředí. Předpokladem pro pohyb a venkovní mobilitu je cítit se ve venkovním prostředí bezpečně (Marcellini et al., 2002; Kaiser, 2009; Kuchařová, 2002; Sýkorová, 2008). Ve zkoumané populaci velkoměstských seniorů považuje okolí bydliště za nebezpečné ve dne dokonce 16 % seniorů a 43 % za nebezpečné ve večerních hodinách. Takto výrazně zastoupený pocit nebezpečí z okolního prostředí představuje pro venkovní mobilitu výraznou překážku.

Psychologickou bariérou však není jen pocit, že v sousedství není bezpečno. Podobně venkovní mobilitu omezuje i nejistota z vlastních fyzických možností, ze zvládnutí environmentálních bariér, zejména obava z pádu (Vellas et al., 1997; Phillips et al., 2005). V českém prostředí zjistila Vidovičová (2012), že 63 % pádů se odehrává mimo domov ve venkovním prostředí, ať už na ulici, v přírodě, parku či MHD. Převažují přitom environmentální příčiny (zakopnutí, náledí, nerovnosti na cestě). Pádu se obává nejen většina těch, kteří v minulém roce tuto traumatizující zkušenost prožili, ale i téměř polovina těch, kteří neupadli. Autorka svá zjištění shrnuje konstatováním, že „pády i v českém kontextu ... výrazně přispívají k omezení mobility a ke zmenšení akčního pole jedince“ (Vidovičová, 2012: 18).

„Prostředí města, budovy, dopravní systém a bydlení přispívají k mobilitě, zdravému chování, společenskému zapojení a sebeurčení, nebo naopak k izolaci, pasivitě a sociálnímu vyloučení“ (WHO 2007: 77). Výše uvedená zjištění naznačují, že přes celkově značnou aktivitu současných městských seniorů zůstává pro nezanedbatelnou část z nich venkovní mobilita velkou výzvou, kterou naplňují jen obtížně. Zatímco mladší a zdravější senioři využívají městský prostor velmi aktivně a saturují své potřeby běžně i ve větší vzdálenosti od domova, ve vyšším věku či při zhoršení zdraví se akční pole jedince zmenšuje.

1 Text je založen na datech získaných s podporou grantového projektu GA ČR „Stáří v prostoru: regenerace, gentrifikace a sociální exkluze jako nové problémy v environmentální gerontologii“ (P404/10/1555).

2 Do šetření byla zahrnuta města: Praha (n = 120), Kladno (n = 49), České Budějovice (n = 61), Plzeň (n = 74), Karlovy Vary (45), Ústí nad Labem (n = 81), Liberec (n = 70), Hradec Králové (n = 66), Pardubice (n = 73), Jihlava (n = 54), Brno (n = 94), Olomouc (n = 64), Zlín (n = 68) a Ostrava (n = 82).

- 3 V první vlně byly kvóty stanoveny pro města, pohlaví (základní soubor muži 40 %), vzdělání (základní soubor VŠ 10 %, SŠ s maturitou 28 %) a podíl mladších (60–69 let) a starších (70+ let) seniorů (základní soubor podíl mladších seniorů 55 %). Ve druhé vlně pak křížové pro věk a pohlaví a volně pro vzdělání v jednotlivých městech. Podíl mužů v základním souboru byl ve všech městech 41 %. Vzdělanostní struktura v základním souboru byla následující: Praha – ZŠ 12 %, vyučený 25 %, SŠ 39 %, VŠ 24 %, Brno – ZŠ 20 %, vyučený 38 %, SŠ 30 %, VŠ 12 %, Ostrava – ZŠ 27 %, vyučený 40 %, SŠ 25 %, VŠ 8 %. Kvóty byly v obou vlnách stanoveny na základě aktuálních dat Českého statistického úřadu. Kvóta pro vzdělání byla stanovena na základě SLDB 2001, protože výsledky ze SLDB 2011 na úrovni obcí v době sběru dat nebyly k dispozici.
- 4 Zdravotní stav seniorů byl zjišťován pomocí subjektivního hodnocení respondentů na desetibodové stupnici. Index měřící funkční zdatnost a absenci disability IADL (*Instrumental Activities Of Daily Living Scale*) nabývá hodnot 0 až 7, kdy vyšší hodnota znamená vyšší schopnost zvládnání instrumentálních činností a indikuje vyšší samostatnost.
- 5 Vzájemná asociace vzdělání a vzdálenosti, v níž se respondent převážně pohybuje, je však nevýznamná (Cramerovo $v = 0,10$, $p < 0,001$). $N = 1\ 590$.
- 6 Vzhledem k tomu, že třídění druhého stupně (tabulka č. 3) ukázalo u vzdělání rozdíl mezi na jedné straně jedinci se základním vzděláním a vyučenými a na straně druhé se vzděláním vyšším, dichotomizovala jsem proměnnou vzdělání tímto způsobem.

Literatura:

- Andersson Svidén, Gerd. Environmental Barriers For Mobility And Community Participation Among Older Adults In Need Of Home Modification. Paper presented at IAGG Congress Bologna April 15th, 2011.
- Golant, Stephen M. *The Effects of Residential and Activity Behaviors on Old People's Environmental Experience*. V *Elderly people and the environment*, editovali Irwin Altman, Mortimer Powell Lawton a Joachim F Wohlwill, 1984. Springer, s. 239–279. ISBN 9780306414299
- Hjorthol, Randi. Transport Resources, Mobility and Unmet Transport Needs in Old Age. *Ageing & Society*, 2012. doi: 10.1017/S0144686X12000517, s. 1–22.
- Kaiser, Heinz Juergen. Mobility in Old Age Beyond the Transportation Perspective. *Journal of Applied Gerontology*, 2009, roč. 28, č. 4, s. 411–418. ISSN 1552-4523.
- Kuchařová, Věra. *Život ve stáří. Zpráva o výsledcích empirického šetření*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2002.
- Marcellini, Fiorella et al. Mobility Aspects Of Older People in EUrope: Main Findings Of The European Project, Mobilate. Paper presented at CNR ITC & CIB WB84 International Meeting Roma, 2002.
- Metz, David H. Mobility of older people and their quality of life. *Transport Policy*, 2000, roč. 7, č. 2, s. 149–152. ISSN 0967-070X.
- Mollenkopf, Heidrun et al. Outdoor mobility and social relationships of elderly people. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 1997, roč. 24, č. 3, s. 295–310. ISSN 0167-4943.
- Mollenkopf, Heidrun – Ruoppila, Isto – Marcellini, Fiorella. *Always On the Go? Older People's Outdoor Mobility Today and Tomorrow: Findings from Three European Countries*. In *New dynamics in old age: individual, environmental, and societal perspectives*, editovali Hans-Werner Wahl, Clemens Tesch-Römer, Andreas Hoff, 2007. Baywood Pub. ISBN 9780895033222, s. 175–198.
- Musselwhite, Charles – Haddad, Hebba. Mobility, accessibility and quality of later life. *Quality in Ageing and Older Adults*, 2010, roč. 11, č. 1, s. 25–37. ISSN 1471-7794.
- Peace, Sheila M. – Holland, Caroline – Kellaher, Leonie. *Making space for identity*. V *Ageing And Place: Perspectives, Policy, Practice*, editoval Gavin J. Andrews a David R. Phillips, 2005. Routledge. ISBN 9780415320443, s. 188–204.
- Petrová Kafková, Marcela – Galčanová, Lucie. Stárnutí městských populací a senioři. *Demografie: Revue*

pro výzkum populačního vývoje, 2012, roč. 54, č. 2, s. 47–61. ISSN 0011-8265.

- Phillips, David – Siu, Oi-ling – Yeh, Anthony – Cheng, Kevin. *Ageing and the urban environment*. V *Ageing and Place: Perspectives, Policy and Practice*, editovali Gavin J. Andrews, David R. Phillips, 2005. New York, NY: Routledge. ISBN 9780415481656, s. 147–163.
- Sirén, Anu – Hakamies-Blomqvist, Liisa. Private care as the grand equaliser? *Demographic factors and mobility in Finnish men and women aged 65+*. *Transportation Research Part F*, 2004, roč. 7, s. 107–118. ISSN 1369-8478.
- Smith, Allison E. *Ageing in urban neighbourhoods: place attachment and social exclusion*. 2009. Bristol: Policy Press. ISBN 9781847422705.
- Sýkorová, Dana. Prostor a věci v kontextu stáří. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2008, roč. 44, č. 2, s. 401–421. ISSN 0038-0288.
- Tacken, Mart. Mobility of the elderly in time and space in the Netherlands: An analysis of the Dutch National Travel Survey. *Transportation*, 1998, roč. 25, č. 4, s. 379–393. ISSN 0049-4488.
- Temelová, Jana – Dvořáková, Nina. Residential satisfaction of elderly in the city centre: The case of revitalizing neighbourhoods in Prague. *Cities*, 2011. Doi: 10.1016/j.cities.2011.11.015. ISSN 02642751.
- Temelová, Jana – Dvořáková, Nina – Slezáková, Alena. Revidenční spokojenost seniorů v proměňujících se čtvrtích Prahy. *Sociální studia*, 2010, roč. 7, č. 3, s. 95–116. ISSN 1214-813X.
- Vellas, Bruno J. – Wayne, Sharon J. – Romero, Linda J. – Baumgartner, Richard N. – Garry, Philip J. Fear of falling and restriction of mobility in elderly fallers. *Age and Ageing*, 1997, roč. 26, č. 3, s. 189–193. ISSN 0002-0729.
- Vidovičová, Lucie. Pády seniorů v přirozeném prostředí: pohled do městské populace. *Odborný časopis Sociální služby*, 2012, č. 3, s. 18–20. ISSN 1803-7348.
- WHO. *Active ageing: a policy framework*. Ženeva: Světová zdravotnická organizace, 2002.
- WHO. *Globální města přátelská seniorům: Průvodce*. Ženeva: Světová zdravotnická organizace, 2007. ISBN 9789241547307.
- Marcela Petrová Kafková je socioložka a působí na Ústavu populačních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Její výzkumný zájem se soustředí na oblast stárnutí a seniorů, zejm. na témata aktivního stárnutí, environmentální gerontologie a prarodičovství a mezigeneračních vztahů.*

Soutěž o Cenu Rady vlády pro seniory a stárnutí populace, jež má přispět ke zvýšení povědomí o seniorech, motivovat k aktivnímu stárnutí a ukázat význam mezigeneračního dialogu, se letos koná historicky poprvé. Soutěžní se ve čtyřech kategoriích: audiovizuální, rozhlasové, tiskové a fotografické. Přihlásit se mohou jak jednotliví lidé, tak firmy. Každý autor může Radě vlády pro seniory a stárnutí populace nejpozději do 31. srpna 2013 poslat maximálně tři práce z každé kategorie. Nejlepší díla vybere nezávislá porota složená ze zástupců MPSV, dalších ministerstev, krajů či nevládních organizací. Hodnotit bude formální i obsahovou stránku. Výsledky unikátního uměleckého klání vyhlásí ministryně Ludmila Müllerová u příležitosti Mezinárodního dne seniorů, tedy 1. října. O soutěži bližší na: www.mpsv.cz/cs/2856 a www.mpsv.cz/cs/3017

Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017

Lenka Bočková

Cílem článku je představení procesu tvorby a obsahu Národního akčního plánu podporujícího pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017' (dále jen „NAP 2013–2017“), který bude určovat zaměření státní politiky v oblasti stárnutí populace a seniorů pro další období. Vzhledem k širokému spektru a komplexnosti témat prezentovaného dokumentu se článek zaměří pouze na jednu z priorit NAP 2013–2017, kterou je „Zaměstnávání starších osob a seniorů ve vztahu k nároku na starobní důchod“, neboť opatření navržená v této oblasti mohou významně napomoci prodloužení aktivního života starších osob a seniorů. S ohledem na probíhající demografické změny delší setrvání starších pracovníků na trhu práce významně přispívá ke zvýšení udržitelnosti průběžně financovaného systému důchodového pojištění i k celkovému ekonomickému rozvoji společnosti.

Shrnutí vývoje strategických dokumentů v oblasti stárnutí populace

Strategické dokumenty v obecné rovině představují dlouhodobý záměr činnosti za účelem dosažení vytčených cílů v podmínkách nejistoty. Takové dokumenty stanovují vize, cíle nebo opatření ve vymezené oblasti. Mohou se však výrazně lišit v úrovni měřitelnosti vytčených cílů, v konkrétnosti navrhovaných opatření, ve způsobech pravidelné evaluace a v mnoha dalších oblastech. Vliv má nepochybně i skutečnost, zda mají spíše politický či naopak expertní charakter. Strategické dokumenty k tématu stárnutí populace na mezinárodní úrovni vznikají již několik desetiletí.

Prvním takovým dokumentem byl Vídeňský mezinárodní akční plán pro stárnutí přijatý na prvním Světovém shromáždění o stárnutí ve Vídni v roce 1982 (UN, 1983). Byl koncipován jako průvodce politik a programů v oblasti stárnutí. Výrazný posun vnímání demografického stárnutí nastal až o dvě desetiletí později v roce 2002 přijetím Madridského mezinárodního akčního plánu pro stárnutí (UN, 2002). Jedná se o první mezinárodní dohodu, která uznává potenciál starších lidí pro společnost. Uvedený akční plán vybízí jednotlivé státy k vytvoření zastřešujících národních strategií, které identifikují výzvy a příležitosti stárnutí populace. Tvůrci dokumentu kladli důraz i na pravidelné hodnocení, které probíhá jednou za pět let prostřednictvím Regionální implementační strategie pro jednotlivé regiony OSN (UN, 2002)².

Aktivnímu a zdravému stárnutí se systematicky věnuje i Světová zdravotnická organizace. V roce 2006 realizovala výzkumný projekt Města přátelská seniorům, který se stal východiskem pro další aktivity v oblasti komunitního rozvoje a výzkumu a pro vznik rozsáhlejší globální sítě komunit přátelských k seniorům (WHO, 2007).

Rovněž Evropská unie si uvědomuje aktuálnost tohoto tématu a povzbuzuje členské státy k řešení výzev spojených se změnami v demografické struktuře a k systematické přípravě na důsledky plynoucí ze stárnutí populace. Důkazem je i vyhlášení roku 2012 Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity³.

Na základě doporučení Evropské hospodářské komise OSN (v důsledku vzniku Madridského mezinárodního akčního plánu pro stárnutí, 2002) vznikl v ČR Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007 (MPSV, 2003). Již v roce 2002 bylo na stárnutí nahlíženo jako na příležitost, z které mohou mít prospěch všechny generace. Zdůrazněn byl apel jak na mladou a střední generaci, tak i na samotné seniory. Druhý, navazující Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (MPSV, 2008)⁴ byl o poznání propracovanější, a to jak po stránce obsahové, tak i co do rozsahu dokumentu. Vycházel z předpokladu, že při řešení výzev spojených s demografickým stárnutím se musíme zaměřit na strategické oblasti a priority, které je nezbytné prosazovat horizontálně napříč sektory a na všech úrovních veřejné správy. Program definuje

základní principy, ze kterých by měl vycházet přístup ke starším osobám, i strategické priority, které by měly vést ke zvýšení kvality života ve stáří a k úspěšnému řešení výzev spojených s demografickým stárnutím. V roce 2012 probíhal v ČR stejně jako v dalších státech EU Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity, za jehož gestora bylo určeno Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“). Hlavním výstupem uvedeného roku v ČR bylo vytvoření nového strategického dokumentu, jenž vycházel z předpokladu, že stárnutí populace je pozitivní a senioři jsou pro společnost přínosem. I proto došlo k přejmenování dokumentu z Národního programu přípravy na stárnutí na Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. Materiál mimo jiné upozorňuje na skutečnost, že k postupnému prodlužování naděje dožití směřovaly všechny společnosti, a proto lze prodlužování střední délky života považovat za úspěch, i když s sebou přináší výzvy, na které je nyní nezbytné reagovat.

Základní rámec NAP 2013–2017

Pro správné určení prioritních oblastí je nutné vycházet mimo jiné i z aktuální demografické situace a očekávaného vývoje v dalším období.

V ČR lze očekávat nejvýraznější nárůst skupiny seniorů ve věku 85 a více let. Dle demografických predikcí by se tato věková skupina měla do roku 2066 dle střední varianty projekce zvýšit na 7,5násobek oproti stavu v roce 2009 (ČSÚ, 2009). Tabulka č. 1 ukazuje nárůst věkové skupiny 85 a více let pro nejbližší období. Mezi lety 2012 až 2017 by se měl počet seniorů v uvedeném věku zvýšit o 40 tisíc.

Podle rozdílné střední délky života mužů a žen lze předpokládat, že v nejstarších věkových skupinách budou zastoupeny převážně ženy, které se průměrně dožívají vyššího věku. Tuto skutečnost je nezbytné brát v úvahu při plánování rozvoje zdravotní a sociální péče. Zajištění péče v případě zhoršeného zdravotního stavu tak nebudou moci obstarat partneři, ale děti seniorů a profesionální poskytovatelé te-

Tabulka č. 1: Věkové složení obyvatelstva podle věkových skupin, muži a ženy, k 1. 1., střední varianta projekce do roku 2066, vybrané roky

Věková skupina	2012			2017		
	počet	podíl na populaci ČR (v %)	podíl žen ve věkové skupině (v %)	počet	podíl na populaci ČR (v %)	podíl žen ve věkové skupině (v %)
65 až 74 let	996 996	9,4	55,6	1 229 841	11,5	54,9
75 až 84 let	542 467	5,1	62,6	572 354	5,3	61,0
85 + let	160 900	1,5	71,4	201 607	1,9	69,6

Zdroj: ČSÚ, 2009

rénních a pobytových sociálních a zdravotních služeb.

První prioritou a zároveň celkovým rámcem NAP 2013–2017 je zajištění dodržování a ochrany lidských práv seniorů. Z důvodu jejich zranitelnosti zejména v pokročilém věku jim musí být zajištěno právo na respekt, právo na důstojné zacházení a na důstojné podmínky v jakémkoliv prostředí, právo na důstojný život a na participaci ve společnosti.

K využití potenciálu, který ze stárnutí populace vyplývá, je dále nezbytné se zaměřit na dvě základní oblasti - zdraví a celoživotní učení. Od nich se odvíjí možná účast na trhu práce nebo aktivní podíl na rozvoji občanské společnosti (formou dobrovolnictví či v rámci rodiny). Pokud jsou lidé zdraví, mají kompetence odpovídající požadavkům trhu práce a jsou jim zabezpečeny pracovní podmínky odpovídající jejich potřebám, dochází ke zmírnění či odstranění bariér bránících prodloužení pracovního života, a tím i ke zvyšování ekonomického růstu. Aktivita seniorů mimo trh práce vede k rozvoji mezigeneračního dialogu a k posilování sociální soudržnosti. S postupujícím demografickým stárnutím se seniori stávají stále heterogennější skupinou, především s ohledem na funkční zdatnost a soběstačnost. Všichni starší pracovníci a seniori nemohou být aktivní na trhu práce a v rámci občanské společnosti či rodiny. Nedílnou součástí musí být rozvoj kvalitního prostředí pro život seniorů a zajištění důstojné a odpovídající péče, neboť tato oblast patří k povinnostem každé společnosti a odráží úroveň vyspělosti dané země a společenské odpovědnosti.

Zaměstnávání starších osob a seniorů ve vazbě na systém důchodového pojištění

Tato priorita se zaměřuje na oblast důchodového systému ve vazbě na uplatnění na trhu práce, na rozvoj flexibilních pracovních míst a na rozvoj age managementu v ČR.

Způsob nastavení systému důchodového pojištění je důležitým nástrojem k motivování starších osob k setrvání na trhu práce. Důchodový systém musí ponechat každému co nejširší prostor pro individuální volbu způsobu odchodu do důchodu a naopak nesmí vytvářet podněty k předčasnému opuštění trhu práce, ani bariéry pro ekonomickou aktivitu seniorů. V současné době byly odstraněny všechny bariéry pro ekonomickou aktivitu po dosažení důchodového věku. Poslední významná úprava v této oblasti byla zavedena v roce 2010, kdy došlo ke zrušení omezení pracovního vztahu na dobu jednoho roku při souběžném pobírání starobního důchodu a zároveň zvýhodnění důchodové dávky o 0,4% výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů. Dochází proto k výrazné preferenci práce v souběhu s důchodem před tzv. přesluhováním, které vede ke skutečnému prodloužení pracovního života a odkladu odchodu do

Tabulka č. 2: Podíl částečných úvazků na celkové zaměstnanosti u osob starších 50 a více let ve vybraných zemích

Země/Čas	2005Q4	2006Q4	2007Q4	2008Q4	2009Q4	2010Q4	2011Q4	2012Q4
EU-27	17,2	17,5	17,5	17,7	18,4	18,6	18,9	19,3
ČR	4,4	4,3	4,3	4,4	5,0	5,0	4,5	5,4
Nizozemsko	45,8	45,7	46,6	47,0	47,9	48,3	48,8	49,6

Zdroj: Eurostat, 2012

důchodu. Tuto situaci bude proto nutné v budoucnu dobře analyzovat s cílem zjistit, zda nepřináší deformaci trhu práce zejména s ohledem na nerovné postavení pracujících důchodců oproti pracovníkům v předdůchodovém věku.

I vzhledem k vytvoření II. pilíře, který počítá s přenesením části odpovědnosti za hmotné zabezpečení na stáří ze státu na jedince, bude potřeba zajistit kvalitní informovanost veřejnosti, neboť na základě dostupných informací o vlastních důchodových nárocích se občan rozhoduje o časování odchodu do důchodu, o další účasti na trhu práce a stanovení preferencí spotřeby a úspor.

V oblasti trhu práce je hlavním úkolem pro následující období zvýšení zaměstnanosti starších pracovníků. Tento cíl vychází i z politiky zaměstnanosti v EU. Ve strategii Evropa 2020 je jedním z cílů zvýšení celkové míry zaměstnanosti ve věkové skupině 20–64 let na 75 % a ve věkové skupině 55–64 let na 55 %. V ČR přitom v současné době dosahuje míra zaměstnanosti v první uvedené skupině jen 47,6 %. Naopak ČR zaujímá druhé místo v celé EU v míře zaměstnanosti ve věkové skupině 50–54 let, která dosahuje 84,7 %. U dalších věkových skupin je situace ve srovnání s dalšími státy EU horší, konkrétně ve věkové skupině 55–59 let je míra zaměstnanosti 69,3 % (tj. 7. místo v EU), ve věkové skupině 60–64 let je to 17. místo s hodnotou 25,8 % a u skupiny 65–69 let pak 16. místo s mírou zaměstnanosti 9,3 % (Eurostat, 2012).

Cíle ke zvýšení zaměstnanosti uvedené v NAP 2013–2017 se zaměřují především na podpoření samostatného podnikání starších pracovníků, podporu flexibility trhu práce při zaměstnávání starších pracovníků a na rozvoj age managementu.

První z cílů vychází ze zkušeností z Velké Británie, kde působí nestátní nezisková organizace PRIME, která se snaží podpořit starší pracovníky v nastartování podnikání. Konkrétně se zaměřuje na poradenství a podporu, organizování motivačních akcí, mentoring, mikrofinancování úvěrů a další oblasti. Z ročního objemu 5000 až 6000 osob starších padesáti let, které přišly o zaměstnání, si 20 % založí vlastní podnikání. Dle šetření organizace PRIME byl za největší problém považován přístup k financím (téměř 2/3 dotázaných osob ve věku 50 a více let). Rovněž zkušenosti ukázaly, že největší úspěšnost při založení podniku měly osoby, které čelily nezaměstnanosti kratší dobu. Pilotní výzkum v této oblasti proběhl i v ČR. Cílem bylo realizovat a zhodnotit

formou akčního výzkumu projekt malého rozsahu zaměřený na podporu podnikání nezaměstnaných osob starších 50 let. Závěry z výzkumu potvrzují, že pro určitou kategorii starších osob může být založení vlastního podniku vhodnou cestou řešení jejich nezaměstnanosti (Hora, Suchanec, 2012).

Druhá cesta ke zvýšení zaměstnanosti starších pracovníků, která je rovněž podpořena v NAP 2013–2017, vede přes zvýšení flexibility trhu práce. Dle doporučení Světové zdravotnické organizace by zaměstnavatelé měli zabezpečit přiměřenou flexibilitu v práci a ve struktuře pracovního prostředí tak, aby pracovní prostředí vyhovovalo všem typům starších pracovníků (Ilmarinen, 2005). Tato oblast je v ČR velmi zanedbaná ve srovnání s průměrem EU-27. Kromě ČR nejnižší míry částečných úvazků vykazují i Slovensko a Bulharsko. Z tabulky č. 2 je patrný vzrůstající trend využívání částečných úvazků, avšak i v tomto ohledu je rychlost růstu v ČR nižší než v EU-27. Pro srovnání ukazuje rovněž podíl využívání částečných úvazků na celkové zaměstnanosti v Nizozemsku, ve kterém má práce na částečný úvazek větší tradici.

Se zvýšením flexibility trhu práce úzce souvisí i poslední oblast týkající se rozvoje age managementu v ČR. Toto téma přitom zaujímá důležité postavení v NAP 2013–2017, neboť v ČR je zatím tento koncept spíše opomíjen. Age management lze definovat jako řízení s ohledem na věk, schopnosti a potenciál pracovníků. Průkopníkem v této oblasti je Finsko, které se tématem stárnoucích pracovníků zabývá již od 80. let 20. století. Právě Finský institut pracovního zdraví (dále jen „FIOH“) provedl longitudinální studii stárnoucích pracovníků, na jejímž základě byl přijat koncept „pracovní schopnosti“, který dle finského pojetí vyjadřuje: „...jak dobrý je pracovník v současnosti, v blízké budoucnosti a jak vykonává svoji práci z hlediska pracovních nároků, zdravotních a duševních dispozic.“ (Ilmarinen, 2004). Na tento koncept navázala řada národních programů, jejichž cílem byla podpora zdraví a pracovní schopnosti starších pracovníků. Od roku 2006 FIOH realizuje program zaměřený na životní dráhu a práci starších pracovníků.

Pro následující období jsou cíle v NAP 2013–2017 v této oblasti rozloženy do následujících kroků:

- Zvýšení informovanosti a dostupnosti dat prostřednictvím sběru příkladů dobré praxe, shrnutí dosavadních poznatků z již provedených výzkumů, podpora zapojení do mezinárodních projektů

a spolupráce a výměna zkušeností na mezinárodní úrovni.

- Vzhledem k šíři tématu je nutná spolupráce mezi klíčovými aktéry v této oblasti vytvořením expertní sítě složené ze zástupců zaměstnavatelů, lékařů, sociologů, vzdělavatelů, demografů, ekonomů, úřadů práce a agentur práce i jednolivých ministerstev.
- Pomocí informační kampaně a osvěty na téma věkové diverzity jakožto konkurenční výhody pro firmy postupně měnit postoje ke stárnutí ve společnosti.
- Na úřadech práce jsou v současnosti práce poradců příliš orientovány na motivaci účastníků, rozvoj kompetencí uplatnitelných na trhu práce, osobnostní rozvoj účastníků a zvýšení jejich komunikačních dovedností a sebezprezentace, poradenství se však málo zaměřuje na to, jak postupovat při hledání práce vzhledem ke svému věku. Dalším krokem proto bude rozšíření modulu určeného speciálně poradcům na úřadech práce.
- V posledním období platnosti NAP 2013–2017 dojde k navržení takových změn v legislativě, které usnadní zavádění a šíření age managementu. Důraz přitom bude kladen na (1) zvážení možnosti zavedení flexibilního odchodu do starobního důchodu; (2) zavedení finanční motivace pro zaměstnavatele podporující rozvoj flexibilních forem práce s ohledem na potřeby starších pracovní-

ků a absolventů; (3) definování nových flexibilních forem práce v zákoníku práce a vytvoření podmínek pro jejich aplikaci, které pomohou zaměstnavatelům v jejich využívání; (4) revidování oblasti BOZP s ohledem na stárnutí zaměstnanců.

Zavádění zcela nového komplexního přístupu ke starším pracovníkům může být úspěšné pouze za podmínky dlouhodobého směřování a postupování po malých krocích. Tato skutečnost se odráží i v této prioritě, proto by po skončení platnosti NAP 2013–2017 nemělo dojít k přerušení započatých aktivit. Naopak budoucí strategický dokument by měl na dosažené výsledky navázat a opět o něco dál posunout rozvoj age managementu v českém prostředí.

- 1 Schválen usnesením vlády ČR dne 13. února 2013 č. 108.
- 2 V případě ČR se jedná o Regionální implementační strategii pro evropský region.
- 3 Viz Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 940/2001/EU ze dne 14. září 2011.
- 4 Viz usnesení vlády ČR ze dne 19. ledna 2008 č. 8.

Literatura:

- ČSÚ (2009). Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2065 on-line <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/4020-09>
- Eurostat Database B. [on-line] [cit. 7. 9. 2012] Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_ifs/data/database
- Hora, O. - Suchanec M. Podpora a rozvoj podnikání osob nad 50 let, evaluační studie sociálního experi-

mentu formou akčního výzkumu, FÓRUM sociální politiky, 2/2012.

- Ilmarinen, J. - Tuomi, K. (2004). „Past, present and future of work ability.“ In: Past, present and future work ability. Edited by J. Ilmarinen, S. Lehtinen. Peuple and Work Research Reports 65. Finnish Institute of Occupational Health, Helsinki, 1-25.
- Ilmarinen, J. Towards a Longer Worklife!. Helsinki: Finnish Institute of Occupation Health, 2005.
- MPSV. Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007. Praha: MPSV, 2003. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2869>
- MPSV. Kvalita života ve stáří: Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012. Praha: MPSV, 2008. ISBN 978- 80- 86878- 65-2. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5045/staruti_cz_web.pdf
- MPSV. Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. Praha: MPSV, 2013. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14540/III_vlada_Akcní_plan_staruti_.pdf
- UNITED NATIONS. Madrid International Plan of Action on Ageing. New York: United Nations, 2002, 58 s. Dostupné z: <http://social.un.org/index/Portals/0/ageing/documents/Fulltext-E.pdf>
- UNITED NATIONS. Vienna International Plan of Action on Aging. New York: United Nations, 1983, 50 s. Dostupné z: <http://www.un.org/es/globalissues/ageing/docs/vipaa.pdf>
- UNITED NATIONS. Regional Implementation Strategy for the Madrid International Plan of Action on Ageing. New York: United Nations, 2002, 23 s. Dostupné z: <http://social.un.org/index/LinkClick.aspx?fileticket=bRh2R09UA6g%3d&tabid=330>
- WHO. Globální města přátelská seniorům: Průvodce. Ženeva: WHO, 2007, 82 s. ISBN 978-92-4-154730-7. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7980/WHO_age_friendly_cities_cz.pdf

Autorka působí na katedře sociální práce FFUK.

Poznatky z praxe

Indikátory sociálního podniku

Marie Dohnalová

Pojmy sociální podnik a sociální ekonomika se během posledních desetiletí začínají často objevovat v různých souvislostech v různých zemích celého světa. Schopnost sociální ekonomiky a jejích subjektů - sociálních podniků - inovativním způsobem reagovat na sociální potřeby vede k tomu, že její význam roste. Významnou roli má evropská tradice, historie a kořeny dobrovolnických organizací a nadací, tradice vzájemnosti, družstevnictví a další organizované pomoci, která představuje základ dnešní sociální ekonomiky. Sociální podniky nabývají ekonomického významu zejména zaměstnáváním osob, které obtížně hledají práci na otevřeném trhu práce (sociální podniky pro pracovní integraci). Rostoucí zájem s sebou v různých kontextech přináší rozdílné přístupy ke konceptualizaci subjektů.¹ V zahraničí Jacques Defourny, Jean-Louis Laville a další propojují myšlenky ekonomiky sociální, solidární, etické nebo humanitní se zdůrazňováním významu místních sociálních podniků, sociálních podniků pro pracovní integraci a sociálního podnikání.² V příspěvku seznamujeme s metodikou, kterou používá výzkumný tým katedry studií občanské společnosti Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze pro identifikaci českých sociálních podniků. Zároveň prezentujeme výsledky výzkumu zaměřeného na určení indikátorů sociálního podniku.

Sociální ekonomika - hodnoty sdílené jejími subjekty

Sociální ekonomika je spojovaná se třetím sektorem. Je součástí národního hospodářství vedle veřejného sektoru a tržního sektoru. Pro třetí sektor se užívá různé označení, u nás nejčastěji neziskový sek-

tor. Neziskový sektor a sociální ekonomika představují z velké části překrývající se oblasti. Subjekty v sociální ekonomice jsou soukromé, nezávislé na státu, vykonávající ekonomické činnosti, ale odlišují se od ziskových subjektů v tržním sektoru tím, že zároveň sledují sociální a environmentální cíle. Sociální cíl bývá spojován se

zaměstnáváním osob ze znevýhodněných sociálních skupin, které obtížně hledají uplatnění na otevřeném trhu práce, nebo s poskytováním produktů či služeb těmto osobám.

Průzkumné stanovisko k sociální ekonomice a k sociálním podnikům formuloval Evropský hospodářský a sociální výbor

v roce 2011.³ Zdůrazňuje, že sociální ekonomika a sociální podnikání jsou úzce spojeny se *Strategií Evropa 2020*. Výbor podporuje Evropskou komisi při zahájení politického rámce a akčního plánu za účelem podpory sociálních podniků v Evropě, zejména v nových členských státech EU. Uvádí, že sociální podniky jako nezávislé subjekty často pocházejí z organizací občanské společnosti nebo jsou k nim přidružené a zapojují i dobrovolníky. Mají rozmanité právní formy a modely („např. družstva, vzájemné společnosti, dobrovolná sdružení, nadace, výdělečné či nevýdělečné podniky, často spojení různých právních forem a občas změna formy podle potřeby),“⁴⁵ vyvářejí sociální výhody a umožňují podnikání všem. Výbor doporučuje, aby příští programové období strukturálních fondů přímo zahrnovalo programy pro zakládání a rozvoj sociálních podniků, jejichž vícezdrojové financování je spojeno i s veřejnými zdroji, soukromými dary a členskými poplatky.

„Subjekty sociální ekonomiky jsou definovány charakteristickými znaky a hodnotami, které sdílejí:

- upřednostňování osoby a sociálních cílů před kapitálem;
- ochrana a uplatňování zásady solidarity a odpovědnosti;
- spojení zájmů členů/uživatelů a obecného zájmu;
- demokratická kontrola ze strany členů;
- dobrovolná a otevřená účast;
- samostatné řízení a nezávislost na veřejné moci;
- využívání podstatné části zisku pro dosažení cílů trvale udržitelného rozvoje, v zájmu poskytování služeb členům a služeb obecného zájmu.“⁴⁶
- Sociální podniky a jejich management nejsou zcela závislé na cizím kapitálu ani na veřejných financích a institucích, mají své vlastní příjmy. Hlavní jsou lidé a jejich práce, vnější vztahy generují sociální kapitál. Právní forma subjektu není určujícím faktorem – jde o organizace, společnosti, sociální podniky a subjekty i (nadace) podporující jejich činnost.⁷

Oblasti sociální ekonomiky

Sociální ekonomika „je všude pro všechny, kdekoliv“, vytváří podmínky pro podnikání pro každého. Sociální podniky jsou časté v oblastech jako:

- sociální zabezpečení, sociální a zdravotní služby;
- místní služby (údržba, úklid, oprava a modernizace bydlení a zeleně, sociální doprava a jiné);
- vzdělání, školení a výzkum;
- kultura, sport a činnosti ve volném čase;
- sociální turistika;
- pojišťovací služby;
- bankovní služby;
- energetika;
- zájmy spotřebitelů;
- průmyslová výroba;
- zemědělská výroba;

- řemesla;
- stavba, bydlení;
- družstevní bytová výstavba.⁸

Sociální ekonomika má dlouhou tradici ve Francii, Španělsku, Portugalsku, Itálii, Švédsku, ve Velké Británii i v dalších zemích. Mimo Evropu najdeme sociální podniky a sociální podnikání i v jiných částech světa: USA, Latinská Amerika, Kanada.⁹

Sociální ekonomika a sociální podniky v České republice

Ve zprávě o sociální ekonomice v Evropské unii byly v roce 2005 členské státy rozděleny do tří skupin podle přijetí sociální ekonomiky. Česká republika je uvedena ve třetí skupině států, tj. s neuznáním sociální ekonomiky.¹⁰ Sociální ekonomika není legislativně vymezena, chybí formální definování sociálních podniků.

Požadavek přijetí sociální ekonomiky v českém prostředí je dán jednak evropskými iniciativami, ale také domácími procesy souvisejícími s úsporou výdajů z veřejných rozpočtů, potřebou zvyšovat zaměstnanost, přispět k sociálnímu začleňování a k udržitelnému místnímu rozvoji a stabilitě regionů.

Výzkum sociálních podniků

Rozvoj a zviditelnění sociálního podnikání a sociálních podniků vzbuzuje pozornost akademické obce. Poznávání zahraniční teorie i praxe sociální ekonomiky nebo získání informací o sociálních podnicích v zahraničí vede k zahájení bádání a výzkumu českých sociálních podniků.¹¹ U nás podniky vznikají „zdola“ dobrovolným rozhodnutím občanů, mohou vytvářet nová pracovní místa, zaměstnávat osoby ze znevýhodněných sociálních skupin, nabízet produkty a služby, v obcích vytvářet alternativní nebo komplementární způsoby uspokojování potřeb občanů. Zájem o vznik sociálního podniku je podpořen Evropským sociálním fondem. Pro roky 2010–2013 byly formulovány Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR požadavky na sociální podniky v textu výzvy pro předkládání grantových projektů v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost „Sociální ekonomika“.

Studie a výzkum sociální ekonomiky, sociálních podniků i navazování kontaktů se zahraničními institucemi provádí několik let Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze (FHS UK). Výzkumníci vychází z předpokladu, že pro zahájení zkoumání a doložení tvrzení, že česká sociální ekonomika existuje, lze pro její definování využít dva stávající zahraniční přístupy, a to právně/institucionální přístup a normativní přístup.¹²

Podle právně/institucionálního přístupu sociální ekonomiku vytvářejí různé právní formy subjektů a také organizace, které ji podporují. Za subjekty lze považovat některé organizace neziskového sektoru, část družstev i obchodních společností. Normativní přístup zdůrazňuje hodnoty a koncept trojí zodpovědnosti a prospěchu: eko-

nomického, sociálního a environmentálního.

Základem metodologie zkoumání výzkumníků FHS UK je definice sociálního podniku, kterou vypracovala evropská výzkumná společnost EMES. Toto definování je přijímáno v rámci Evropské unie, ale i v dalších zemích světa. Jedná se o ekonomické a sociální charakteristiky „ideálního“ sociálního podniku.¹³

V roce 2006 EMES zveřejnila studii – závěrečnou zprávu z výzkumu role sociálních podniků v zemích střední a východní Evropy a ve Společenství nezávislých států.¹⁴ Uvádí se v ní, že výzkum sociální ekonomiky a sociálních podniků byl dosud realizován v patnácti zemích Evropské unie, v nových členských státech a v dalších zemích však systematicky proveden nebyl. Ve zprávě se konstatuje, že v České republice, Estonsku, Litvě, Polsku a Slovinsku lze nalézt právní formy subjektů sociální ekonomiky - asociací, nadací, družstev i různých typů nestátních neziskových organizací.¹⁵

V České republice jsou to podle závěrečné zprávy občanská sdružení, družstva, obecně prospěšné společnosti a nadace. Autoři studie upozorňují na to, že pro nadace platí přísná omezení, co se týče angažovanosti v ekonomických aktivitách, a že podstatou občanských sdružení není produkce zboží a služeb pro trh. Specifické jsou obecně prospěšné společnosti, které mají dovoleno vykonávat ekonomické aktivity, protože to mají uvedeno ve svém statutu. Očekává se, že tyto aktivity jsou veřejně prospěšné, a proto mají výhody v placení daní. Podobně specifická je i část občanských sdružení, která mají uvedeno ve stanovách, že budou vykonávat veřejně prospěšné ekonomické aktivity.¹⁶

Indikátory sociálního podniku podle EMES

Ve studii je uvedeno devět indikátorů „ideálního“ sociálního podniku podle EMES, zároveň však autoři připouštějí, že ve zkoumaných zemích není možné vyžadovat splnění všech těchto znaků. Formulují proto přízvušnou „jemnější“ definici sociálního podniku. „Provedené studie naznačují, že některá kritéria nejsou ve zkoumaných zemích dosud splněna a bude vyžadovat určitý čas, než budou moci být vyžadována.“¹⁷

Přízvušná „jemnější“ definice obsahuje tři základní ekonomické a tři základní sociální indikátory.

Ekonomické indikátory

1. Trvalé aktivity zaměřené na výrobu zboží a/nebo prodej služeb. Hlavním cílem sociálních podniků není, na rozdíl od tradičních organizací občanské společnosti, angažovanost v dobročinných aktivitách nebo v přerozdělování finančních toků. Vyrábějí výrobky nebo poskytují služby lidem. Ekonomická činnost je jedním z hlavních důvodů jejich existence.

Tabulka č. 1: Principy sociálního podniku²²

PRINCIPY SOCIÁLNÍHO PODNIKU	1. Sociální prospěch	2. Ekonomický prospěch	3. Environmentální a místní prospěch
<p>CHARAKTERISTIKY (jsou v souladu s evropským pojetím sociálního podniku. Sociální podnik je má splňovat nebo k nim směřovat.)</p> <p>Podtrženo = vyžadováno.</p>	<p>a) <u>Provozování aktivity prospívající společnosti či specifické skupině (znevýhodněných) lidí.</u></p> <p>b) <u>Participace zaměstnanců a členů na strategickém směřování podniku.</u></p> <p>c) <u>Případný zisk používán přednostně pro rozvoj sociálního podniku a/nebo pro naplnění veřejně prospěšných cílů.</u></p>	<p>a) <u>Vykonávání soustavné ekonomické aktivity.</u></p> <p>b) <u>Nezávislost (autonomie) v manažerském rozhodování a řízení na externích zakladatelích nebo zřizovatelích.</u></p> <p>c) <u>Alespoň minimální podíl tržeb z prodeje výrobků a služeb na celkových výnosech a jeho dynamika.</u></p> <p>d) <u>Schopnost zvládat ekonomická rizika</u></p> <p>e) <u>Trend směrem k placené práci.</u></p>	<p>a) <u>Přednostní uspokojování potřeb místní komunity.</u></p> <p>b) <u>Využívání přednostně místních zdrojů.</u></p> <p>c) <u>Uspokojování přednostně místní poptávky.</u></p> <p>d) <u>Zohledňování environmentálních aspektů výroby i spotřeby.</u></p> <p>e) <u>Spolupráce sociálního podniku s důležitými místními aktéry.</u></p> <p>f) <u>Inovativní přístupy a řešení.</u></p>

2. Vysoký stupeň autonomie. Sociální podniky jsou zakládány skupinami lidí a jsou jimi řízeny na základě plánů, které vypracovávají. Mohou i záviset na veřejných dotacích, ale nejsou přímo ani nepřímo řízeny veřejnými institucemi nebo jinými organizacemi (svazy, soukromými společnostmi atd.).
3. Trend směrem k placené práci. Zpočátku není nutně vyžadováno vytvoření placených pracovních míst. Podniky mohou v počáteční etapě vznikat na základě dobrovolné práce, avšak musí být jasný trend k vytváření pracovních míst.

Sociální indikátory

1. Základním smyslem sociálního podniku je provozovat aktivity prospívající společnosti či specifické skupině lidí.
2. Rozhodování není založeno na vlastnictví kapitálu, síla hlasovacího práva by neměla být závislá na výši vložených prostředků. Důležitými prvky jsou demokratický styl řízení, zapojování všech aktérů vykonávané aktivity, spolupráce s klienty či zákazníky, zapojení zainteresovaných partnerů do rozhodovacího procesu a participativní management.
3. Sociální podniky buď vůbec nerozdělují zisk, nebo ho mohou rozdělovat jen do určité míry. Lze mezi ně zahrnout i podniky, které mohou bez omezení rozdělovat vysoké procento zisku (50–60 %), vyloučeny jsou však ty podniky, jejichž cílem je maximalizace zisku.

Podle této přizpůsobené „jemnější“ definice sociálního podniku výzkumný tým katedry studií občanské společnosti FHS UK spolu s badateli Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (VÚPSV) vypracoval *metodiku pro identifikaci českých sociálních podniků* (subjektů sociální ekonomiky) a realizoval v letech 2008–2010 výzkum.¹⁸ Na základě uvedené studie a propojením právně/institucionálního přístupu a normativního přístupu výzkumníci FHS UK a VÚPSV došli k závěru, že českou sociální ekonomiku tvoří soukromé na státu nezávislé subjekty:

- obecně prospěšné společnosti, občanská sdružení a církevní právnické osoby zřizované církvemi a náboženskými společnostmi (evidované právnické osoby-

účelová zařízení církve), které vykonávají ekonomické aktivity za účelem financování svého poslání nebo pracovního uplatnění svých klientů,

- některá družstva, obchodní společnosti a osoby samostatně výdělečně činné,
- organizace, které sociální podniky různým způsobem podporují (nadace, finanční instituce, poradenské a vzdělávací organizace).

Předmětem výzkumu FHS UK a VÚPSV byly obecně prospěšné společnosti v sociální oblasti. Obecně prospěšná společnost je totiž typem právnické osoby, která má s výjimkou zájmu podílu na podnikání jiných osob širokou možnost vyvíjet ekonomickou činnost. Ze své podstaty není na rozdíl od podnikatelů při poskytování služeb motivována snahou o získání zisku. Výstupem z výzkumu je publikace s názvem *Sociální ekonomika*.¹⁹

Názorová platforma TESSEA

V roce 2009 založila skupina zainteresovaných osob názorovou platformu pro podporu sociální ekonomiky a sociálního podnikání TESSEA.²⁰ Platforma vznikla v projektu „Tematická síť pro rozvoj sociální ekonomiky“ spolufinancovaném z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu obecně prospěšné společnosti Nová ekonomika, o. p. s. Indikátory sociálního podniku podle EMES byly východiskem pracovní skupiny „Definice“, kterou vedla Marie Dohnalová z FHS UK. Skupina vypracovala definice a *tabulku principů sociálního podniku* (viz tabulka č. 1) vhodné pro české prostředí. Úvodem vymezuje sociální podnikání jako podnikatelské aktivity prospívající společnosti a životnímu prostředí a definuje sociální podnik.

Definice sociálního podniku

„Sociální podnikem se rozumí ‚subjekt sociálního podnikání‘, tj. právnická osoba založená dle soukromého práva nebo její součást nebo fyzická osoba, které splňují principy sociálního podniku. Sociální podnik naplňuje veřejně prospěšný cíl, který je formulován v základacích dokumentech. Vzniká a rozvíjí se na konceptu tzv. trojího prospěchu – ekonomického, sociálního a environmentálního.“²¹

Závěr

V rámci vymezení sociálního podniku a sociální ekonomiky v členských státech Evropské unie i v dalších zemích světa předkládá evropská výzkumná společnost EMES návrh konceptu a indikátorů sociálního podniku, který definuje na základě empirických výzkumů. Protože v České republice není možné vyjít z legislativního rámce pro sociální ekonomiku a sociální podniky a iniciativa pro přijetí koncepce přichází zdola, základní metodou současného výzkumu sociálních podniků je právě přístup podle EMES. Podobně jako sociální podniky v jiných zemích vykonávají u nás tyto soukromé subjekty ekonomické činnosti, ale odlišují se od tržních ziskových společností tím, že sledují sociální a/nebo environmentální cíle v daném místě. Často zaměstnávají osoby ze znevýhodněných sociálních skupin a přispívají tím k sociálnímu začleňování a ke snížení nezaměstnanosti. V současné době lze již využít poznatků z výzkumu katedry studií občanské společnosti Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze a Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, který určuje možné právní formy sociálního podniku a také potvrzuje možnost přijetí zahraničních indikátorů sociálního podniku v českém prostředí.

1 Šloufová, R. Sociální podnikání a sociální podnik. In Dohnalová, M. a kol.: *Sociální ekonomika, sociální podnikání, podnikání pro každého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012.

2 Hart, K., Laville J. L., Cattani, A. D. (eds.). *The Human Economy*. Cambridge: Polity Press, 2010.

3 Social entrepreneurship and social enterprise. INT/589. [online]. Bruxelle: The European Economic and Social Committee, 2007. [citováno 2012-11-06]. Dostupné z: <http://eescopinions.eesc.europa.eu/EESCopinionDocument.aspx?identifier=ces\intint589\ces1584-2011_ac.doc&language=EN>

4 *Strategie Evropa 2020*. [online]. [citováno 2012-11-20]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/europe2020/index_cs.htm>

5 Stanovisko *Sociální podnikání a sociální podniky*. Český překlad. Brusel: Evropský hospodářský a sociální výbor, 2011, s. 4.

6 *Zpráva o sociální ekonomice* [online]. Výbor pro zaměstnanost a sociální věci, (2008/2250(INI)), 26. ledna 2009. Štrasburk: Evropský parlament [cit. 2009-07-25]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2009-0015+0+DOC+XML+V0//CS>.

7 Srovnávací analýza modelů sociální ekonomiky v EU a možnosti jejich aplikace v ČR v rámci programového období Evropského sociálního fondu 2007–2013. Praha: GLE. 2008.

8 Zdroj: Social Economy Europe. [online]. [cit. 2009-12-22]. Dostupné z: <http://www.socialeconomy.eu.org/spip.php?rubrique10&lang=en>, překlad: N. Guri.

9 Kearns, K. *Private Sector Strategies for Social Sector Success*. San Francisco: Jossey-Bass, 2000.

10 Ávila, R. Ch., Campos, J. L. M. *Social Economy in the European Union* [online]. Bruxelles: The European Economic and Social Committee, 2007. [citováno 2012-11-05]. Dostupné z URL: <http://www.socialeconomy.eu.org/spip.php?article420>.

11 Blíže In Dohnalová, M. Sociální ekonomika. In Skovajsa M. a kol. *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál, 2010, s. 289-307.

12 Více In Dohnalová, M., Průša, L. a kol. *Sociální ekonomika*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011.

13 Definice uvedena In Dohnalová, M. a kol. *Sociální ekonomika, sociální podnikání, podnikání pro každého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012.

14 Studie obsahuje popis situace v České republice, Estonku, Litvě, Polsku, Slovinsku, Bulharsku, Makedonii, Srbsku, Bělorusku, Kazachstánu, Rusku a Ukrajině.

15 Study on Promoting the Role of Social Enterprises in CEE and the CIS. [online]. s. 101. UNDP-BRC, EMES, 2006 [citováno 2010-07-25]. Dostupné z: <http://europeandcis.undp.org/files/uploads/Social%20Enterprise%20Study_Final%20Draft_%20April%202006_pdf.pdf>, s. 28, překlad: M. Dohnalová.

16 Tamtéž, s. 45.

17 Tamtéž, s. 61.

18 Projekt GA ČR č. 002/08/ 0571 Sociální ekonomika - nová oblast výzkumu v České republice.

19 Dohnalová, M., Průša, L. a kol.: *Sociální ekonomika*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011.

20 Projekt Nové ekonomiky o.p.s., která založila názorovou platformu TESSEA. Více: <http://www.p-p-p.cz/cz>.

21 Výstup pracovní skupiny „Definice“. In Francová, P., Bednářiková, D. a kol. *Studie infrastruktury sociální ekonomiky v ČR – plná verze*. Praha: Nová ekonomika, o.p.s. 2011, s. 15.

22 Dohnalová, M. a kol. Tabulka principů sociálního podniku. Zpracováno v rámci projektu a zveřejněno In FRANCOVÁ, P., Bednářiková, D. a kol. *Studie infrastruktury sociální ekonomiky v ČR – plná verze*. Praha: Nová ekonomika, o.p.s. 2011, s. 15.

Literatura:

Ávila, R. Ch., Campos, J. I. M. *Social Economy in the European Union* [online]. Bruxelles: The European Economic and Social Committee, 2007. [citováno 2012-11-05]. Dostupné z URL: <http://www.socialeconomy.eu.org/spip.php?article420>.

Dohnalová, M. a kol. Tabulka principů sociálního podniku. In Francová, P., Bednářiková, D. a kol. *Studie infrastruktury sociální ekonomiky v ČR – plná verze*. Praha: Nová ekonomika, o.p.s. 2011.

Dohnalová, M., Průša, L. a kol. *Sociální ekonomika*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011.

Dohnalová, M. a kol. *Sociální ekonomika, sociální podnikání, podnikání pro každého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012.

Dohnalová, M. a kol. Sociální ekonomika. In Skovajsa M. a kol. *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál, 2010, s. 289-307.

Francová, P., Bednářiková, D. a kol. *Studie infrastruktury sociální ekonomiky v ČR – plná verze*. Praha: Nová ekonomika, o.p.s. 2011.

Hart, K., Laville J. L., Cattani, A. D. (eds.). *The Human Economy*. Cambridge: Polity Press, 2010.

Názorová platforma TESSEA. [online]. Dostupné z URL: <http://www.nova-ekonomika.cz/>, <http://www.sociální-ekonomika.cz/>, <http://www.p-p-p.cz/cz/>.

Kearns, K. *Private Sector Strategies for Social Sector Success*. San Francisco: Jossey-Bass, 2000.

Social Economy Europe. [online]. [cit. 2009-12-22]. Dostupné z: <http://www.socialeconomy.eu.org/spip.php?rubrique10&lang=en>, překlad: N. Guri.

Social entrepreneurship and social enterprise. INT/589. [online]. Bruxelles: The European Economic and Social Committee, 2007. [citováno 2012-11-06]. Dostupné z: http://eescopinions.eesc.europa.eu/EESCopinion_Document.aspx?identifier=ces\int\int589\ces1584-2011_ac.doc&language=EN

Srovnávací analýza modelů sociální ekonomiky v EU a možnosti jejich aplikace v ČR v rámci programového období Evropského sociálního fondu 2007–2013. Praha: GLE. 2008.

Stanovisko Sociální podnikání a sociální podniky. Český překlad. Brusel: Evropský hospodářský a sociální výbor, 2011.

Strategie Evropa 2020. [online]. [citováno 2012-11-20]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/europe2020/index_cs.htm>

Study on Promoting the Role of Social Enterprises in CEE and the CIS. [online]. s. 101. UNDP-BRC, EMES, 2006 [citováno 2010-07-25]. Dostupné z: <http://europeandcis.undp.org/files/uploads/Social%20Enterprise%20Study_Final%20Draft_%20April%202006_pdf.pdf>, s. 28, překlad: M. Dohnalová.

Zpráva o sociální ekonomice [online]. Výbor pro zaměstnanost a sociální věci, (2008/2250(INI)), 26. ledna 2009. Štrasburk: Evropský parlament [cit. 2009-07-25]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2009-0015+0+DOC+XML+V0//CS>.

Šloufová, R. Sociální podnikání a sociální podnik. In Dohnalová, M. a kol.: *Sociální ekonomika, sociální podnikání, podnikání pro každého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 45-61.

Šloufová, R., Dohnalová, M. Sociální podniky v ČR. Praha: VÚPSV, 2010.

Autorka působí na katedře studií občanské společnosti Fakulty humanitních studií UK.

Zajímavosti ze zahraničního tisku

Krise podrobuje evropský sociální model vážnému testu

Účastníci 9. Evropského regionálního setkání ILO v Oslo, zástupci vlád, zaměstnanců i zaměstnavatelů z 51 členských zemí z Evropy a střední Asie, hledali cesty, jak docílit efektivní politiky zaměstnanosti a sociální politiky, které povedou k růstu, konkurenceschopnosti a vzniku dobrých pracovních příležitostí. Podle generálního ředitele ILO Guye Rydera čelíme přetrvávající ekonomické krizi a krizi zaměstnanosti, která nemá v dohledné době žádné viditelné řešení. Podle posledních dat po sobě krize v Evropě zanechala 26,3 milionu nezaměstnaných, tj. o 10,3 mil. více, než když v roce 2008 vypukla globální finanční krize.

Nejnovější data také ukazují, že situace v oblasti zaměstnanosti se dále zhoršovala poté, co se začala uplatňovat konsolidační fiskální politika. Během posledních 6 měsíců v EU o práci přišel další milion lidí. Účastníci setkání přijali deklaraci, která posiluje roli ILO v regionu Evropy a střední Asie při pomoci zemím postiženým krizí při překonávání negativních ekonomických, sociálních a politických důsledků a obnovování důvěry, podpoře růstu zaměstnanosti, ekonomického růstu a sociální spravedlnosti.

Fiskální konsolidace, strukturální reformy a konkurenceschopnost na jedné straně a stimulační balíčky, investice do reálné ekonomiky, kvalitní pracovní místa a zvýšené úvěrování podniků na straně druhé by neměly být konkurenčními paradigmaty.

Podle deklarace by ILO měla svým evropským a středoasijským členům pomoci navrhnout zdravé a spravedlivé reformní politiky prostřednictvím:

- podpory důstojné práce a tvorby pracovních míst včetně na zaměstnanost zaměřené makroekonomické politiky, investic do reálné ekonomiky a vytváření příznivého prostředí pro podniky, konkurenceschopnost a trvalý rozvoj, a to při respektování základních práv při práci,
- zvyšování kvality pracovních míst a zmenšování genderové mezery,
- vytváření a udržování obchodní důvěry a udržitelnosti podniků, zvláště malých a středně velkých,
- pomoci osobám hledajícím práci s využitím účinných a efektivních aktivních programů trhu práce, zvláště mladým a starým pracovníkům, a podpory participace žen na trhu práce,

- řešení nerovnováhy mezi nabídkou a poptávkou po kvalifikacích a dovednostech na trhu práce,
 - podpory implementace opatření ILO navrhovaných k řešení krize zaměstnanosti mladých,
 - posílení investic do výzkumu a vývoje, zvláště do inovativních technologií a „zeleňé“ ekonomiky,
 - posílení odpovídajících a udržitelných systémů sociální ochrany,
 - posílení silného a odpovědného sociálního dialogu mezi vládami, zaměstnavateli a zaměstnanci na všech úrovních, které přispěje k spravedlivé distribuci, sociálnímu vývoji a stabilitě,
 - podpory plné realizace deklarace ILO o sociální spravedlnosti z roku 2008 se zvláštním důrazem na základní práva při práci.
- ILO má k řešení krize přispět kvalitním výzkumem, analýzami, poradenstvím a pomocí svým členům, výměnou zkušeností a vytvářením kapacit. Požaduje se také využití synergie a politiky koherentní s ostatními regionálními agenturami a fóry, zvláště s G20, IMF, Světovou bankou, Evropskou unií a Euroasijskou ekonomickou komisí.

Zdroj: ILO

Financování sociálních služeb vyžaduje novou úpravu

Petr Višek, Ladislav Průša: *Optimalizace sociálních služeb. Praha, VÚPSV, v. v. i., 2012.*

Praha: Národní centrum sociálních studií, o. p. s. 130 s. ISBN 978-80-7416-099-8

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., vydal v roce 2012 publikaci,¹ zabývající se výsledky výzkumu sociálních služeb². Cílem autorů bylo zpracovat návrh optimalizace sociálních služeb, navrhnout koncepci odborné báze poznatků z této oblasti a vytvořit komunikační platformu. Cílem tedy nebyla kritická analýza praktických kroků MPSV a jeho legislativních návrhů v oblasti sociálních služeb, ale pokus o nezávislý rozbor procesů, jevů a situací s ambicí vytvořit pro MPSV zdroj podnětů a informací pro vlastní řídicí, metodickou i koncepční činnost. Tento záměr se autorům podařilo naplnit. Jejich práce je inspirativní a jejich náměty jsou systémové.

Autoři ve třinácti kapitolách shrnují - vedle obecné charakteristiky vývoje a vymezení základních problémů sociálních služeb - výsledky šesti analýz, a to jmenovitě analýzu (i) ekonomické únosnosti, (ii) rolí subjektů, nároků a práv občanů, (iii) potřeby sociálních služeb, (iv) finančních nákladů a transferů, (v) vztahu služeb sociální péče a zdravotnictví a (vi) možností vytvoření stálé autoritativní odborné báze. V posledních třech kapitolách navrhuje (a) metodickou pomůcku pro regionální a místní aplikaci optimalizace vybavenosti sociálními službami, (b) vytvoření formální autoritativní platformy a rekonstrukci databáze a (c) identifikují možnosti lidského kapitálu venkova k zabezpečení sociálních služeb v malých obcích. Cenný je i stručný popis systému sociálních služeb v Německu a v Rakousku. V úvodu autoři nezapomněli ani na manažerský přehled pro rychlou orientaci.

Své analýzy začínají stručnou rekapitulací vývoje po roce 1990, který byl ovlivněn jednak deklarací principů sociálních služeb³, jednak legislativními změnami⁴ a rozvíjející se praxí⁵. Kritizují skutečnost, že nestátní sektor byl financován ministerstvem formou nenárokových ročních dotací a byl dlouhodobě existenčně zcela závislý na podpoře státu, přestože již v roce 1995 byla v Zásadách zákona o sociální pomoci, připravených MPSV a akceptovaných výbory Parlamentu, tato praxe jednoznačně odmítnuta.⁶ Možnost provádění sociálních služeb nestátními službami byla kodifikována již na jaře 1990 a MPSV nebylo do současnosti schopno vytvořit regulérní nárokový systém jejich financování, zejména služeb sociální prevence.

Významný pokrok ve vývoji nastartovala tzv. Bílá kniha MPSV, která charakterizovala základní principy poskytování sociálních služeb a měla se stát strategickým východiskem pro jasné a srozumitelné vyjádření politiky. Autoři ostře kritizují až živelný průběh tzv. „sociálních konferencí“, které se orientovaly na sekundární problematiku (např. standardy kvality, komunitní vyjednávání, komunitní plánování), aniž by byly

řešeny zásadní problémy, tj. financování sociálních služeb, práva a povinnosti zúčastněných subjektů, kompetence a role. Jako vzorový byl totiž chybně vybrán a také chybně interpretován model britské koncepce sociálních služeb, což ovlivnilo i dnes často kritizované nedostatky zákona o sociálních službách⁷. Celá oblast sociálních služeb byla zpracovateli návrhů jakoby vyjmuta z běžné praxe (postupů, regulí, demokratických mechanismů) samosprávných obcí a byl vytvářen doslova paralelní svět komunitního plánování, komunitního vyjednávání apod. Tyto činnosti jsou podle autorů imanentními součástmi práce regionální samosprávy.

Pozoruhodné je i jejich hodnocení dopadů zákona. „Tento nákladný moloch se zakládal na dvou významných omylech. Zaprvé, že sociální služby jsou cosi prioritního, zvláštního a významného, odlišného od ostatních aktivit státu, měst apod. Sociální služby se týkají asi 1 % obyvatel a náklady na ně činily cca 0,8 % HDP (r. 2006). Druhý omyl byl založen na zcela chybném hodnocení současné úrovně sociálních služeb v Česku. Od samého počátku ‚reformy‘ byla ve všech dokumentech vyslovována jejich ostrá kritika a současný stav považován teprve za ‚zárodek‘ budoucího komplexu. Skutečností je, že služby sociální péče v ČR měly a mají vysokou a s Evropou zcela srovnatelnou kvalitu a rozsah.“ S jejich hodnocením se lze plně ztotožnit.

Autoři dále kritizují způsob financování, zejména skutečnost, že dominantním zdrojem financování sociálních služeb jsou veřejné prostředky, čímž se dlouhodobě konzervují existující rozdíly ve vybavenosti jednotlivých územních celků sociálními službami. Nevytváří se tak dynamizující konkurenční prostředí.

Z provedených analýz lze učinit tyto hlavní závěry:

- sociální služby se rozvíjely živelně a zeměpisně nerovnoměrně,
- jejich rozvoj je mimo jiné limitován i vyhláškou MPSV o maximálních úhradách za pobyt a stravu v pobytových zařízeních a za jednotlivé úkony poskytované v terénních formách služeb ze strany jednotlivých uživatelů, která je stanovila na úrovni, jež ani při plném využití přiznaného příspěvku na péči uživateli neumožňuje uhradit i jen průměrné celostátní náklady daného typu služby, což předurčuje závislost poskytovatelů sociálních služeb na dotacích ze strany státního rozpočtu, popř. ze zdrojů jednotlivých krajů a měst.

Autoři na základě analýz negativně hodnotí skutečnosti, že

- pro financování sociální péče poskytované v lůžkových zdravotnických zařízeních a zdravotní péče poskytované v pobyto-

vých zařízeních sociálních služeb neplatí stejná pravidla - zdravotnická zařízení, která poskytují služby ústavního sociálního charakteru, nejsou povinna se registrovat a plnit tak povinnosti poskytovatelů sociálních služeb, které jim ukládá zákon, a nepříznávají, kdy pominuly důvody pro hospitalizaci pacienta ze zdravotních důvodů, čímž podvádějí zdravotní pojišťovny,

- se zrušením okresních úřadů zmizely regionální orgány státní správy, které namnoze poskytovaly sociální služby,
- sociální služby nejsou připraveny na sociální důsledky stárnutí obyvatelstva. Výsledky analýz ukazují na to, že závislost poskytovatelů na dotacích brání rozvoji sociálních služeb. Autoři proto navrhuje celou řadu opatření k odstranění této závislosti na přiznání dotace ze státního rozpočtu nebo z rozpočtu zřizovatele:
- zrušit maximální výši úhrad za pobyt a stravu v pobytových a ambulantních zařízeních a za jednotlivé úkony v oblasti terénních sociálních služeb,
- uplatňovat princip, že uživatelé služeb mají za poskytnuté služby platit skutečnou výši provozních nákladů daného zařízení (vč. přiměřeného zisku), k čemuž má kromě jejich příjmu sloužit přiznaný příspěvek na péči a úhrada ošetrovatelské a rehabilitační péče ze zdrojů zdravotních pojišťoven,
- poskytovat v rámci systému pomoci v hmotné nouzi věcnou pomoc ve formě půjčky těm uživatelům sociálních služeb, kteří jsou osamělí a jejichž děti nemají dostatek finančních prostředků na úhradu nákladů potřebných sociálních služeb,
- vytvořit systém povinné registrace zdravotnických zařízení pro poskytování sociálních služeb, definovat standardy kvality jejich poskytování a vyplácet příspěvky na péči klientům i při jejich dlouhodobém pobytu v registrovaném zdravotnickém zařízení,
- kraje a obce by měly vyhlášovat výběrová řízení na zajištění potřebných služeb sociální prevence a sociálního poradenství, jejichž vítězové by následně s kraji (městy) uzavírali smlouvy o jejich poskytování, v nichž by byly definovány i podmínky finanční spoluúčasti krajů a měst na jejich zajištění - smlouvy by přitom mohly být uzavírány na delší časové období, čímž by se výrazně zvýšila míra jistoty poskytovatelů těchto služeb, kteří by tak např. mohli jednotlivé služby i rozvíjet (což stávající systém financování neumožňuje).

Práce je vysoce profesionálně zpracovaná a prokazuje, že autoři patří k předním odborníkům na financování sociálních služeb v ČR. Je psaná čtivě a svižným jazykem a předložené návrhy jsou řádně argumen-

továny. Autoři se opírají v podstatě o všechnu relevantní odbornou literaturu a o vlastní analýzy a zkušenosti. Práci by si měli přečíst všichni, kteří se zabývají přípravou novely zákona (resp. novým zákonem) o sociálních službách, aby se poučili z chyb vlád z počátku tohoto tisíciletí. Kniha významně obohatila naší odbornou literaturu o sociálních službách.

Obdobnou recenzi autor zveřejnil v časopise Fórum sociální práce, vydávaném FFUK, práci však považuje za natolik pří-

nosnou, že její zveřejnění ve více časopisech považuje za potřebné pro ovlivnění vývoje financování sociálních služeb v ČR.

- 1 Jako svou 432. publikaci, viz. <http://www.vupsv.cz>.
- 2 Zpracování publikace bylo podpořeno ze zdrojů OPLZZ v rámci projektu č. CZ-1 04/4100/59 000 64.
- 3 Viz: Tomeš, I. Koncepce systému sociální pomoci (péče). Bratislava: VÚPSV, 1991. Zvýrazněny byly zejména demonopolizace sociálních služeb, pluralizace zdrojů financování a forem poskytování a profesionalizace sociální pomoci.

4 Zejména novelizace zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, která umožnila přístup k realizaci sociálních služeb i obcím, městům a nestátním neziskovým organizacím.

5 Blíže viz např. Vojtěch Krebs a kol. Sociální politika. Praha: ASPI, 2005 a Ladislav Průša, L. K některým systémovým otázkám filosofie sociální pomoci ohroženým skupinám obyvatelstva. In Národní hospodářství č. 3/1992.

6 Viz blíže Ladislav Průša, Ekonomie sociálních služeb. Praha: ASPI, 2007.

7 Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Igor Tomeš

Novinky v knižním fondu

Europe's immigration challenge. Reconciling work, welfare and mobility. / Jurado, Elena [EDI] - Brochmann, Grete [EDI] London, I. B. Tauris, 2013. - xiii, 209 s. - ISBN 978-1-78076-226-5.

Možnosti vytvoření jednotné metodiky sledování nákladů práce v ČR a v zahraničí. / Vlach, Jan - Kozelský, Tomáš Praha, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2013. - 79 s. - ISBN 978-80-7416-113-1.

Sociální ekonomika, sociální podnikání. Podnikání pro každého. / Dohnalová, Marie a kol. Praha, Wolters Kluwer ČR, 2012. - 131 s. - ISBN 978-80-7357-269-3.

Veřejný sektor - řízení a financování. / Peková, Jitka - Pilný, Jaroslav - Jetmar, Marek Praha, Wolters Kluwer ČR, 2012. - 485 s. - ISBN 978-80-7357-936-4.

Neziskové organizace - vybrané problémy ekonomiky se zaměřením na nestátní neziskové organizace. / Stejskal, Jan - Kuvíková, Helena - Mafátková, Kateřina Praha, Wolters Kluwer ČR, 2012. - 169 s. - ISBN 978-80-7357-973-9.

Connecting with emigrants. A global profile of diasporas. Paris, Organization for Economic Co-Operation and Development 2012. - 403 s. - ISBN 978-92-64-17793-2.

OECD employment outlook 2012. Paris, Organization for Economic Co-Operation and Development 2012. - 258 s. - ISBN 978-92-64-16668-4.

Cizinecké právo. Práva a povinnosti cizinců a jejich rodinných příslušníků při vstupu a pobytu na území ČR - jejich zaměstnávání a podnikání, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení - řízení a provozování vozidla - přístup ke vzdělání a studiu - rodinné soužití s cizinci - mezinárodní ochrana/azyl - státní občanství.

Praha, Linde Praha 2012. - 373 s. - ISBN 978-80-7201-887-1.

Penze. Kvantitativní přístup. / Cipra, Tomáš Praha, Ekopress 2012. - 409 s. - ISBN 978-80-86929-87-3.

Tři archetypy evropské sociální politiky. / Svoboda, František Brno, Masarykova univerzita 2012. - 153 s. - ISBN 978-80-210-5990-0.

Settling in. OECD indicators of immigrant integration 2012. Paris, Organization for Economic Co-Operation and Development 2012. - 154 s. - ISBN 978-92-64-17152-7.

Obyvatelstvo podle sčítání lidu, domů a bytů 2011 - Česká republika. Praha, Český statistický úřad 2012. - 372 s. - ISBN 978-80-250-2070-2.

Základní výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2011. Česká republika. Praha, Český statistický úřad 2012. - 82 s. - ISBN 978-80-250-2273-3.

Česká republika v mezinárodním srovnání (vybrané údaje). Praha, Český statistický úřad 2013. - 335 s. - ISBN 978-80-250-2329-7.

Analýza databáze příjemců dávek hmotné nouze. Zhodnocení role nákladů na bydlení a dávek spojených s bydlením ve vztahu k příjemcům dávek hmotné nouze. / Šimíková, Ivana Praha, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. 2012. - 67 s. - ISBN 978-80-7416-111-7.

Bariéry integračního procesu reflexí cizinců z třetích zemí. / Schebelle, Danica - Horáková, Milada Praha, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. 2012. - 74 s., příl. - ISBN 978-80-7416-112-4.

Warum wir mehr und bessere Kitas brauchen. Zum Zusammenhang von frühkindlicher Betreuung und Fachkräftepotenzialen. / Kettner, Anja Nürnberg, Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung 2012. - 119 s. - ISBN 978-3-7639-4063-9.

Z domácího tisku

Kam platit sociální a zdravotní pojištění za zaměstnance pracující ve více státech EU. / VYŠKOVSKÁ, Magdaléna

In: PSK - Personální a sociálně právní kartotéka. - Roč. 16, č. 4 (2013), s. 11-14. Problematika je vysvětlena na konkrétních příkladech.

Změny v oblasti pracovnělékařských služeb. / BUKOVJAN, Petr - ŠUBRT, Bořivoj In: Práce a mzda. - Roč. 61, č. 3 (2013), s. 16-19. Ke změnám v zákoně č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, s účinností od 1. 4. 2012.

Pracovnělékařská péče a sankce pro zaměstnavatele od 1. dubna 2013. / CIBULKOVÁ, Pavla In: PSK - Personální a sociálně právní kartotéka. - Roč. 16, č. 4 (2013), s. 2-6.

Podmínka trvalého pobytu a bydliště pro nárok na rodičovský příspěvek z ČR - aktuální změny a vývoj. / PAULUSOVÁ, Magdalena - VAŠÍČKOVÁ, Andrea In: Právo a rodina. - Roč. 15, č. 4 (2013), s. 12-15.: -lit.

Podmínka trvalého pobytu a bydliště pro nárok na rodičovský příspěvek. Možnost promínutí podmínky trvalého pobytu. Vývoj právní úpravy v této oblasti. Specifická situace u osob podléhajících právu EU.

Kompetence lékařské posudkové služby v sociální oblasti. / LANGER, Radim In: Práce a mzda. - Roč. 61, č. 4 (2013), s. 27-32. Hlavní úkoly lékařské posudkové služby (LPS) v důchodovém pojištění, nemocenském pojištění a v rámci systému dávek osobám se zdravotními postiženími. Kompetence LPS v sociálních službách, státní sociální podpora a pomoci v hmotné nouzi.

Zbavení rodičovské zodpovědnosti z důvodu neplnění vyživovací povinnosti. / LUŽNÁ, Romana In: Právo a rodina. - Roč. 15, č. 3 (2013), s. 11-16.: -lit.

Tři projekty pro cizince z třetích zemí. In: Veřejná správa. - Roč. 24, č. 5 (2013), s. 5. V r. 2012 podpořil odbor azylové a migrační politiky MV tři projekty zaměřené na podporu legální migrace a integrace cizinců z třetích zemí. Výstupem projektů jsou brožury, filmy a letáky, které se zaměřují na cizince.

Koho české právo rozumí pod pojmem dítě? / SCHÖN, Monika In: Právo a rodina. - Roč. 15, č. 3 (2013), s. 17-20.: -lit.

Pojem dítě: Definice v mezinárodním a komunitárním právu. Definice ve vnitrostátním právu.

Seminář na téma transformace občanských sdružení a obecně prospěšných společností v souvislosti s novým občanským zákoníkem

V rámci realizace projektu „Udržení procesů plánování sociálních služeb na místní úrovni“ se dne 16. dubna 2013 uskutečnil na Městském úřadě v Písku seminář na téma „Transformace občanských sdružení a obecně prospěšných společností v souvislosti s novým občanským zákoníkem“. Seminářem, jehož se zúčastnilo téměř 40 osob především z řad občanských sdružení a poskytovatelů sociálních služeb, provázela JUDr. Lenka Deverová. Cílem její prezentace bylo seznámit zúčastněné se změnami legislativy v této oblasti, novými právními formami neziskových organizací i přechodným obdobím, ve kterém by se organizace měly po 1. lednu 2014 transformovat. Kritická je zejména situace občanských sdružení poskytujících sociální služby, neboť připravovaná novela zákona o sociálních službách nepočítá s tím, že by sociální služby mohly poskytovat spolky, na které se tato občanská sdružení mají transformovat.

Odborný měsíčník Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR

SOCIÁLNÍ SLUŽBY

www.socialnisluzby.eu

Z obsahu květnového čísla:

- Ing. Bc. Alice Švehlová: IVA: Unikátní seminář „Prožitek stáří, pochopení seniorů a kvalitní péče“
- Zdeněk Kašpárek: Sen se stal skutečností - otevření Duhového domu v Ostravě
- Bc. Kamil Podzimek: Adiktologické sociální služby, 1. část: Terénní programy pro uživatele drog
- Mgr. Kristýna Galová: Poruchy příjmu potravy u různých cílových skupin sociálních služeb
- Mgr. Vladka Winklerová, Ph.D.: Odborná terminologie speciální pedagogiky v sociálních službách
- Mgr. Iva Kabeláčová: Zvyšování kompetencí zaměstnanců v sociálních službách prostřednictvím dalšího vzdělávání
- Lucie Křesťanová: Transizitní program pro neslyšící
- Mgr. Ladislav Tomeček: VOP: Ošetrovatelské aspekty při poskytování pobytové služby osobám s demencí
- Mgr. Jitka Suchá: Trénování paměti u seniorů a lidí s různými poruchami paměti
- Mgr. David Šourek: Amerika letmým pohledem - kontrasty služeb pro seniory v USA

ním (podústavním) právu. Význam vymezení pojmu dítě.

Zhoršení ekonomického výkonu EU. / ROJÍČEK, Marek

In: Statistika a my. - Roč. 3, č. 4 (2013), s. 16.:obr.

V posledním čtvrtletí 2012 se ve většině zemí EU znatelně zhoršil ekonomický výkon.

Hledisko péče o rodinu a potřeb nezletilých dětí a odklon od rovnosti podílů při vypořádávání SJM. / KAVALÍR, Jakub

In: Právo a rodina. - Roč. 15, č. 4 (2013), s. 1-7.: -lit. Hledisko péče o rodinu, potřeb dětí a domácnosti násilí při vypořádávání SJM.

At Work..., and Poor? A Look at the Czech Working Poor Population in the Living Conditions Survey (EU-SILC). [V práci..., a chudý? Pohled na českou pracující chudou populaci v šetření životních podmínek (EU-SILC).] / ŠUSTOVÁ, Šárka - ZELENÝ, Martin

In: Statistika. - Roč. 93, č. 1 (2013), s. 56-70.:obr.,tab.,-lit.

Analýza chudých pracujících zaměstnanců a sociální situace jejich domácnosti v národním šetření příjmů a životních podmínek (EU-SILC).

Použitelnost majetku nezletilého - změny v novém občanském zákoníku. / LUŽNÁ, Romana

In: Právo a rodina. - Roč. 15, č. 4 (2013), s. 16-19.: -lit.

Použitelnost majetku nezletilého podle nového občanského zákoníku, který nabývá účinnosti 1. 1. 2014.

Podmínky pro výkon činnosti odborové organizace. / BUKOVJAN, Petr

In: Práce a mzda. - Roč. 61, č. 3 (2013), s. 44-46. Z rozsudku NS ze dne 28. 1. 2013, sp. zn. 21 Cdo 974/2012.

Pracovníci na „dohody“ nemusejí od 1. dubna 2013 na vstupní lékařské prohlídce. / ČECHŮ, Alena

In: Právo a rodina. - Roč. 15, č. 4 (2013), s. 7.: -lit.

Pracovní doba a pracovní úrazy na pracovní cestě. / ČECHŮ, Alena

In: PSK - Personální a sociálně právní kartotéka. - Roč. 16, č. 4 (2013), s. 6-10.

Ze zahraničního tisku

Confusion and divergence: Origins and meanings of the term „welfare state“ in Germany and Britain, 1840–1940. [Zmatek a divergence: Původ a význam termínu „sociální stát“ v Německu a Británii (1840–1940)] / PETERSEN, Klaus - PETERSEN, Jorn Henrik

In: Journal of European Social Policy. - Roč. 23, č. 1 (2013), s. 37-51.: -lit. Stať nabízí první podrobnou studii o původu termínu „sociální stát“ na pozadí historického kontextu rozdílů a změn v Německu a Británii od poloviny 19. století do roku 1940.

An Analysis of Equity in Redistribution to the Retired and Children over Recent Decades in the OECD and UK. [Analýza spravedlivosti v přerozdělování k lidem v důchodu a dětem v posledních desetiletích v zemích OECD a ve Spojeném království.] / BRADSHAW, Jonathan - HOLMES, John

In: Journal of Social Policy. - Roč. 42, č. 1 (2013), s. 39-56.:obr.,tab.,-lit.

Dlouhodobým zájmem sociální politiky je horizontální a generační spravedlnost. Analýza ukazuje, že neexistuje žádný důkaz o posunutí sociálních výdajů ve prospěch důchodců na úkor dětí. Malý posun v konečném příjmu ve prospěch britských důchodců nebyl způsoben změnami v daních, dávkách nebo věcných službách, ale spíše změnou v původní příjmové distribuci.

The social stratification of social risks: The relevance of class for social investment strategies. [Sociální stratifikace sociálních rizik: Význam třídy pro sociální investiční strategie.] / PINTELON, Olivier - CANTILLON, Bea - Van

Odborný seminář „Pomoc týraným seniorům (příklady dobré praxe)“ uspořádal při příležitosti Mezinárodního dne připomenutí násilí na seniorech 12. června ŽIVOT 90. Účastníci semináře určeného pro sociální pracovníky, pracovníky v sociálních službách, zaměstnance sociálních odborů či odborníky z organizací poskytujících služby seniorům na závěr získali certifikát. Po projekci filmu „Šmejdi“ následovala diskuse o zachyceném zneužívání snížené schopnosti starších osob ubránit se psychickému nátlaku a nekalým praktikám prodejců. Odpolední blok byl věnován prevenci kriminality a trestné činnosti páchané na seniorech a prezentaci příkladů dobré praxe v různých institucích zaměřených na pomoc týraným a zneužívaným seniorům.

Den BOSCH, Karel - WHELAN, Christopher T. In: Journal of European Social Policy. - Roč. 23, č. 1 (2013), s. 52-67.:tab., -lit.

Článek hodnotí význam tradičního sociálního rozvrstvení a jeho vliv na výskyt určitých sociálních rizik. Využívá data z mezigeneračního modelu celoevropské statistiky příjmů a životních podmínek z roku 2005.

Economic Strain and Public Support for Redistribution: A Comparative Analysis of 28 European Countries. [Ekonomický tlak a veřejná podpora pro přerozdělování: Komparativní analýza 28 evropských zemí.] / BLEKESAUNE, Morten

In: Journal of Social Policy. - Roč. 42, č. 1 (2013), s. 57-72.:obr.,tab.,-lit.

Je veřejná podpora pro přerozdělování ovlivněna počtem lidí, kteří zažívají zkušenost ekonomického napětí v zemi? Tato otázka je zkoumána porovnáním 28 zemí ve čtvrtém kole evropského sociálního šetření 2008–2009 pomocí dvoustupňových lineárních regresních modelů.

The Convergence of Welfare State Indicators in Europe: Evidence from Panel Data. [Konvergence ukazatelů sociálního státu v Evropě: Využití panelových dat.] / PAETZOLD, Jörg

In: European Journal of Social Security. - Roč. 15, č. 1 (2013), s. 28-54.:obr.,tab.,-lit. Práce zkoumá konvergence v sociálních programech „starých“ členských zemí EU. Všímá si trendů v oblasti náhradových poměrů u důchodů a podpor v nezaměstnanosti, jakož i celkových sociálních výdajů ve 14 evropských zemích v období 1980–2005.

The Fragmented Welfare State: Explaining Local Variations in Services for Older People. [Fragmentovaný sociální stát: Vysvětlení místních variant ve službách pro starší lidi.] / JENSEN, Per H. - LOLLE, Henrik

In: Journal of Social Policy. - Roč. 42, č. 2 (2013), s. 349-370.:tab., -lit. Ve většině zemí mají místní orgány v oblasti sociálních služeb určitou autonomii, pokud jde o utváření a provádění politiky. Příspěvek zkoumá faktory způsobující značné rozdíly ve výdajích místních správ při poskytování péče o starší lidi v Dánsku.

The Political Sustainability of the NDC Pension Model: The Cases of Sweden and Italy. [Politická udržitelnost NDC penzijního modelu: Případy Švédska a Itálie.] / SCHOY-EN, Mi Ah - STAMATI, Furio

In: European Journal of Social Security. - Roč. 15, č. 1 (2013), s. 79-101.:tab., -lit.

Politické okolnosti a důsledky zavedení modelu fiktivně definovaných příspěvků (NDC), který funguje od poloviny 90. let ve Švédsku a Itálii a je založen na průběžném financování a definovaných příspěvcích s individuálními účty.

Z výsledků výzkumu v roce 2012

Vědecko-výzkumná činnost VÚPSV, v. v. i., v roce 2012 navazovala na činnost instituce v předchozích obdobích. Byla realizována v rámci projektů souhrnného charakteru a zaměřila se na řešení aktuálních otázek vývoje a transformace sociálního systému s přihlédnutím k prioritám Ministerstva práce a sociálních věcí. S tematickým zaměřením výzkumu v uplynulém roce a získanými poznatky seznamuje následující text.

Přehledové, teoreticko-metodologické a komparativní studie o sociálních politikách v zemích EU, popř. OECD

V r. 2012 se výzkum zaměřil na podporu osob 50+ na trhu práce v praxi vybraných zemí EU, přehodnocení podoby institutu pozůstalostních důchodů ve světle demografických změn a možnosti zohlednění mimomanželských forem soužití při stanovení důchodových nároků.

Cílem projektu **Podpora osob 50+ na trhu práce v praxi vybraných zemí EU** bylo zmapovat národní přístupy a existující podpůrné systémy užívané ve vybraných zemích EU k podpoře jejich zaměstnanosti, usnadnění jejich integrace na trh práce a stimulaci dalších aktérů tohoto procesu. Řešení problémů souvisejících s demografickým stárnutím se liší podle rozdílných modelů sociálního státu. Negativním ekonomickým i sociálním dopadům stárnutí populace lze čelit prodlužováním pracovního života, přijímáním sankcí za předčasný odchod do důchodu, finanční stimulaci delšího zaměstnání, podporou pružného odchodu do důchodu, vzdělávání a pracovního poradenství či medializací problematiky starších pracovníků. Cílem reformy v důchodové oblasti je zvýšení důchodového věku a omezení předčasných důchodů, což je v protikladu s preferencemi zaměstnanců. Nedostatečná možnost kombinovat zaměstnání a pobírání důchodu může být důvodem jejich nižšího zapojení na trhu práce i v důchodovém věku. Kombinace částečného důchodu a částečného pracovního úvazku a postupného odchodu do důchodu by umožnila zvýšit flexibilitu starší pracovní síly. Za jednu z překážek delšího pracovního života je považována věková diskriminace. K zajištění rovného přístupu k zaměstnání pro starší pracovníky slouží odstraňování překážek na trhu práce, ve zdravotní péči, vzdělávání či opatření s cílem změnit negativní pohled na starší pracovníky. Starší lidé by neměli být považováni za nepracující důchodce, ale za aktivní občany, k čemuž je třeba změnit náhled společnosti na stárnutí a starší populaci. Vedle podpory pozitivních mezigeneračních vztahů na pracovišti je také nezbytné celoživotní vzdělávání udržující kvalifikaci pracovní síly.

Zkoumána byla také možnost **přehodnocení podoby institutu pozůstalostních důchodů ve světle demografických změn**. Současná podoba pozůstalostních důchodů v ČR usiluje o genderovou rovnoprávnost u nároku na dávku, nereaguje však dostatečně na změny v úhrnné rozvodovosti a sňatečnosti. Podle analýzy institutu vdovských a vdoveckých důchodů neplní efektivně a spravedlivě očekávané cíle, protože významný podíl žen ve vyšším seniorském věku je ohrožen chudobou. Schéma pozůstalostních důchodů z dlouhodobé perspektivy není k jejich zacílení vhodné. Ve většině zkoumaných zemí však v nějaké podobě existuje. V ČR jsou v mezinárodním kontextu pozůstalostní důchody velice vysoké. V zemích EU a dalších vyspělých zemích na demografické změny reagují rozšířením definice osob s nárokem na vdovský důchod, a to o rozvedené manželce a osoby stejného pohlaví žijící v registrovaném partnerství, někde zohledňují i nesezdané soužití osob různého pohlaví. Někde omezují výdaje na vdovské/vdovecké důchody ve prospěch sirotčích důchodů, a to s poukazem na funkci manželství definovanou v rodinném právu daných zemí. Vyšší participace žen na trhu práce vede k omezování souběhu vdovského/vdoveckého důchodu a starobního důchodu či výdělečné činnosti. Zásek souběhu se starobním důchodem mají např. v Polsku, Estonku či Švýcarsku a USA, častější je redukce této dávky při souběhu se starobním důchodem nebo při výdělečné činnosti. Radikální řešení zvolilo Švédsko, kde s odkazem na možnost získat vlastní důchodové nároky vdovské a vdovecké důchody zrušili bez náhrady. Tento krok byl součástí systémového přechodu k čistě příspěvkově definovanému důchodovému systému zohledňujícímu výchozímu dítěte a zabezpečujícímu minimální životní standard minimálním důchodem. Změnou směřující k téměř úplné individualizaci důchodových práv je švýcarský přístup, kde zavedli sdílení vyměřovacích základů mezi manžely za dobu strávenou v manželství. Dopady jednotlivých přístupů na podmínky ČR byly kvantifikovány z makroekonomického i mikroekonomického úhlu pohledu.

Projekt **Možnosti zohlednění mimomanželských forem soužití při stanovení důchodových nároků** reaguje na to, že dochází k rozšíření definice osob s nárokem na vdovský/vdovecký důchod o rozvedené manželce, osoby stejného pohlaví žijící v registrovaném partnerství a obecně o osoby žijící

v nesezdaném soužití, a to za splnění zákonem stanovených podmínek, daných délkou trvání soužití, formou, úřední registrací svazku a přítomností společných dětí ve svazku. Některé státy stanoví minimální dobu soužití, někde k tomuto nároku z nesezdaného soužití postačuje, že ze svazku vzešly děti. V ČR jsou vdovské/vdovecké důchody vypláceny pouze pozůstalé manželce či pozůstalému manželovi. Proto byla na základě statistických údajů o počtu rozvedených manželství, registrovaných partnerství a analýzy datového souboru SILC o počtu nesezdaných soužití provedena kvantifikace dopadů jejich případného zohlednění na bilanci důchodového systému a na domácnosti potenciálních adresátů dávky. Podle makroekonomického simulačního modelu by zohlednění života v rozvedeném manželství významně zvýšilo výdaje důchodového systému, u osob stejného pohlaví žijících v registrovaném partnerství pak jen nepatrně. Podle mikroekonomické analýzy by se sdílením příjmů získaných v době manželství zvýšil celkový důchodový příjem obou manželů, neboť díky redukčním hranicím by pokles důchodu manžela s vyššími příjmy nebyl tak vysoký jako nárůst příjmu manžela s příjmy nižšími. Sdílení by působilo nivelizačně. Proto se navrhuje zohlednit při stanovení nároku na vdovský/vdovecký důchod život v rozvedeném manželství a život v registrovaném partnerství podle zákona č. 115/2006 Sb. Alternativním řešením je zavedení sdílení vyměřovacích základů mezi manželi za dobu strávenou v manželství, sdílení vyměřovacích základů mezi partnery i v rozvedeném manželství či v registrovaném partnerství. Při volbě této varianty se doporučuje zvážit zrušení vdovského/vdoveckého důchodu.

Přehledové studie o společných sociálních agendách v zemích Evropské unie

V r. 2012 se výzkum zaměřil na analýzu flexibilních forem práce ve vybraných zemích EU, identifikaci procesů směřujících k periodickému hodnocení stavu důchodového systému v zemích EU a vybraných zemích mimo EU a na identifikaci institucí odpovědných za tento proces a na sledování změn v zahraničních důchodových systémech.

Cílem projektu **Flexibilní formy práce ve vybraných zemích EU** bylo zmapovat jejich využívání a doporučit vhodná opatření pro jejich implementaci v podmínkách ČR. Země byly vybrány podle konceptu tzv. kvality života, umožňujícího kvantitativně zjistit úroveň kvality pracovních míst. Za zástupce jednotlivých skupin byly vybrány Německo, Nizozemsko, Španělsko, Slovinsko a Slovensko. Byl proveden rozbor obecné situace a vývoje trhu práce, uplatňování flexibilních forem práce na trhu práce a jejich vlivu na zaměstnanost, produktivitu práce a zvyšování konkurenceschopnosti podniků a analýza legislativní úpravy flexibilních forem práce. Ke zhodnocení byla využita SWOT analýza.

Evropské země se z hlediska flexibilních forem zaměstnávání a pracovní doby liší, přičemž rozdíly jsou ovlivněny i tradicemi v oblasti politiky zaměstnanosti a sociální politiky, proto bylo nutné porozumět i širšímu společenskému a kulturnímu kontextu. Sekundární analýza informačních zdrojů byla zkombinována s mnohočetnými případovými studii za jednotlivé státy, které vypracovali podle jednotné struktury tam žijící odborníci na trh práce, což umožnilo zohlednit i zdánlivě nesouvisějící skutečnosti. Analýza ukázala, že většina typů flexibilních forem práce je dostupná v obdobné úpravě i na českém trhu práce, ale jsou nedostatečně využívány. K jejich většímu využívání by přispěla spíše určitá modifikace stávající právní úpravy než zcela nová opatření, s výjimkou sdílení pracovního místa, jež je ukotvené ve slovenské legislativě.

Ke zvýšení uplatňování flexibilních forem práce na trhu práce v ČR lze doporučit:

- daňově zvýhodnit částečné úvazky u definovaných skupin osob,
- vytvořit větší prostor pro využívání služeb agenturního zaměstnávání,
- podpořit příznivější prostředí pro uplatňování flexibilních forem práce informační kampaní,
- uzákonit novou flexibilní formu práce - sdílené pracovní místo.

Tzv. **hodnotící zprávy o vývoji důchodového systému**, sloužící jako podklad pro rozhodování o budoucím vývoji a plánovaných změnách, pravidelně publikuje většina evropských zemí. Důchodové systémy je třeba přizpůsobovat demografickému vývoji v zájmu jejich dlouhodobé finanční

udržitelnosti, a to prodlužováním věku odchodu do důchodu, snižováním výše budoucích důchodů či zvyšováním pojistné sazby nebo jejich vzájemnou kombinací. Takováto závažná rozhodnutí musí být podpořena názory odborníků. Vyhotovení hodnotících zpráv je náročnou a vysoce kvalifikovanou činností, proto jsou v zahraničí zpracovávány buď přímo specializovanými odděleními příslušných ministerstev, nebo nezávislými odbornými institucemi s potřebným kvalifikovaným personálním vybavením. Bylo by vhodné, aby takováto hodnota byla vypracována i v ČR, a to buď přímo pojistně-matematickým oddělením MPSV, nebo nějakou dostatečně personálně vybavenou nezávislou institucí v úzké spolupráci s MPSV. Po srovnání v zahraničí publikovaných zpráv se jeví jako optimální model dvou druhů zpráv s různou periodicitou vydávání. Mohlo by pokračovat vydávání pojistně-matematické zprávy o sociálním pojištění s dvouletou periodicitou, spíše popisující již provedené změny, přinášející statistické informace a poskytující rámcové krátko- či střednědobé projekce vývoje důchodového systému. Podrobnější analytická zpráva s periodicitou maximálně 5 let by se věnovala potenciálním úpravám všech parametrů důchodového systému, byla by hlavně analytická a obsahovala by variantní krátko-, středně- a dlouhodobé projekce vývoje důchodového systému v závislosti na úpravě jeho jednotlivých parametrů. Její vydávání by bylo vhodné legislativně ukotvit s tím, že její závěry by byly pro politiky závazné, i když zahraniční zkušenosti ukazují, že je to zřejmě velmi těžko prosaditelné.

V rámci **monitoringu změn v zahraničních důchodových systémech** byly průběžně sledovány úpravy a reformní opatření v různých zemích světa a rovněž aktivity na mezinárodní úrovni, především v rámci EU nebo některých mezinárodních institucí, z nich byly vypracovávány informace o aktuálním dění a vývojových trendech. Zvláštní pozornost byla věnována opatřením základního pilíře. Cílem byly základní informace, v případě potřeby doplňované o vysvětlení, kontext, pozadí nebo okolnosti jednotlivých opatření apod. Informace byly získávány ze všech relevantních dokumentů. Výsledky potvrzují, že důchodové systémy se v řadě zemí potýkají s vážnými problémy, souvisejícími s nepříznivým demografickým a ekonomickým vývojem, které jsou příčinou jejich úprav a mnohdy i zásadních změn a reforem s cílem posílit jejich dlouhodobou finanční udržitelnost a zajistit určitou úroveň zabezpečení ve stáří. Monitoring zachycuje přístupy jednotlivých zemí k řešení problému, prováděná, popř. navrhovaná opatření a sleduje rovněž analýzy, návrhy a doporučení Evropské komise a OECD.

Dlouhodobé sledování a hodnocení procesu utváření ceny práce

V r. 2012 byla výzkumná pozornost zaměřena na **metodikou soustavného sledování nákladů práce v ČR v mezinárodním srovnání, zhodnocení vývoje nákladů práce a efektivnosti práce po r. 2005 na konci konjunktury a v průběhu hospodářské krize, monitoring nákladů práce v ČR, zemích EU a USA a na sledování ceny práce ve vládním sektoru.**

Cílem vývoje **metodiky sledování nákladů práce** a práce jako výrobního faktoru v roce 2012 byl návrh sjednocení datových zdrojů v problémovém okruhu ceny, množství a efektivnosti vynakládané práce v ČR a v zahraničí a metodiky jejich zpracování jako základu dialogu sociálních partnerů, rozhodování v oblasti hospodářské a sociální politiky i v podnikatelské praxi. Projekt sledoval zejména tyto otázky:

- rekapitulaci a zhodnocení zdrojových dat pro hodnocení místa a postavení práce v ekonomických a sociálních vztazích,
- přehled nejdůležitějších metodologických přístupů doma a v zahraničí, jejich zhodnocení, charakteristiku rizik a zdrojů omylů při analýze objemu, ceny a využití práce,
- návrh jednotných statistických zdrojů,
- návrh jednotné metodiky hodnocení vynakládání práce v ČR, minimálně v rámci resortu MPSV.

K sledování nákladů práce v ČR slouží pravidelné roční šetření úplných nákladů práce realizované ČSÚ. Mezinárodní komparace se může opírat o výstupy čtyřletých zjišťování realizovaných Eurostatem a národními statistickými službami členských zemí a o roční odhady, což umožňuje relativně jednotná metodika v zemích EU na základě normy ESA 95. Drobné rozdíly v ČR odrážejí striktní právní vymezení mzdy a platu jako odměny za práci, které se liší od většiny evropských zemí.

Analýzy zdanění práce se mohou opírat o roční data OECD, řady Taxing Wages. Nevýhodou tohoto postupu je, že všechny členské země EU jsou současně i v OECD a publikace neobsahují údaje za nečlenské státy. Zejména v rámci zemí EU lze z údajů Eurostatu získat podrobné, věcně i metodicky srovnatelné údaje. Na jejich základě lze sestavit ukazatele podílu práce na nákladech, jednotkových nákladů práce a analyzovat jejich vývoj. Procesy měnové a cenové konvergence ke standardním proporcím tradičních tržních ekonomik nejsou v ČR dokončené. Ukazatele podílu práce na nákladech a jednotkových nákladů práce nepostihují izolovaně peněžní vyjádření vykonané práce, promítají se zde i další vlivy, zejména kurs národní

měny, inflace a inflační diferenciál, pohyb cenové hladiny. Z tohoto pohledu je vhodné využívat úrovněový typ ukazatelů.

Vývojem nákladů práce a efektivnosti jejího využití v období ekonomické krize v porovnání ČR s ostatními zeměmi EU a USA se zabýval rovněž projekt **Trendy vývoje nákladů práce, zdanění práce, podíl práce na nákladech a jednotkové náklady práce v letech 2005–2010.**

Průběžný monitoring nákladů práce provádí VÚPSV, v. v. i., od roku 2005, přičemž soustavně sleduje pohyb nákladů práce a postavení práce jako výrobního faktoru v kontextu reprodukce ekonomických a sociálních vztahů, a to v ČR a v zemích EU. Od roku 2007 se rozšířil o USA. Uvádí data za 5 předchozích let, přičemž jako zdroje slouží ČSÚ, Státní závěrečný účet ČR, Eurostat, konkrétně statistika práce a národní účty, OECD a U. S. Department of commerce. Údaje za předchozí rok jsou průběžně aktualizovány na základě zpřesňujících propočtů HDP a PPS. Dostupné mezinárodní zdroje umožňují v rámci zemí EU a USA při metodické srovnatelnosti za průmysl a služby sledovat:

- úroveň a pohyb nákladů práce z dat ČSÚ a Eurostatu,
- pohyb jednotkových nákladů práce v národní cenové hladině a v rámci EU podle standardu kupní síly (PPS) z údajů Eurostatu a U. S. Department of commerce,
- vývoj zdanění práce na straně zaměstnavatele a zaměstnance na základě kombinace údajů ČSÚ, Eurostatu a OECD.

Precizace či doplnění některých údajů se opírá o specifické metody renovaných institucí v zahraničí a VÚPSV. Od roku 2012 je součástí monitoringu sledování podílu nákladů práce na nákladech. Algoritmus propočtu vyvinul VÚPSV, v. v. i., v minulých letech. Obdobný propočet se v zahraničí neprovádí. Zdanlivá neaktuálnost údajů vyplývá ze zpoždění ČSÚ a Eurostatu při zpracování šetření o nákladech práce a předběžných výstupů z národních účtů, které slouží pro propočty jednotkových nákladů práce a faktorů jejich pohybu.

České jednotkové náklady práce v národní cenové hladině dosáhly porovnatelné v zemích EU-27, nižší však vykazovaly postkomunistické země (mimo Estonska a Slovinska). Mzdový polštář je vzhledem k produktivitě práce vyčerpán. Nízká relativní cenová hladina v ČR (73 % průměru EU-27 v roce 2010) se odráží v nízkých jednotkových nákladech po přepočtu na standardy parity kupní síly (PPS). S 64% relací vůči průměru EU jsou srovnatelné s Estonskem a Maltou, vůči ostatním vyspělým zemím se pohybují v intervalu od 83 % v Portugalsku do 139 % v Dánsku. V Evropě mohou české podniky nadále využívat pracovní nákladovou konkurenci a ČR je zajímavá pro investory. Český podíl práce na nákladech v přepočtu na pracovníka (23 %) je spolu se slovenskou úrovní (22 %) nejnižší v EU, zatímco v tradičních tržních ekonomikách se pohybuje v intervalu od 31 % v Rakousku do 39 % v Řecku.

Ve spolupráci s ČSÚ a MF pokračoval VÚPSV, v. v. i., v roce 2012 v realizaci šetření Eurostatu o dosažených výdělcích vybraných zaměstnání vládního sektoru Compensation of government employees 2009–2010–2011 v rámci Evropského srovnávacího programu a šetření hrubých a čistých výdělků úředníků ústředních orgánů Standard Remuneration Questionnaire (SRQ) ve II. pololetí 2011 a v I. pololetí 2012. Ústav spolupracoval s ČSÚ na sestavení prognózy vývoje hrubých a čistých výdělků ve vládním sektoru v roce 2012.

Dlouhodobé monitorování problematiky sociální diferenciace a marginalizace, sociálního vyloučení a chudoby, stejně jako i vybraných opatření, která napomáhají jejich předcházení a omezení

V r. 2012 se výzkum zaměřil zejména na **prověření věcné náplně a konkrétního životního minima, vývoj ekonomické zátěže středních příjmových skupin obyvatelstva v letech 2008–2011, analýzu databáze příjemců dávek hmotné nouze a odhadování vzdělanostních potřeb v regionech v ČR.**

Projekt **Prověření věcné náplně a konstrukce životního minima a návrhy na obsahovou stránku a právní úpravu** je zaměřen na zhodnocení základních parametrů současného životního a existenčního minima, tj. jejich náplně, výše, struktury, konstrukčních prvků a motivačních a ochranných funkcí, a na návrh úprav příslušných právních předpisů. Základem byl v roce 2012 zpracováván rozbor skutečně dosahovaných vydání ve spotřebních blocích „výživa“ a „ostatní osobní výdaje“ u nízkopříjmových domácností s různým počtem a složením v nich žijících osob. Ta budou následně redukována o investiční a zbytná vydání. Úroveň čistých peněžních příjmů kryjících takto vymezené výdaje přibližuje výši životního minima na příjmové a výdajové hladině roku 2010. Rozbor využívá hranice chudoby definované Eurostatem a „valorizovaného“ životního minima na úrovni roku 2010–2011 podle růstu životních nákladů. Budou využity expertní studie a modelové aproximativní propočty. K tomu jsou využity statistiky rodinných účtů a statistiky příjmů a životních podmínek domác-

ností. Výsledkem bude vymezení obsahu a rozmezí výše a struktury čistých peněžních příjmů jednotlivých osob a typů domácností představující výši životního minima na úrovni roku 2010. Úroveň příjmu vymezení existenčního minimuma na živobytí na úrovni roku 2010 se odvodí z částky životního minimuma redukcí rozsahu ostatních osobních potřeb.

Pro stanovení výše životního a existenčního minimuma v dalších letech bude vypracován postup reflektující vývoj životních nákladů a budou provedeny aproximační modelové propočty. Racionalita vyloučení nákladů na bydlení z životního a existenčního minimuma bude prověřena porovnáním sociálních dávek na bydlení v systémech SSP a pomoci v hmotné nouzi a výše skutečných nákladů nízkopříjmových domácností za rok 2010. Faktickou účinnost ochranných a motivačních funkcí životního a existenčního minimuma prověřilo v roce 2012 terénní šetření postojů domácností. Výsledky propočtů, terénního šetření a návrhů na změnu životního a existenčního minimuma budou konfrontovány s názory expertů, závěry by pak MPSV mělo využít ve své koncepční činnosti.

Cílem projektu **Ekonomická zátěž středních příjmových skupin obyvatelstva: vývoj v letech 2008–2011** bylo ověřit, nakolik dochází ke zvyšování ekonomické zátěže obyvatelstva a nakolik lze tento vývoj anticipovat do budoucna. Monografie se opírá o rozbor změn v dávkově-daňovém systému, dat rodinných účtů, SILC 2009 a 2010 a modelování vývoje v roce 2011. Úspory ve veřejných rozpočtech v posledních letech a restriktive v sociálních dávkách (byť částečně kompenzované navýšováním některých daňových úlev či odpočtů) dopadají zejména na mladé rodiny s malými dětmi, lidi bez práce a ty, kteří se pohybují spíše v nižších a nižších středních příjmových skupinách. Analýza individuálních dat ČSÚ sebraná pomocí metodiky rodinných účtů podle decilových skupin v letech 2008, 2009 a 2010 ukázala, že změny ve vývoji příjmů a výdajů u středních příjmových skupin jsou relativně mírné. Jejich příjmy rostly, částečně v důsledku snižujícího se odvodového zatížení příjmů a v důsledku růstu důchodů v příjmech domácností. Nižším středním příjmovým skupinám změny pomohly méně. U domácností zaměstnanců s dětmi (koncentrovaných v nízkých a v nižších středních příjmových skupinách) se nepříznivě projevilo snížení dávek na dítě a dalších dávek SSP. Negativně působil růst cen bydlení, více zatěžující střední příjmové skupiny, který vedl k omezování jiných položek spotřeby. U domácností zaměstnanců měly změny spíše negativní dopady na nižší střední skupiny a spíše neutrální dopady na vyšší střední příjmové skupiny. Dopad reformy v roce 2011 nešlo pro chybějící reálná data zjistit, proto byl simulován na modelových domácnostech a jejich zastoupení ve druhé a třetí kvintilové skupině v letech 2009 a 2010 podle dat SILC. Analýza naznačila, že změny daňové a sociální politiky měly na domácnosti střední třídy vesměs malý dopad. Pokud nebyly vystaveny nějakému riziku, jejich příjmová situace se mírně zlepšovala nebo vlivem růstu nákladů na bydlení jen mírně zhoršila. V případě nepříznivé životní situace se jejich disponibilní příjmy nejspíš snížily. Zpřísnění nároků na sociální dávky vedlo k určité ztrátě sociální ochrany i u střední třídy, zvláště při déletrvajících nepříznivých událostech, daňové úpravy měly naopak pozitivní dopad.

Při hodnocení sociální situace je třeba odlišovat vývoj čistého a reziduálního příjmu (po úhradě nákladů na bydlení), neboť rostoucí náklady na bydlení na domácnosti dopadaly nestojně. Pokud obývaly byt s regulovaným nájmem, docházelo k nezanedbatelnému snížení jejich životní úrovně, podle toho, zda domácnost žádala o (a vůbec měla nárok na) příspěvek na bydlení.

Projekt **Analýza databáze příjemců dávek hmotné nouze: zhodnocení role nákladů na bydlení a dávek spojených s bydlením ve vztahu k příjmemům dávek hmotné nouze** využívá pravidelně shromažďovaná data o domácnostech, které měly příjem pod hranici životního, respektive existenčního minimuma a jimž je „nedostatečnost“ příjmu kompenzována příspěvkem na živobytí a doplatkem na bydlení. Byla využita data za šest období s půlročními intervaly od prosince 2008 do června 2011. Analyzován byl jak stav, tak změny v čase. Počet příjemců příspěvku na živobytí i doplatku na bydlení po všechna sledovaná období na úrovni domácností i na úrovni osob rostl. Za dva a půl roku došlo u příjemců příspěvku na živobytí k 85% nárůstu na úrovni osob a 76% nárůstu na úrovni domácností, u příjemců doplatku na bydlení pak k 51%, respektive 46% nárůstu.

Domácnosti příjemců dávek hmotné nouze tvořily v průměru dvě osoby. Prevažovaly zaopatřené osoby a domácnosti osaměle žijících jednotlivců, z nichž více než polovinu tvořili muži. Rostl i počet i podíl domácností s dětmi, a to jak osamělých rodičů, tak domácností s dvěma dospělými a dětmi. Zvýšil se počet dětí žijících v domácnostech v absolutní chudobě. Obzvláště důležitý je nárůst příjemců doplatku na bydlení, zvláště v tzv. jiné formě bydlení. Konstrukce výpočtu doplatku na bydlení se zdá zvýhodňovat ty, kteří se ocitají právě v „jiné formě bydlení“, oproti standardním formám bydlení. Je třeba ochraňovat lidi na dně životních možností, je však paradoxní, nejsou-li stejně chráněny domácnosti, které se sice ještě na dně svých možností neocitly, ale stačí velmi málo, aby se tak stalo. Analýza nepřímo ukázala, že v ČR jsou pro upadnutí do chudoby kromě výše příjmu rozhodující právě náklady na bydlení.

Projekt **Odhadování vzdělanostních potřeb v regionech v ČR** se soustředil na vývoj metodiky a sestavení počítačového modelu, zajištění potřebných vstupních statistických dat a jeho aplikaci v konkrétním regionu. K praktickému ověření modelu byl zvolen Ústecký kraj. Po získání vstupních dat o očekávaném vývoji zaměstnanosti, počtu absolventů středních škol a ověřování poměrů v tomto regionu byly vyvinuty metody pro predikci některých ukazatelů pracovního trhu na úrovni kraje.

Výsledkem prací je prognóza vzdělanostních potřeb v regionu, zahrnující odhad šancí absolventů středních škol v kraji na získání zaměstnání a odhad šancí na získání vhodně vzdělaných pracovníků potenciálními investory. Nabídka práce je zde často nižší než poptávka a uchazeči mají vesměs příznivé vyhlídky na získání zaměstnání, zato zaměstnavatelé mají nepříznivé vyhlídky na získání zaměstnance s potřebnou kvalifikací. Nepříznivý demografický vývoj se projevuje poklesem populační kohorty 15 až 64 let a ještě výraznějším poklesem počtu absolventů středních škol odcházejících do praxe. Úbytek žáků v oborech vzdělání zakončených vyučujícím listem trvá a kolísá u jednotlivých oborů, jejich růst v oborech s maturitní zkouškou se zastavil a pokles jejich počtu odpovídá demografickému vývoji v této věkové skupině. Podle modelu lze předpokládat, že celkový počet absolventů středních škol bude v Ústeckém kraji v roce 2016 o 14 % nižší proti roku 2011. Prognostické funkce modelu nabízejí decizní sféře nástroj k předvídání budoucího vývoje na regionálním trhu práce, proto by bylo užitečné využít ho i v ostatních krajích.

Dlouhodobé sledování a hodnocení faktorů, které způsobují nerovnováhy na trhu práce, a hodnocení opatření, která tyto nerovnováhy odstraňují

V r. 2012 se výzkum zaměřil na komplexní řešení systému podpory zaměstnávání osob se zdravotním postižením, změny sociálně ekonomického postavení osob samostatně výdělečně činných v ČR v důsledku hospodářské krize a souvislosti se systémem sociálního zabezpečení a srovnání efektů aktivní politiky zaměstnanosti v ČR v období růstu (2007) a během první fáze krize (2009).

Při hledání komplexního řešení systému podpory zaměstnávání osob se zdravotním postižením (dále jen se ZP) se ukázalo, že většina osob se ZP nemá vzdělání zakončené maturitní zkouškou a vysokoškolské vzdělání jich získalo pouze 5 %. Více než 2/3 osob se ZP hledajících práci jsou starší 50 let a téměř polovina z nich se nebrání rekvalifikaci či pracovní rehabilitaci. Mezi zdravotně postiženými je výrazný zájem o zkrácený pracovní úvazek, u ekonomicky neaktivních je vysoký podíl osob se slabou motivací, psychologickými problémy, pasivitou a nedůvěrou v okolí i sebe sama. Jen menší část z nich má „životní elán“ a osobní předpoklady pro překonávání překážek při vstupu na trh práce. 95 % z nich pobírá starobní nebo invalidní důchod a velká část z nich se považuje za „důchodce“, který nepracuje, tento postoj silí s dobou pobírání důchodu.

Stane-li se zaměstnanec osobou se ZP, většina zaměstnavatelů se ho snaží převést na jinou, vhodnější pozici. „Brání“ se však cílenému náboru osob se ZP a obávají se, že budou méně pružné a využitelné, budou vyžadovat ohledy a budou mít vyšší nemocnost. Obávají se rovněž ohrožení produktivity i kvality práce. Negativní zkušenosti dávají vzniknout stereotypům a předsudkům. Zaměstnavatelé postrádají struktury, které by jim umožnily:

- využít komplexní poradenství v otázkách zaměstnávání osob se ZP včetně informací o souvisejících výhodách a pobídkách,
- seznámit se s jednotlivými typy zdravotního postižení a jejich specifiky,
- nalézt dostupné a věrohodné informace o okruhu „uznaných“ subjektů poskytujících tzv. náhradní plnění.

Zaměstnavatelé nevědí, jak se zdravotně postiženými zaměstnanci komunikovat, jaké existují možnosti kompenzace jejich postižení, případně úpravy pracovního prostředí. Povinnost tyto osoby zaměstnávat je nutí, aby se o jejich zaměstnávání zajímali, stejně však upřednostňují tzv. náhradní plnění. Podle nich však chybí nabídka vhodného a kvalitního sortimentu zboží a služeb ze strany zaměstnavatelů zaměstnávajících více než 50 % osob se ZP. Existující finanční stimuly je nemotivují k zaměstnávání většího podílu osob se ZP.

Poradenská a informační podpora pro osoby se ZP se regionálně liší – nejsou dostatečně informovány o možnostech a službách ÚP, možnosti pracovní rehabilitace nebo jiné podpoře. Postupy pracovišť ÚP v procesu zprostředkování zaměstnání včetně vyhledávání pracovních míst pro tyto osoby nejsou standardizovány a komunikace se zaměstnavateli i kvalifikace příslušných pracovníků ÚP práce není vždy na dostatečné úrovni. Dostupnost ergodiagnostiky je převážně nedostatečná a někde není vůbec možné ji zajistit, jen v omezené míře jsou dostupné bilanční diagnostika, specializované poradenské programy pro osoby se ZP i další nástroje zařaditelné do individuálních plánů pracovní rehabilitace. Regionální spoluprá-

ce relevantních aktérů v oblasti podpory zaměstnávání osob se ZP je spíše nahodilá a nesystematická a jejich síť není rozložena rovnoměrně. Pro účely trhu práce v posudku o přiznávání invalidity ze strany LPS chybí doporučení a omezení vyplývající ze zdravotního stavu, bez nichž pracovník ÚP nemůže definovat vhodné pracovní místo. Neexistují komplexní rehabilitace a rehabilitační dávka předcházející přiznání statusu osoby se ZP a rovnou se bez vyzkoušení možnosti uplatnění na trhu práce přiznává invalidní důchod. Invalidní důchod nezohledňuje, zda neexistuje možnost udržet, zlepšit, vytvořit nebo obnovit pracovní schopnost postižených osob s ohledem na jejich výkonnost.

Variantsní návrhy komplexního systému podpory osob se ZP vychází z toho, že v ČR existuje systém, který sice nefunguje úplně dobře, ale disponuje nástroji, srovnatelnými s nástroji v zahraničí. Není tedy nutné zavádět nové nástroje a opatření, ale pouze vhodněji využívat stávající. Návrhy variantsních řešení zahrnují:

- vytvořit podmínky pro širší využívání či odzkoušení možností, které stávající legislativa poskytuje - koordinace ze strany MPSV a GR ÚP ČR s cílem sjednocovat a standardizovat dílčí agendy, podpořit a cíleně koordinovat resortní a mezesortní spolupráci,
 - postupně v čase snižovat příspěvek na podporu zaměstnávání osob se ZP a eliminovat tzv. efekt uzamčení, kdy účastník polevuje v úsilí a zvyká si na výhody subvencovaného zaměstnání, s cílem dosáhnout vyšší integrace zdravotně postižených osob na otevřený trh práce,
 - nastavit v rámci systému podpory zaměstnávání osob se ZP předpoklady pro implementaci prvků sociálního podnikání, aby sociální firmy byly akceptovány jako komplementární součást tohoto systému.
- Systém podpory zaměstnávání osob se ZP by byl výrazně efektivnější, pokud by bylo vyřešeno přiznávání invalidního důchodu a definice osob se ZP by se přiblížila potřebám trhu práce. Zahraniční zkušenosti ukazují, že podstatnými prvky účinného systému podpory zaměstnávání osob se ZP jsou:
- koordinovaná spolupráce vlády, sociálních a zainteresovaných partnerů z oblasti ekonomiky, odborů, zaměstnavatelů, nositelů rehabilitace a sdružení osob se ZP v otázce uplatnění zdravotně postižených osob,
 - včasná aktivizace zdravotně postižených osob dle zásady „raději rehabilitace než důchod“,
 - výrazné upřednostňování podpory na otevřeném trhu práce,
 - důraz na individuální přístup, všestranné poradenství, analýzu individuální situace, doprovázení při hledání zaměstnání, eventuálně dohled v úvodní etapě zaměstnání, pomoc při řešení problémů na pracovišti,
 - podpora odborného vzdělávání a získávání kvalifikace jako hlavního nástroje dlouhodobé pracovní integrace,
 - pomoc „na míru“,
 - cílená senzibilizace a získávání zaměstnavatelů pro zaměstnávání postižených osob,
 - poskytování poradenství a doprovázení zaměstnavatelů při řešení konkrétní situace v jejich podniku,
 - posilování diverzity přístupu - zvyšování citlivosti spolupracovníků vůči osobám se ZP,
 - kompenzace dlouhodobého nebo mimořádného zatížení souvisejícího se zaměstnáním pracovníka se ZP,
 - podpora přechodu z chráněného prostředí na otevřený trh práce,
 - zvyšování povědomí o možnostech a přínosech zaměstnávání osob se ZP a odstraňování obav a předsudků v tomto směru.

Projekt **Změny sociálně ekonomického postavení osob samostatně výdělečně činných (sebezaměstnaných) v ČR v důsledku hospodářské krize a souvislosti se systémem sociálního zabezpečení** reaguje na dosud chybějící průběžné komplexní a objektivní analýzy ekonomické situace osob samostatně výdělečně činných (OSVČ), jejich pracovních a životních podmínek a místa v sociální struktuře společnosti. Proto jsou subjektivní a rozporné názory a dílčí interpretace problémů často jednostranné a účelové. Důsledky hospodářské krize a kritická místa sektoru, který se na HDP před krizí podílel zhruba 1/10 a na zaměstnanosti téměř 1/5, však nejsou známy. V souvislosti s důchodovou reformou nabývá na významu postavení OSVČ v systému sociálního a zabezpečení a v daňovém systému. Výzkum kombinuje metody analýzy statistických (tvrdých) dat o počtech a struktuře OSVČ, jejich postavení na trhu, příjmech, zhodnocení ekonomického a právního rámce jejich aktivit a (měkkých) dat z terénního šetření (realizace v roce 2012) zjišťujícího subjektivní postoje, názory, motivaci, pracovní a životní podmínky OSVČ. Na úkolu spolupracuje široký okruh expertů MPSV, MF a akademické sféry a jeho výstupy by měly být podkladem pro úpravu příslušných právních předpisů a norem.

Rizikem výzkumu se jeví:

- rozdílné definice OSVČ z hlediska potřeby jednotlivých institucí,
- nekomplexnost statistických dat,
- nedostupnost relevantních dat za sektor OSVČ, např. daňová statistika,
- různé metody sledování a kvantifikace OSVČ a ekonomického výkonu tohoto sektoru v ČR,

- nedostupnost dat a respondentů terénního šetření v oblasti zdánlivě samostatně výdělečné činnosti („švarcsystému“).

Cílem projektu **Srovnání efektů aktivní politiky zaměstnanosti v České republice v období růstu (2007) a během první fáze krize (2009)** bylo zjistit výsledky aktivních programů zaměstnanosti v období ekonomické recese (rok 2009) v porovnání s výsledky z období ekonomické expanze (rok 2007), neboť je může významně ovlivňovat celková ekonomická situace a situace na trhu práce. Zodpovězení otázky, zda jsou programy aktivní politiky zaměstnanosti stejně efektivní i v období ekonomické recese, kdy je na trhu práce větší nabídka pracovní síly a odliv nezaměstnaných z evidence je nižší, umožňuje zobecnění závěrů a efektivní formování politik na trhu práce do budoucna. Výzkum je založen na statistických analýzách údajů úřadů práce v ČR (OKpráce). Srovnává cílení aktivní politiky zaměstnanosti na nezaměstnané a porovnává výsledky s kvazikontrolní skupinou neúčastníků programů v krátkém a střednědobém horizontu. Zaměření jednotlivých programů se mezi roky 2007 a 2009 významně změnilo, celkově jsou poměrně dobře zacíleny na některé skupiny nezaměstnaných s horší šancí na pracovní uplatnění a na osoby s dlouhodobou či opakovanou evidencí. Trvale méně jsou v nich zastoupeny osoby se základním vzděláním a nad 50 let.

Většina programů v roce 2009 přinesla svým účastníkům výrazně vyšší šanci na odchod z evidence než ve srovnatelné skupině neúčastníků, slabší ve srovnání s rokem 2007 jsou výsledky rekvalifikačních programů. Za výraznějších hospodářských problémů jsou krátkodobé a střednědobé efekty rekvalifikací nižší a jejich možný přínos se může projevit až později. Projekty ESF nebylo možné s ohledem na dostupná data spolehlivě zhodnotit, podle provedené analýzy lze ovšem předpokládat, že minimálně u programů podpory tvorby míst dosahují ESF dobrých výsledků. Aktivní politika zaměstnanosti má tedy celkově potenciál minimálně částečně překonat individuální znevýhodnění určitých skupin nezaměstnaných při podpoře odchodu z evidence úřadů práce.

Monitorování procesů migrace a politik integrace cizinců na trhu práce a ve společnosti

V roce 2012 se výzkum zaměřil na koncipování návrhu informačního systému o rodinách imigrantů ze třetích zemí, na nalezení bariér integračního procesu reflexí cizinců z třetích zemí a na integraci dětí cizinců z třetích zemí na základě mezinárodního šetření OECD PISA a na základě výsledků řízených rozhovorů s pedagogy základních škol.

Vytvoření informačního systému o rodinách imigrantů ze třetích zemí by mělo usnadnit získávání dat o počtu a struktuře rodin imigrantů, místu jejich pobytu, jejich ekonomické situaci a potřebách. Jsou důležitá pro tvorbu a implementaci státní integrační politiky reflektující kapacitu sociální infrastruktury (trhu práce, institucí pro přípravu na povolání, základního, středního i vysokého školství, zdravotnictví, sociálního zabezpečení, kultury apod.). Informační systém by měl v ideálním případě zahrnout všechny rodiny cizinců ze třetích zemí žijících na území České republiky.

Byly vytvořeny dva typy standardizovaných záznamových archů: tzv. rodinná karta a individuální karta pro každého člena rodiny. Pak byl stanoven výběrový soubor rodin imigrantů podle zvolených znaků (pobytový status, účel pobytu, délka pobytu, státní občanství, místo bydliště, pohlaví, věk, vzdělání, ekonomická aktivita, rodinný stav, počet dětí, rodina v ČR) a navrženy kvóty pro výběr reprezentativního souboru rodinných domácností imigrantů ze třetích zemí.

Projekt **Metodika hodnocení monitorovacích nástrojů integračního procesu cizinců z třetích zemí v ČR** přímo navazoval na řešení stejnojmenného projektu z minulých let. V r. 2012 činnost probíhala ve dvou základních oblastech:

- první byla orientována na aktualizaci sledovaných kvantitativních ukazatelů z administrativních zdrojů a posouzení možností monitoringu dalších doplňujících indikátorů,
- druhá znamenala založení samostatné části kvalitativních indikátorů, monitorující názory a postoje české společnosti k zde usazeným cizincům a naopak názory a postoje cizinců k majoritní společnosti.

Při hledání bariér integračního procesu reflexí cizinců z třetích zemí byla vytvářena metodika výzkumu veřejného mínění na téma integrace a její bariéry umožňující dlouhodobě monitorovat jejich názory a postoje a posuzovat a hodnotit stupeň jejich integrace do české společnosti. Měla by umožnit pravidelný i náhodný (nárazový) monitoring. Je založena na motivačních a postojových ukazatelích pracovní a společenské integrace. K zásadním problémovým oblastem integrace cizinců z třetích zemí v ČR patří:

- komplikovanost migrační politiky ČR, měnící se dle vývoje mezinárodní politiky a ekonomiky ČR,
- přetrvávající dlouhodobá rigidita zaměstnávání cizinců ze třetích zemí,
- nízké znalosti cizinců ze třetích zemí z oblasti práva,

- obecně nízká vymahatelnost práva,
- nedostatečná informovanost cizinců o možnostech, právech a povinnostech jejich existence v ČR,
- odstup majority od menšin a naopak tendence některých menšin se izolovat,
- absence funkčního systému vzdělávání dospělých cizinců ze třetích zemí,
- nízká motivace cizinců ze třetích zemí učit se a rozvíjet znalost českého jazyka,
- kvalita výuky českého jazyka cizinců ze třetích zemí,
- náročnost administrativy, přístup úředníků k těmto osobám,
- negativní nastavení společensko-politického klimatu zejména vůči cizincům ze třetích zemí,
- neregulérní nebo nelegální zaměstnávání cizinců ze třetích zemí, resp. výkon tzv. černé práce,
- korupce (ať už na ni cizinci doplácí, nebo jí umí využít).

Na základě výsledků výzkumu bariér a analýzy relevantních informačních pramenů byly formulovány střednědobé a dlouhodobé priority a opatření. V rámci střednědobých priorit bylo uvedeno několik oblastí a navrženy způsoby řešení:

- dosáhnout zvýšení znalosti českého jazyka u cizinců z třetích zemí s cílem zvýšit jejich sociální i pracovní kapitál a jejich interakci s majoritou a integraci do ní, k čemuž je lze motivovat tím, že se jeho znalost stane jednou z podmínek pro udělení trvalého pobytu; k tomu je třeba zvýšit kvalitu a rozšířit síť jazykových kursů a sladit je s jejich pracovním režimem a posílit v tomto směru spolupráci MV ČR a MŠMT,
- klást důraz na potřeby a možnosti jejich rezidenční integrace při spolupráci regionální a místní samosprávy a organizací pracujících s cizinci z třetích zemí,
- při výzkumu integrace těchto cizinců se zaměřit na jejich životní podmínky v zemích původu, což předpokládá změnu finančních programů MV ČR i jiných resortů, a podporovat v tomto směru výměnu informací prostřednictvím Evropské migrační sítě,
- zefektivnit přenos informací určených pro cizince z třetích zemí o jejich právech, povinnostech a možnostech v ČR při zohlednění jejich odlišných potřeb a prohloubit za tím účelem spolupráci s jejich specifickými skupinami; více činnost začít na ženy jako „nositelky kultury“,
- začít integrační programy na rodiny těchto cizinců a zohledňovat generační rozdíly v potřebách integrace; zkoumat a vyhodnocovat jejich způsob života a generační soužití a tomu uzpůsobovat integrační programy a aktivity,
- rozlišovat, identifikovat a včas diagnostikovat integrační potřeby jednotlivých menšin cizinců z třetích zemí, posuzovat jejich vztah k potřebám a cílům majority a výsledky zohlednit v opatřeních integrační politiky,
- spolupracovat se zaměstnavateli cizinců z třetích zemí při zvyšování jejich informovanosti v pracovním právním prostředí,
- zvýšit terénní práci s cizinci ze třetích zemí změnou finančních programů s cílem zvýšit aktivitu neziskových a dobrovolných organizací zaměřených na práci s nimi v terénu.

U dlouhodobých priorit bylo doporučeno:

- dosáhnout jasné a zřetelné formulace základní (dlouhodobé) koncepce migrační a integrační politiky,
- určit vhodné způsoby prezentace a osvěty, co se týče východisek, směřování a cílů migrační a integrační politiky ČR, u majority i cizinců,
- vybudovat funkční systém kontinuální evaluace kvality nástrojů integrační politiky,
- snažit se o modifikaci postojů majority k cizincům ze třetích zemí, omezovat xenofobní projevy a zajistit rovné zacházení s nimi.

Následně byly zkoumány tzv. asistenční služby a to, do jaké míry odpovídají potřebám vyjadřovaným cizinci z třetích zemí, a okolností, které mohou integraci bránit či k ní naopak přispívat.

Výzkum se zaměřil také na **integraci dětí cizinců z třetích zemí na základě mezinárodního šetření OECD PISA a na základě výsledků řízených rozhovorů s pedagogy základních škol**. Z šetření PISA byly získány poznatky o rodinném a materiálním zázemí, věku příchodu do ČR, jazykových znalostech, struktuře domácnosti žáků/cizinců, úrovni vzdělání jejich rodičů, vybavení domácnosti atd. Otázky se týkaly i předškolní výchovy a školní docházky, především školního prospěchu žáků/cizinců a jejich mimoškolních aktivit, subjektivního hodnocení školy a jejich vzdělanostních cílů a perspektiv. Dotázaní žáci s migrační historií měli v porovnání s českými žáky srovnatelné či lepší studijní výsledky kromě českého jazyka. Ti z Asie vykazovali významně lepší prospěch než ti z postsovětských zemí. Využívají ve vyšší míře doučování, zejména českého jazyka. Školu hodnotili žáci zahraničního původu o něco kritičtěji než jejich čeští vrstevníci, třebaže vesměs také kladně. O významu školy pro získání sebedůvěry jsou v nejvyšší míře přesvědčeni Asiaté. Hodnocení školy jako sociální instituce vypovídalo o nediskriminačním prostředí. Žáci s migrační minulostí převyšují svými ambicemi v budoucím dosaženém vzdělání své české vrstevníky a jejich

vzdělanostní ambice byly vyšší než u jejich rodičů. Řízené rozhovory s pedagogy základních škol v podstatě potvrdily výsledky mezinárodního šetření PISA z roku 2009 a odhalily kromě toho řadu problémů a nedostatků, které integrace dětí zahraničního původu do základního vzdělávacího systému má a které bude nezbytně v brzké budoucnosti řešit.

Hodnocení politiky sociálních služeb v širší perspektivě

V r. 2012 se výzkum zaměřil na porovnání datových zdrojů o příjemcích příspěvku na péči, ekonomickou efektivnost zajišťování péče o příjemce příspěvku na péči a na koncipování modelu minimální kapacity sítě sociálních služeb na daném modelovém území.

Příspěvek na péči tvoří nejvýznamnější část výdajů na sociální služby a měl by být i nevýznamnějším zdrojem jejich financování. V roce 2011 činily výdaje na něj cca 20 mld. Kč, tj. cca 44 % celkových výdajů na sociální služby. Analýzy ukázaly, že přibližně 48 % jeho příjemců ho plně nevyužívá na péči od registrovaného poskytovatele, proto se do systému sociálních služeb navrácí pouze část vyplacených prostředků. Na základě údajů informačního systému o příspěvku na péči byl zmapován vývoj struktury využívání příspěvku na péči v letech 2007–2010. Data byla porovnána s údaji o počtech příjemců příspěvku na péči vykazovanými poskytovateli sociálních služeb při podávání žádosti o dotaci v r. 2010 a 2011. V informačním systému o příspěvku na péči nejsou údaje o formě skutečně čerpané sociální služby u jednotlivých klientů aktualizovány a neodrážejí změny po dobu pobírání příspěvku na péči. Údaje poskytovatelů sociálních služeb v rámci dotačního řízení tak přesněji odrážejí skutečně poskytovanou péči.

Analýza příspěvku na péči vycházející z údajů informačního systému o příspěvku na péči za roky 2007–2010 ukázala následující:

- příspěvek na péči je přiznáván spíše ženám, (dlouhodobě 65% podíl na celkovém počtu příjemců) a je nejčastěji přiznáván osobám ve věku 76 až 90 let;
- počet osob pobírajících příspěvek na péči od roku 2007 roste,
- nejvyšší průměrný meziroční nárůst byl u příspěvku na péči ve IV. stupni závislosti (24 %), v čase rovněž roste podíl osob pobírajících příspěvek na péči ve III. a IV. stupni závislosti;
- vzrostl podíl příjemců příspěvku na péči využívajících služby registrovaných poskytovatelů, a to v bytových, ambulantních i terénních zařízeních;
- v bytových zařízeních nejvíce vzrostl podíl příjemců příspěvku na péči ve IV. a III. stupni závislosti, v terénních zařízeních naopak nejvýznamněji vzrostl podíl příjemců příspěvku na péči v I. a II. stupni závislosti;
- u osob nad 76 let byla míra závislosti žen vyšší než u mužů, nejvíce ve IV. stupni závislosti ve věkové skupině nad 91 let;
- míra závislosti u osob v mladších věkových skupinách byla především u nižších stupňů závislosti prakticky neměnná, mírně vyšší u mužů;
- v roce 2010 došlo k výraznému nárůstu příjemců příspěvku na péči všech stupňů závislosti ve věkové skupině osob starších 91 let, rodiny zřejmě v důsledku krize, úsporných opatření a růstu životních nákladů potřebovaly nahradit chybějící zdroje.

Analýza ekonomické efektivnosti péče o příjemce příspěvku na péči navázala na dříve realizovanou hodnocení efektivnosti sociálních služeb. Stávající systém jejich financování se opakovaně ukázal neefektivní především v důsledku:

- závislosti poskytovatelů sociálních služeb na výši přiznaných dotací ze státního rozpočtu,
 - tzv. „cenové regulace“ výše úhrady za pobyt a stravu v bytových a ambulantních zařízeních a za jednotlivé úkony v rámci terénních sociálních služeb ze strany státu,
 - dlouhodobého „tunelování“ systému sociálních služeb ze strany zdravotních pojišťoven, které kryjí náklady na poskytování ošetrovatelské a rehabilitační péče v bytových zařízeních pouze z cca 20 %.
- Tyto poznatky byly potvrzeny především těmito zjištěními:
- kritéria pro stanovení míry závislosti a přiznání příspěvku na péči nejsou stanovena objektivně pro všechny skupiny zdravotně handicapovaných, popř. způsob hodnocení míry závislosti není vhodné nastaven,
 - sociální pracovníci jednotlivých obcí s rozšířenou působností a obecních úřadů obcí s pověřeným obecním úřadem nemají přehled o celkovém počtu a struktuře příjemců příspěvku na péči podle jednotlivých stupňů závislosti na území města a jeho spádového území.

Rozbor podílu občana a jeho rodiny na krytí nákladů poskytovaných sociálních služeb ukázal, že nejvíce se klient podílí (absolutně i relativně) na jejich úhradě v bytových zařízeních, zatímco v nejnižší výši je hraď (v absolutním vyjádření) při poskytování terénních sociálních služeb, což odpovídá principům konstrukce výše úhrad klienta za poskytované služby podle platné právní úpravy. Analýza dotací ze státního rozpočtu na financování poskytovaných sociálních služeb ukázala, že v r. 2009 nejvyšší dotace v přepočtu na jednoho klienta měsíčně (v absolutním vyjádření) získala

zařízení poskytující služby v týdenních stacionářích a v domovech pro osoby se zdravotním postižením, nejnižší naopak služby tíšňové péče a zařízení pečovatelské služby. V relativním vyjádření nejvyšší podporu získaly služby podporovaného bydlení a průvodcovské a předčitatelské služby, nejnižší naopak zařízení poskytující pečovatelskou službu a odlehčovací služby. Analýza dotací poskytovatelům služeb sociální péče z rozpočtu obcí, měst a krajů ukázala, že v absolutním vyjádření byly nejvíce podporovány týdenní a denní stacionáře, nejméně zařízení poskytující služby tíšňové péče. Relativně k úrovni celkových provozních nákladů byla nejvíce podporována zařízení poskytující pečovatelské služby a denní stacionáře, naopak relativně nejnižší podporu získala zdravotnická zařízení poskytující sociální služby a domovy pro seniory. Příspěvky tak představují „doplňk“ k dotacím poskytnutým MPSV ze státního rozpočtu, aby byl zajištěn základní provoz jednotlivých poskytovatelů.

Efektivnost péče o příjemce příspěvku na péči negativně ovlivňuje přístup zdravotních pojišťoven k financování ošetrovatelské a rehabilitační péče v pobytových zařízeních sociálních služeb. Výkonové hodnocení této péče a pouze relativně pětina výše úhrady jejich skutečných nákladů jsou projevem diskriminace ze strany zdravotních pojišťoven. Efektivnost jednotlivých typů sociálních služeb ovlivňují i další faktory. Jejich závislost na přiznání dotací ze státního rozpočtu brání jejich rozvoji, kapacity terénních a ambulantních služeb se od r. 2007 prakticky nezvýšily a relativně velmi nízký je i počet vytvořených pracovních míst. Při vytvoření žádoucího tržního prostředí by jich podle dřívějších propočtů mohlo vzniknout až 11,8 tisíce.

Dlouhodobá péče o rodinného příslušníka nebo blízkou osobu je spojena s komplexním sociálním, ekonomickým a zdravotním dopadem na pečovatele a jeho nejbližší okolí, proto byl zkoumán i vliv poklesu příjmu z ekonomické aktivity v důsledku péče o příjemce příspěvku na péči a kompenzace tohoto příjmu tímto příspěvkem. V praxi se postupně rozvíjí model sdílené péče, jehož cílem je umožnit nesoběstačné osobě žít nezávislým životem ve vlastní domácnosti za pomoci rodiny a komunitních služeb, dokud je to smysluplné a praktické. Podle dřívějších propočtů MPSV jsou celkové náklady takové péče nejnižší, což vede k úvaze o vhodnosti diferenciaci výše příspěvku na péči v závislosti na prostředí, v němž je poskytována.

Z porovnání výše přiznané státní dotace s objemem odvodů, které je poskytovatel sociálních služeb a každý jeho zaměstnanec povinen odvést na daních a na pojistném na sociální a zdravotní pojištění, vyplývá, že v r. 2009 celkový objem zaplacených daní a pojistného byl o cca jednu třetinu vyšší.

Při vytváření **modelu minimální kapacity sítě sociálních služeb** na území regionu a koncipování sociálních aktivit a jejich racionálního provozování je třeba vycházet ze dvou hlavních premis:

- celá baterie sociálních služeb tak, jak jsou definovány v zákoně o sociálních službách, by měla být k dispozici v zásadě na území každého kraje,
- při rozhodování o vybavenosti jednotlivých obcí (měst) a jejich spádových území sociálními službami hraje zásadní úlohu jejich velikost. Je proto třeba zabývat se tím, jaká má být optimální velikost obce (města), v níž je již možné zabezpečovat kvalifikované a racionálně jednotlivé sociální aktivity, nebo jaká jsou kritéria pro vymezení velikosti území, v nichž lze jednotlivé služby účelně rozvíjet.

Při hodnocení rozsahu poskytovaných sociálních služeb v jednotlivých regionech nelze uplatňovat stejná hlediska na celé území, neboť je ovlivněno řadou objektivních charakteristik determinujících určité rozdíly vyplývající např.:

- z míry urbanizace,
- z věkové, kvalifikační, profesní a sociální struktury obyvatelstva na daném území a z náboženských specifíků jednotlivých regionů,
- ze struktury osídlení jednotlivých územních celků, z velikosti obcí a z hustoty obyvatelstva,
- z míry plnění tradičních funkcí rodiny v péči o staré občany,
- z nejrůznějších sociologických změn probíhajících ve společnosti, zejména rozpadu vícegeneračního soužití rodin.

Vliv má i dlouhodobá absence koncepce rozvoje sociálních služeb. Za první konceptní materiál můžeme označit Bílou knihu v sociálních službách, vliv střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb na změnu struktury poskytovaných sociálních služeb je dosud jen minimální. Pomůckou při hodnocení vývoje sociálních služeb jsou návrhy úrovně normativů vybavenosti jednotlivých regionů službami sociální péče, zpracované FMPV v polovině 80. let, které představují jediný srovnatelný pohled na kvantitativní úroveň sociálních služeb v jednotlivých územních celcích. Existence služeb sama však nestačí, jde také o jejich kapacitu, dostupnost (územní, finanční, architektonickou), návaznost, kvalitu či efektivnost a informovanost občanů. Potřebu různých typů sociálních služeb lze kvantifikovat ve vazbě na tzv. míře závislosti. Pro orientační kvantifikaci jejich potřeby ve vazbě na stupeň přiznání příspěvku na péči byla koncipována

„kalkulačka“, která umožňuje určit pro libovolný region (při znalosti věkového složení obyvatelstva v členění podle pohlaví a jednotlivých věkových skupin) orientační rozsah osob závislých na péči. Koncipování kvantitativního modelu minimální, popř. i optimální kapacity sítě sociálních služeb na celostátní nebo regionální úrovni se v současné době nejeví jako efektivní.

Hodnocení trendů demografického vývoje a možností rodinné politiky v návaznosti na další veřejné politiky čelit jeho sociálním dopadům

V r. 2012 se výzkum zaměřil na využívání opatření k zachování nebo obnově rodinných vztahů mezi rodiči a dětmi, souvislosti měnicích se rodinných a reprodukčních vzorců v České republice, flexibilní formy práce a sladování pracovního a osobního života, změny partnerského chování, nové formy denní péče o děti v ČR, opatření rodinné politiky na regionální a lokální úrovni a podmínky jejich zavádění v praxi a na problematiku ageismu a věkové diskriminace.

Průzkum využívání opatření k zachování nebo obnově rodinných vztahů mezi rodiči a dětmi a analýza důvodů jejich nedostatečného využívání v praxi proběhl na jaře roku 2012 formou dotazníkového šetření na všech odděleních sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obcí s rozšířenou působností (zapojilo se jich 194). Zkoumáno bylo využívání výchovných opatření, a to udělení napomenutí, nařízení dohledu nad nezletilým dítětem, uložení omezení (ve smyslu § 13 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí) a ukládání povinnosti využít pomoc odborného poradenského zařízení ve smyslu § 12 odst. 1 téhož zákona. Šetření potvrdilo jejich minimální využívání orgány sociálně-právní ochrany obcí s rozšířenou působností i obcemi nižšího typu v praxi. Preferují ukládání těchto opatření soudy a mají malou důvěru ve smysl jejich ukládání v rámci správního řízení. Preferují jiné než represivní metody sociální práce s rodinou. Vysoký podíl respondentů vyjadřoval zásadní nedůvěru ve smysluplnost jejich častějšího využívání, hlavně kvůli jejich nízké účinnosti a možné ztrátě důvěry a narušení vztahu k sociálnímu pracovníkovi ze strany rodiny. Doporučovali naopak ponechat kompetence k nařizování těchto opatření pouze soudům. K častějšímu využívání šetřených opatření by podle respondentů mohlo přispět:

- navýšení počtu sociálních pracovníků, respektive snížení počtu případů na pracovníka,
- zvýšení počtu a dostupnosti odborných poradenských zařízení,
- zjednodušení správního řízení (snížení jeho administrativní náročnosti),
- jednotná metodika, kvalitní metodické vedení kraje a MPSV,
- zvýšení vymahatelnosti plnění opatření,
- posílení prestiže oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Monografie **A second child in the family. The consequences of changing family and fertility patterns in the Czech Republic** je zaměřena na okolnosti narození druhého dítěte a obecně na hodnoty spojené s dětmi. Zkoumá vztah mezi pravděpodobností narození druhého dítěte a různými proměnnými na mikroúrovni a snaží se o vysvětlení procesů působících na druhý porod interakcí vzdělání a partnerství. Vychází z analytického popisu proměn společenských a strukturálních podmínek demografického chování a snaží se postihnout hlavní faktory jeho kontextu. Komplexně analyzuje vývoj porodnosti a proměny reprodukčních vzorců a pomocí retrospektivního pohledu odkrývá hlubší podstatu změn rodinného chování i jejich možné důsledky. Zaměřuje se na to, zda naroste podíl jednodětných domácností nebo spíše bezdětnost kombinovaná s převládajícím dvoudětným modelem u těch, kdo děti mít budou, a na naplňování krátkodobých reprodukčních plánů s cílem zjistit jejich realizaci nebo modifikaci pod vlivem vybraných faktorů. Zkoumá rovněž vybrané individuální souvislosti rodičovství, protože vliv strukturálních podmínek a hodnotového systému se do individuálního chování transformuje přes vlastní životní zkušenost, její percepce a interpretaci. Potvrdila se komplexnost a provázanost faktorů podmiňujících rozhodování o (druhém) dítěti a poznatky o měnicím se natalitním chování podle forem partnerského soužití vč. pořadí partnerství, které ho významně ovlivňují. Přispívá i k vysvětlení procesů, které působí na druhý porod, prostřednictvím interakce vzdělání a partnerství.

Výzkum demografických proměn české společnosti se věnoval **změnam partnerského chování**, konkrétně nesezdanému soužití a jeho vyústění. Týká se zejména generace narozené v 70. letech, jejíž první korezidenční vztahy mají zhruba ze tří čtvrtin tuto formu soužití. V 90. letech prudce klesla intenzita uzavírání sňatku v prvních třech letech soužití a po celé sledované období stoupalo riziko rozpadu nesezdaného soužití, a to bez ohledu na délku jeho trvání a věkové kategorie. Reálné chování ne vždy odpovídá deklarovaným postojům, což ukazují rozdíly mezi liberálnějšími postoji vysokoškoláků a jejich více méně tradičním chováním a naopak nesoulad mezi tradičnějšími postoji osob s nízkým vzděláním a jejich reálně volenými partnerskými strategiemi mimo manželství.

V ČR je dlouhodobý nedostatek služeb **denní péče o děti**, systém institucionalizované péče je příliš rigidní a nezohledňuje různé podmínky a potřeby rodičů a dětí. Postupně vznikající alternativní formy této péče se potýkají s řadou problémů a bariér. Cílem výzkumu je nedostatky v péči o děti do 3 i do 6 let analyzovat a vypracovat návrh na zlepšení již existujících forem péče a metodiky poskytující návod/doporučení na zavedení nových, ve Francii osvědčených forem péče do české praxe. V roce 2012 byla podrobně popsána stávající praxe denní péče o malé děti v ČR a ve Francii a analyzován vývoj jejich sociální politiky se zaměřením na stěžejní rysy politiky rodinné, zaměstnanosti a rovných příležitostí a také vývoj na trhu práce se zaměřením na matky s malými dětmi. Pozornost se dále soustředila na péči o malé děti do 6 let věku ve Francii a v ČR, jak na rodinnou, tak nerodinnou, tj. péči v kolektivních zařízeních a individuální, poskytovanou najatými chůvami. Formy individuální nerodinné péče o děti do 6 let v ČR se vyznačují těmito základními rysy:

- v ČR nejsou doposud příliš rozvinuty a finančně podporovány státem, takže komerční služby jsou příliš drahé;
- nerodičovská péče o nejmenší děti se často zajišťuje v rámci širší rodiny nebo za výpomoci známých; individuální nerodinná péče je vyhledávána jako nouzové řešení nebo rodiči upřednostňujícími individuální přístup a/nebo vyžadujícími flexibilitu služeb; najímání chův se často odehrává v rámci šedé zóny ekonomiky;
- zákonem nejsou vymezeny požadavky na kvalitu kromě hygienických podmínek a odborné způsobilosti, takže není kontrolována; chybí osvěta pro potenciální chůvy, např. manuál možností a zákonných povinností;
- je třeba vyhodnotit možnost finanční podpory rodičů ze strany státu – příspěvky nebo daňové úlevy, aby si služby mohli dovolit.

Hlavní rysy systému denní nerodinné péče o děti (do 3 let) ve Francii lze charakterizovat stručně tak, že byly vytyčeny 2 linie:

- podpora rodičů v péči o malé děti (výrazně od 80. let – mateřská dovolená, rodičovský příspěvek),
- podpora nerodinné (individuální) péče - zaveden příspěvek na hlídání dětí.

Francouzský model umožňuje volbu mezi osobní péčí o děti nebo návratem na trh práce se zajištěním péče o děti nerodinnou formou.

Dále byly porovnány dílčí aspekty různých forem neformální nerodinné denní péče o děti v obou zemích v kontextu celého systému denní péče o děti s cílem vyhodnotit společné a specifické rysy a přenositelnost francouzské zkušenosti do ČR.

Ukolem rodinné politiky je podporovat rodiny ve všech jejich funkcích a formách, fázích rodinného cyklu a obtížných životních situacích. Má-li plnit společně i lokálně specifické cíle, musí se realizovat komplementárně na úrovni státu, regionů a obcí a musí se na ní podílet různé subjekty. K podpoře lokální a regionální politiky je třeba vytvořit propracovaný metodický nástroj. Návrh **opatření k provedení rodinné politiky na úrovni obcí a krajů** by měl zahrnovat jak obecně platné principy a návody, tak doporučení, jak ji modifikovat a aplikovat podle specifických socio-kulturních, ekonomických a demografických podmínek. Podklady pro vytvoření návrhu byly získávány nástroji kvantitativními (dotazník pro představitele obcí) i kvalitativními (nestandardizované rozhovory s odborníky z praxe a s představiteli krajských, městských a obecních úřadů) a studiem dokumentů vč. dokumentace soutěže Obec přátelská rodině. Analýza ukázala, že návrh musí obsahovat jak návod na koncepční přístup k lokální rodinné politice, tak náměty na řešení jejich dílčích oblastí, čemuž odpovídá struktura výstupu projektu.

V ČR jsou kompetence vyšších územně správních celků a regionů omezenější než jinde a bývají i méně využívané, což může být důvodem diferencovaného a často nejasného přístupu ke koncipování a provádění krajské rodinné politiky. Pojetí rodinné politiky na lokální úrovni je často odlišné, což vychází z úzkého kontaktu mezi subjekty a objekty rodinné politických opatření a akcí a možnosti pružně reagovat diferencovanými nástroji. Obce jednají na základě praxe a znalosti potřeb a problémů rodin a jejich příslušníků a možnosti obecních (krajských) samospráv a dalších aktérů, z nichž některé jsou i efektivní. Vyšší efektivitu však zajišťuje koncepční a systematictější přístup na všech úrovních (státní, krajské i lokální). Hlavní atributy koncepčního přístupu jsou:

- chápání významu rodiny a potřeby ji podporovat na bázi promyšleného programu, tedy rodinné politiky, vč. lokální a regionální úrovně;
- systematické zjišťování a průběžné monitorování potřeb rodin a jejich členů;
- institucionalizace lokální rodinné politiky ustanovením kompetentního a zodpovědného orgánu nebo osoby;
- stanovení cílů a formulování koncepčních záměrů na základě deklarované vůle a zmapovaných potřeb, nejlépe písemně a se stanovením harmonogramu a preferencí;
- zajištění finančního krytí z různých zdrojů;
- průběžné diskutování a rozvíjení rodinné politiky s participujícími subjekty;

- zajištění aktivního zapojení a informovanosti občanů a zpětné vazby pro všechny aktéry.

Pragmatické důvody odmítání písemné koncepce rodinné politiky jsou často dány

- velikostí obce a malými personálními, finančními a časovými možnostmi, přičemž její vedení je údajně s občany v blízkém kontaktu a jejich potřeby řeší průběžně;
- existencí systematizovaných opatření zaměřených na rodiny v obci v jiných dokumentech

Řada odpovědí však svědčí o nepochopení role koncepčního přístupu k rodinné politice na lokální úrovni i o nepochopení rodinné politiky obecně. Většina obcí je však otevřena novým informacím a inspiraci z oblasti rodinné politiky a podpory rodin, nejčastěji by ocenily příklady dobré praxe. Přínosem by byly informace o možnostech financování rodinné politiky i přímé návody na získávání zdrojů, jejichž nedostatek je chápán jako bariéra aktivnější lokální rodinné politiky. Žádané jsou i praktické informace o metodách zjišťování potřeb rodin. Nadpoloviční většina postrádá informace o účelu a možnostech rodinné politiky na úrovni obcí, což značí potřebu informací a metodického vedení, nejlépe „shora“, ze strany MPSV a krajských úřadů. Chybí rovněž podněty pro spolupráci s jinými obcemi. Ze široké škály opatření byly podrobněji metodicky zpracovány bydlení, doprava, vzdělávání a služby péče o děti, zaměstnanost, volný čas, bezpečnost a služby pro rodiny.

Cílem projektu **Diverzita: flexibilní formy práce a sňadování pracovního a osobního života** bylo vytvořit ucelený systém flexibilních forem práce vedoucích k úspěšné integraci rodičů po mateřské, resp. rodičovské dovolené, sňadování pracovního a osobního života žen ve věku 55+ a osob pečujících o závislou osobu a zlepšení povědomí společnosti o nich pro Českou spořitelnu, a. s. (dále ČS). Realizace projektu započala v závěru roku 2012, kdy byly zahájeny aktivity zaměřené na analýzu současného stavu. Hlavní zjištění byla zpracována v I. čtvrtletí roku 2013.

Projekt **Ageismus a věková diskriminace: 3. vlna výzkumu** navazuje na výzkum zahájený v roce 2003, přináší přehled základního vývoje a srovnání ageistických situací v oblasti trhu práce, občanských práv, zdravotnictví a týrání a zneužívání seniorů mezi lety 2003, 2007 a 2012. Nově se stručně zabývá poskytováním služeb, obchodem a bydlením. Podle výzkumů Eurostatu se ČR drží na prvních příčkách z hlediska podílu osob kladně odpovídajících na otázky zkoumající věkovou diskriminaci. Problém diskriminace narůstá v souvislosti se stárnutím české populace a může ovlivňovat konkurenceschopnost ČR v řadě oblastí, zejména v přístupu k občanským právům, na pracovní trh, dostupnosti sociálně-zdravotních služeb, k důchodovému systému a ke službám a zboží.

Diskriminace na základě věku byla zasazena do obecnějších rámců vnímání stáří, stárnutí a starých lidí v české společnosti. Podíly osob zastávajících věkové segregační postoje se mezi lety 2007 a 2012 vůbec nezměnily. Přetrvávají také rozdíly v prožitku věkové diskriminace u mladších osob a u seniorů, u mladších a starších seniorů a mezi muži a ženami. Znevýhodnění kvůli svému věku obecně uvádí 26 % dotázaných, narostl rovněž podíl těch, kteří věří, že na věku záleží především v zaměstnání a při ztrátě zaměstnání. Nejproblematictější oblastí byl a zůstává trh práce, kde došlo k malému nárůstu přímých zkušeností s věkovou diskriminací, zatímco zejména v přístupu ke starším pacientům registrujeme dílčí zlepšení situace.

Hodnocení trendů v rozvoji kapacity veřejné správy a vládnutí ve vztahu k sociální politice

V r. 2012 se výzkum zaměřil na optimalizaci sociálních služeb a vytvoření komunikační platformy reformy sociálních služeb, udržení procesů plánování sociálních služeb na území Písku jako obce s rozšířenou působností a potřebnost šetření realizovaných dříve společností Trexima.

Cílem projektu **Optimalizace sociálních služeb** bylo zpracovat návrh optimalizace sociálních služeb a koncepce vytvoření komunikační platformy. Pokouší se o nezávislý rozbor procesů, jeví u situací s ambicí vytvořit zdroj podnětů a informací pro řídicí, metodickou i koncepční činnost. Na základě sekundární analýzy výzkumných prací, studií a diskusí k tématu v odborném tisku a mezinárodních zkušenostech ze srovnatelných zemí byl koncipován návrh optimalizace sociálních služeb. Ukázalo se, že stávající struktura forem sociální péče v jednotlivých krajích a okresech je výsledkem dlouholetého živelného vývoje, reagujícího na nutnost zabezpečit potřeby starých a zdravotně postižených občanů. Základem je efektivnost financování sociálních služeb, kterou je nutno hodnotit jinak u služeb sociální péče, služeb sociální prevence i u poradenských služeb, z pohledu státu, krajů, měst a obcí jako zřizovatelů a jinak z pohledu nestátních neziskových organizací. Odlišná hlediska efektivnosti uplatňují i klienti jako uživatelé. Musí se také dbát pojetí efektivnosti v ekonomické teorii. Kvalita většiny dosud zpracovaných střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb jednotlivých krajů zaslouží kritiku, protože při jejich přípravě byly do pozadí zatlačeny tři velmi významné okruhy:

- provedení analýzy sociálně-demografického vývoje obce (města) a jejího spádového území (popř. kraje) se zaměřením na vývoj věkových skupin, které jsou stěžejními příjemci sociálních služeb,
- porovnání zjištěných potřeb jednotlivých skupin klientů sociálních služeb s doporučenými hodnotami vybavenosti jednotlivých skupin obyvatelstva a s aktuálními trendy vývoje sociálních služeb,
- vazby sociálních služeb na související odvětví, zejména na zdravotní péči, bytovou politiku a dopravní obslužnost jednotlivých regionů.

Závislost poskytovatelů na dotacích ze státního rozpočtu nebo z rozpočtu zřizovatele brání rozvoji sociálních služeb. Její odstranění by vytvořilo motivační prostředí pro rozvoj všech typů služeb sociální péče a pro širší zapojení nových subjektů a liberalizaci celého systému. Podmínění výplaty příspěvku na péči poskytováním sociální služby (alespoň ve větší části) registrovaným poskytovatelem by vytvořilo poptávku po službách, která by vyvolala nabídku nových sociálních služeb a jejich diferenciaci. K jejich rozvoji i k posílení role obcí při jejich poskytování by přispělo systémové propojení plánování, registrace a financování sociálních služeb. Východiskem k tomu je plánování sociálních služeb, do něhož by měly být ze zákona povinně zařazeny i obce s pověřenou působností. Při sociálně demografické analýze daného územního celku je třeba podrobně zmapovat výstavbu poskytování jednotlivých sociálních služeb a provést podrobný rozbor očekávaného vývoje demografické struktury věkových skupin obyvatelstva, jichž se jednotlivé sociální služby nejvíce týkají. Z toho vycházející priority rozvoje sociálních služeb ve střednědobém i dlouhodobém horizontu by měly být rozpracovány do jednotlivých realizačních kroků a dílčích etap.

Kromě opatření v oblasti sociálních služeb je nutno realizovat také další kroky v souvisejících nebo podmínujících oblastech:

- obce a města by měly v koncepci své bytové politiky vystavbu malometrážních a bezbariérových bytů vhodných pro efektivní poskytování terénních sociálních služeb,
- výše nájmu v obecních bytech by se měla určovat individuálně podle celkových příjmových i majetkových možností seniorů a osob se zdravotním postižením a vytvářet tak podmínky a základní předpoklady pro poskytování terénních sociálních služeb,
- stavební úřady by měly důsledně trvat na bezbariérových přístupech do obchodů, kulturních zařízení a dalších objektů poskytujících veřejné služby,
- kraje a pověřené obecní úřady by měly soustavně mapovat dopravní obslužnost ve svém spádovém území, aby senioři a osoby se zdravotním postižením, převážně odkázaní na dopravu veřejnými dopravními prostředky, nebyli ohroženi sociálním vyloučením.

Projekt Udržený procesů plánování sociálních služeb na území Písku jako obce s rozšířenou působností se zaměřil na projekci vývoje obyvatelstva na území tohoto regionu a jeho dopadů na potřebu sociálních služeb. Vybavenost tohoto regionu sociálními službami byla porovnána s jejich dostupností na území celé republiky a Jihočeského kraje.

Podle projekce obyvatelstva na spádovém území Písku do r. 2030 počet obyvatel v tomto regionu klesne v porovnání s r. 2010 o 4133 osob z 51 885 na 47 752 osob, dojde ale k významným změnám ve věkové struktuře:

- počet osob ve věkové skupině 0–14 let klesne o 1144 a jejich podíl na celkovém počtu obyvatel klesne ze 14,4 % v r. 2010 na 13,3 % v r. 2030,
- počet osob ve věkové skupině 15–64 let klesne o 5446, jejich podíl na celkovém počtu obyvatel klesne z 68,8 % na 63,4 %,
- počet osob starších 65 let vzroste o 2456, jejich podíl na celkovém počtu obyvatel vzroste z 16,8 % na 23,4 %.

Bude třeba zajistit potřebné kapacity celého spektra služeb sociální péče. Z vývoje struktury příjemců příspěvku na péči za prosinec 2007–2009 byl regresní analýzou odhadnut vývoj jejich počtu u osob starších 66 let v obvodu obce s rozšířenou působností i odděleně ve městě Písku a v jeho spádovém území. Míra spolehlivosti odhadu v nejvyšších věkových skupinách a vyšších stupních závislosti přesahuje 95 %. Z uvedeného odhadu je zřejmé, že:

- počet příjemců příspěvku na péči u osob starších 66 let se bude zvyšovat po celé období do r. 2025 jak v samotném městě Písku (o 272), tak i v jeho spádovém území jako obce s rozšířenou působností (o 192); celkem na celém území jejich počet vzroste o 464 osob,
- nejvýraznější nárůst lze očekávat u příjemců příspěvku na péči ve III. a IV. stupni závislosti jak v samotném městě Písku (o 189), tak i v jeho spádovém území jako obce s rozšířenou působností (o 138).

Porovnání výsledků s aktuální kapacitou těchto služeb ukázalo, že vybavenost správního obvodu ORP Písek sociálními službami je v porovnání s celostátními údaji i s údaji za Jihočeský kraj vyšší u domovů pro seniory a domovů pro osoby se ZP. I když je vybavenost správního obvodu ORP Písek místy v domovech se zvláštním režimem srovnatelná s celostátními údaji, jedná se o relativně nový typ zařízení, jehož skutečná potřeba nebyla ještě plně ověřena. V malých obcích správního obvodu ORP Písek bude třeba rozvíjet pečovatelskou službu, která je nyní poskytována v porovnání s celostátním průměrem i s údajem za Jihočeský kraj méně lidem starším 65 let. V samotném městě Písek je vybavenost pečovatelskou službou vyšší než v celostátním měřítku i v Jihočeském kraji.

Cílem projektu **Provedení auditu potřebnosti šetření realizovaných drive společnosti TREXIMA** bylo analyzovat, zda a jak jsou informační systémy zpracovávány pro MPSV využívány. MPSV nakupuje od Treximy, spol. s r. o., služby: Informační systém o průměrném výděлку (ISPV), Regionální statistika ceny práce (RSCP), Informační systém o pracovních podmínkách (ISPP), Příručka pro personální a platovou agendu, Integrovaný systém typových pozic (ISTP), Národní soustava povolání (NSP). Audit jednotlivých systémů sledoval právní vymezení provozu, potřebu systému v rámci resortu, potřebu systému pro statistickou službu, potřebu systému pro sociální partnery, využití systému obyvatelstvem, optimální strukturu informací, náklady na údržbu a provoz systému a návrh na další provoz a údržbu. Nezahrnoval Národní soustavu povolání, jejíž provoz ukládá zákon o zaměstnanosti. Při auditu VÚPSV postupoval cestou řízených rozhovorů s odpovědnými zástupci institucí, u MPSV se opíral o písemné podklady jednotlivých útvarů a následnou specifikaci s odpovědnými pracovníky.

Široce jsou využívány výstupy Informačního systému o průměrném výděлку a Regionální statistiky ceny práce, a to v rámci resortu MPSV, statistickými službami v ČR a v zahraničí, zejména Eurostatem, a českými soudy. S Informačním systémem o pracovních podmínkách pracují sociální partneři, MPSV pouze minimálně, má pouze informativní charakter. Využití Integrovaného systému typových pozic se omezuje pouze na pobočky ÚP, dílčí uplatnění nachází v rámci resortu MŠMT. Příručku personalisty oficiálně nepoužívá žádná ze šetřených institucí. Jako pomůcku ji doporučuje ČMKOS odborovými organizacím. Všechny šetřené instituce se jednoznačně vyslovily pro další provoz Informačního systému o průměrném výděлку a Regionální statistiky ceny práce, resp. obdobných statistických systémů s minimálně stejnými kvalitativními parametry jako ISPV. Obdobné stanovisko zaujali sociální partneři v případě Informačního systému o pracovních podmínkách. Po konzultacích s Generálním ředitelstvem Úřadu práce ČR dospěl VÚPSV k doporučení nahradit ISTP systémem Národní soustavy povolání, který MPSV rozvíjí, a poskytnout pracovníkům ÚP program Hollandova testu.

Monitorování vývoje sociálního dialogu a pracovních podmínek

Analýza systémů sociálního dialogu se zaměřením na zaměstnavatelskou sféru ve vybraných zemích EU je založena na studiích národních systémů sociálního dialogu a kolektivního vyjednávání ve Francii, Irsku, Německu, Polsku, Rakousku, Slovensku a Velké Británii, které umožnily srovnání legislativního rámce, systému sociálního partnerství, reprezentace zaměstnaneckých a zaměstnavatelských zájmů, tripartitního a bipartitního sociálního dialogu a jeho kapacity. Základem analýzy byl relativně zevrubný popis národního systémového rámce a jeho specifických rysů. V důsledku vlivu řady společných faktorů se jednotlivé prvky národních systémů sociálního dialogu a kolektivního vyjednávání v uvedených zemích příliš neliší. Všeude přestávají běžně využívanou formu regulace ve vztahu k odměňování, pracovní době i dalším pracovním podmínkám. Přesto však odráží specifické historické zkušenosti a vykazují odlišné charakteristiky, lze zaznamenat různorodý institucionální rámec, kapacitu a rozsah pokrytí kolektivním vyjednáváním. To se netýká jen sféry bipartitního sociálního dialogu. Pokud jde o tripartitně vedený sociální dialog, existují různá institucionální uspořádání lišící se mírou, jakou sociálními partnerům umožňují ovlivňovat veřejné záležitosti, sahající od Velké Británie, kde nespoluurozhodují o otázkách veřejného zájmu a kde vláda jen výjimečně zasahuje do sociálního dialogu a kolektivního vyjednávání, až po rakouský (příp. německý) systém se zcela opačnou (neokorporativistickou) charakteristikou. Rakouský národní systém se vyznačuje vysokou institucionalizací a centralizací sociálních partnerů s tradicí jejich širokého zapojení do procesů „policy concertation“. Mezi těmito krajními póly se pak nacházejí ostatní sledované země, mezi nimiž jsou rovněž značné rozdíly v intenzitě a významu sociálního dialogu i v důrazu kladeném na konsenzus mezi sociálními partnery, který je typický pro rakouský nebo německý model, zatímco ve V. Británii nebo ve Francii se sociální dialog více vyznačuje konfrontačními rysy. Význam a vliv sociálního dialogu nelze hodnotit pouze z pohledu jeho institucionálního zakotvení nebo legislativního vymezení. Roli hraje také rozsah a kvalita zkušeností jeho aktérů na všech úrovních, proto nelze očekávat, že v tzv. „nových“ členských státech EU bude odpovídat západoevropským vzorům. Sociální dialog na Slovensku a v Polsku sice převzal formální podobu institucí a pravidel, reálný význam sociálního dialogu a kolektivního vyjednávání zde však nedosahuje srovnatelný vliv na sociálně ekonomický vývoj. Evropské národní systémy sociálního partnerství a dialogu jsou v době globalizace a zvláště ekonomické krize vystaveny náročným výzvám. Jejich úspěch nezáleží jen na účelnosti dílčích systémových řešení a na postojích vládnoucích politických elit, ale i na tom, jak velkou podporu občanské společnosti si sociální partneři získali a jak si ji dokážou udržet i do budoucna.

¹ Zahraniční analýzy i naše analýza na datech za rok 2007 ukázaly, že efekty rekvalifikačních programů jsou spíše dlouhodobější (viz Hora a kol., 2009, Card a kol., 2009)

Extrapolation of trends in earnings movements. Earnings forecast in selected branches of the non-manufacturing sphere - p. 2

Average gross monthly earnings is a closely monitored indicator in the national economy. Its development in branches of the manufacturing sphere is partly conditional on market developments. Forecasting future developments must reckon with a large degree of risk. In the Czech Republic, branches of the non-manufacturing sphere are mostly part of the public sector, so average gross monthly earnings are primarily influenced by the decision-making of the authorities. Although market economics does put pressure on the authorities' decision-making, the official process of adjusting average earnings according to current economic developments moves more slowly than in branches of the economy driven by supply and demand. It is this slower reaction that creates in the development of average gross monthly earnings in the Czech non-manufacturing sphere longer-lasting waves than in the manufacturing sphere, so the time series have a more systematic trend. By using the appropriate assumptions, this system found in time series can be used to forecast an expected future trend. The aim of this study is to analyse the development trend in selected time series of average gross monthly earnings in the non-manufacturing sphere and to provide a forecast for this development up to the end of 2016. According to the expectations of economic organisations, economic growth in the Czech economy will restart in 2013. That raises the question, however, whether there will also be a corresponding change in the development of gross monthly earnings. That depends what alternatives and what scenarios the Czech authorities are already reckoning with now.

Keywords: average gross monthly earnings, CZ-NACE, forecasts, SARIMA

Maltreatment in carer relationships - starting points for public policies - p. 13

The author of the study approaches the issue of maltreatment in carer relationships in the context of research into current changes in the care system, especially long-term care of dependents and the socio-political response to these changes. She does not examine maltreatment in terms of individual failing on the part of the carers, but as a multi-dimensional systemic phenomenon that integrates both the carers and care recipients and their personal and societal circumstances. She highlights the necessity for individualised assessment and acknowledgement of the needs and rights of both the care recipients and the carers as a basis for suitable support

measures and policies designed to prevent maltreatment. The international frameworks of such policies are outlined. The author proposes public policies to prevent this phenomenon. The study focuses on the relationship between policies targeting the individual needs of carers and care recipients and "family-based" policies, stressing their complementarity.

Keywords: maltreatment, care relationships, carers, care recipients, individualised needs and rights, family-based policies, interventions

Use of space and outdoor mobility of urban seniors - p. 19

The text examines the issue of ageing in an environmental context, specifically the environment of city centres. Outdoor mobility, i.e. the ability to move around an outdoor environment, is a fundamental requirement for full participation in the life of society and for maintaining self-sufficiency. The text deals with the time that seniors spend outside their homes and the ways they satisfy their mobility needs. It concentrates on differences based on age, gender and health. It is founded on a sample-based survey of over-60s in the thirteen biggest cities in the regions of the Czech Republic and in Prague, conducted in 2011. The analysis reveals that seniors are active users of the outdoor environment, but environmental barriers and their health conditions place considerable restraints on their outdoor mobility.

Keywords: social gerontology, environmental gerontology, outdoor mobility, city centres

National Action Plan Promoting Positive Ageing for the Years 2013 to 2017 - p. 24

The aim of the article is to present the creation process and substance of the National Action Plan Promoting Positive Ageing for the Years 2013 to 2017, which will determine the direction of state policy in the field of population ageing and seniors for the coming period. Given the broad spectrum and complexity of the topics in the presented document, the article deals solely with one of the priorities of the NAP 2013-2017, namely "Employment of Older Persons and Seniors in Relation to the Entitlement to Old-age Pension", for the measures proposed in this area may significantly help prolong the active life of older people and seniors. The ongoing demographic changes mean that older people remaining for longer in the labour market would contribute considerably to a more sustainable pay-as-you-go system of pension insurance and to the overall economic development of society.

Keywords: age management, ageing, action plan, older workers, labour market

Hlavní náplní ústavu je aplikovaný výzkum v oblasti práce a sociálních věcí na regionální, celostátní i mezinárodní úrovni formulovaný podle aktuálních potřeb orgánů státní správy, popřípadě neziskových či privátních subjektů. Ústav vykonává konzultantskou činnost pro uživatele výsledků výzkumů a organizuje semináře a konference. Výzkumné projekty se každý rok připravují ve spolupráci se zainteresovanými subjekty s ohledem na kontinuitu vývoje vědy a výzkumu v předemných oblastech. Mezi hlavní výzkumné zájmy ústavu patří:

- trh práce a zaměstnanost,
- sociální dialog a pracovní vztahy,
- sociální ochrana,
- rodinná politika,
- příjmová a mzdová politika,
- rovné příležitosti,
- teorie sociální politiky.

Významnou činností ústavu je poskytování komplexních knihovnických a informačních služeb z oblasti práce a sociálních věcí, které zajišťuje oddělení knihovnicko-informačních služeb. V rámci jeho činnosti je kontinuálně budován a zpracováván fond domácích a zahraničních informačních pramenů z uvedené oblasti, ale i z příbuzných oborů a průřezových vědních disciplín.

The RILSA's main role is applied research on labour and social affairs at regional, national, and international levels, formulated in accordance with the current needs of the state administration, and in some cases the non-profit sector and private clients. The Institute provides consultancy for the users of research results and organizes seminars and conferences. Research projects are prepared each year in collaboration with interested parties, with regard to the continuity of science and research in the areas in question. The Institute's main research interests include:

- labour market and employment,
- social dialogue and labour relations,
- social security,
- family policy,
- wages and income policy,
- equal opportunities,
- social policy theory.

An important activity of the Institute, essential for carrying out its research objectives, is the provision of comprehensive library and information services in the field of labour and social affairs. This is done by RILSA's library and information services department.

Kontakt:

Palackého nám. 4, Prague 2, 128 01, Czech Republic, tel. +420 224 922 381, fax +420 224 972 873, <http://www.vupsv.cz>

FÓRUM sociální politiky

